



Iturria: *Gipuzkoako dantza gogoangarrien kondaira edo historia*, Juan Inazio Iztueta (Mari Jose Ezeizabarrenaren edizioa). Euskal Editoreen Elkarte, 1990.

Klasikoen Gordailuan:

<http://klasikoak.armiarma.com/idazlanak/I/IztuetaDantza.htm>

GIPUZKOAKO DANTZA GOGOANGARRIEN KONDAIRA EDO HISTORIA

Juan Inazio Iztueta

Klasikoen Gordailuak egindako lanak oro dominio publikokoak dira, eta, Jabego Intelektualaren Legearen arabera jatorrizko idazlanak bestelako eskubiderik ez baleuka, nahi bezala erreproduzi daitezke.

**GIPUZKOAKO DANTZA
GOGOANGARRIEN
KONDAIRA EDO HISTORIA**

BEREN SOÑU ZAR,
ETA ITZ NEURTU EDO BERSOAKIN

BAITA BERAK ONGI DANTZATZEKO
IRAKASTE EDO INSTRUKZIOAK ERE

Obra balio aundikoa eta txit premiazkoa,
Gipuzkoatarren jostaldia gaitzik gabekoakin,
lendabiziko etorki Españar argi eta zar aien
oitura maitagarrien gordakaitzeko

BERAREN EGILLEA
D. JUAN IGNACIO DE IZTUETA,
Gipuzkoako erri leial Zaldibian jaioa.

BEAR DAN ESKUBIDEAREKIN.
DONOSTIAN,
Inazio Ramon Barojaren moldiztegian
1824 garren urtean egiña.



APROBACIÓN DE D. SANTIAGO DE UNCETA

He visto con mucha satisfacción el cuaderno manuscrito de D. Juan Ignacio de Iztueta vecino de la ciudad de S. Sebastian, que V.S. se ha servido remitirme, para que lo examine y ponga la censura que me parezca.

Comprende el cuaderno las antiguas usanzas de bailes, sones, juegos y otras diversiones originales de V.S.: explica su autor el modo y orden, con que se ejecutaban los bailes de plaza en los dias festivos especialmente en las funciones de Santos tutelares de pueblos, los sones antiguos, en los que se bailaba, la correspondencia de pueblos vecinos en sus respectivas funciones; da reglas para bailar bien los sones antiguos; escribe los versos de cada uno de ellos; finalmente enumera y describe los juegos a que solían dedicarse los hijos de V.S., y lo hace todo con tanta naturalidad, pureza de idioma, y celo, que no sé cuál deba admirarse mas en este apreciable Guipuzcoano, si su talento y habilidad en conservar tan exacta idea de aquellas usanzas dignas de mejor memoria y en describirlas, ó su amor al país.

Prueba hasta la evidencia que del abandono de aquellos apreciables usos ha resultado en mucha parte el que se hubiesen deteriorado nuestras costumbres públicas.

Y á la verdad ¿Qué diferencia de aquellas reuniones públicas y bailes de dias festivos, en los que reinaban á la par de la habilidad el decoro, y compostura de los que bailaban, y el respeto y admiración en los espectadores, á las indecencias desorden y mala libertad que hoy se vé en nuestras plazas? Es bien cierto, que en aquellos dichosos tiempos ninguno, por osado que fuese, se hubiera atrevido á turbar el orden de la funcion, ni aun con un gesto ménos regular, y ménos hubiera intentado mezclarse en el baile ningun tachado de mala conducta.

Entónces era como de esencia en los jóvenes guipuzcoanos saber el son, baile y letra de canciones antiguas tan hermosas y alegóricas, y los ancianos tenían singular cuidado y complacencia en enseñarles. No se veían entónces en los jugadores las infames felonías, que son tan comunes.

D. Juan Ignacio de Iztueta, autor del cuaderno, deseoso que se restablezca esta parte de educación al modo antiguo, quiere dar al público su obra, y para convencer de la conveniencia de ella (cuando no necesidad) presenta el cuadro de nuestras plazas y bailes en el dia.

Dice (y es arta verdad por desgracia) que hoy los tamborileros ignoran los mejores sones antiguos, y los pocos que conserban precisos para el baile, no los tocan bien; y que los que salen á bailar, en vez de llenar este objeto, se ocupan en gestos, dar porrazos y otras indecencias sin que haya quien les contenga en tanto desorden.

No así en otros tiempos (y no tan remotos que no existen quienes lo hayan visto). Honrados echejaunes y vecinos distinguidos de los pueblos eran los primeros que se presentaban en la plaza, y por este solo hecho, puede el buen observador juzgar del parangon que el buen Guipuzcoano Iztueta hace en su obra de aquellas usanzas con las del dia, y convencerse, de que el haber abandonado las personas ancianas y de forma la concurrencia á la plaza ha producido gran daño en las costumbres públicas: el remedio es muy sencillo.

Si los echejaunes y personas formales de los pueblos, despreciando satiras y habladurías de mentecatos, asisten los dias de fiesta á la plaza, se restablecerá sin duda alguna el orden en ellas, ó cuando ménos no habrá tanto desorden.

Se dirá, tal vez por pretesto, que se ignoran ya aquellos usos y canciones antiguas, pero á mas de que Iztueta los pone, y explica perfectamente en su cuaderno, y que con solo obligar á los tamborileros á que los estudien, y toquen todos los dias que salen á la plaza, los aprenderán inmediatamente todos, la sola presencia de las personas acreedoras á respeto restituirá el decoro, que es el bien mayor que se propone el autor.

Considero pues que será muy conveniente el que se imprima y publique el mencionado cuaderno como tambien el que su autor añada en él la música á lo ménos de las principales canciones, y que mas se estimaban bailar. Y sería muy interesante, que hubiese un egemplar, cuando no mas en cada pueblo, custodiado en su archivo para memoria de los usos antiguos de V.S, y en obsequio de su autor D. Juan Ignacio de Iztueta, digno del mas alto aprecio de V.S.

Es cuanto creo debo decir en desempeño del encargo que V.S. se ha servido conferirme. Dios guarde á V.S. muchos años.

Vergara 25 de Marzo de 1824.= Santiago de Unceta



APROBACION DE D. JOSÉ RAMON DE ELORZA

Por orden del Señor D. Martin Xavier de Muzquiz, Oidor Decano del Consejo de Navarra y Corregidor de esta M.N. y M.L. Provincia de Guipuzcoa, he visto y reconocido el manuscrito bascongado, compuesto por D. Juan Ignacio de Iztueta, intitulado: HISTORIA DE LOS ANTIGUOS BAILES GUIPUZCOANOS, y reglas instructivas para ejecutarlos bien, y cantarlos en verso. Y en descargo de la comision digo:

Que hace muchos años conozco al autor de dicho manuscrito, y aun no pocas veces he presenciado en su nativo lugar de Zaldivia diversidad de danzas y bailes, en particular de solos hombres adiestrados y capitaneados por él; y si bien desde entónces formé la idea del singular talento y habilidad que le acompañaban para dirigir, y egecutarlos con admirable destreza y perfeccion á satisfaccion del público, á la vista de la obra confieso, que su autor no solo es superior al gran concepto que formaba de él, sino que se escede a si mismo por las singulares noticias que nos dá de treinta y seis bailes diferentes, originales de este Ilustre Solar Guipuzcoano, explicándolos desde su origen con sus alusiones y alegorías, y la mas exacta y detallada descripcion de ceremonias y rigurosa etiqueta, que se guardaba en cada uno de ellos con las reglas correspondientes para su egecucion; trabajo ímprobo, que parece estaba solamente reservado al celo de este apreciable Guipuzcoano, y al tenaz estudio de antiguas tradiciones bascongadas. A estas previas disposiciones del autor corresponde la obra verdaderamente original en su línea, y que si no me atrevo á llamarle necesaria, á lo menos la considero por útil á la conveniencia pública, y propia y acomodada al genio y carácter Guipuzcoano, y supuesta la absoluta é indispensable necesidad que tiene el público de divertirse, segun el sentir del sábio Jovellanos, el restablecimiento de los bailes y danzas antiguas segun el plan de D. Ignacio de Iztueta interesaría mucho, é influiría aun en las mismas costumbres públicas, que es el primer punto de vista y de mas particular recomendacion que me presenta la obra.

En efecto, si tanto se declama en el dia por los Oradores sagrados contra las danzas y bailes, y con justa razon, lo es por el desenfrenó que reina en ellos, libertades que se tomanlo, é indecencias que con el mayor descaro se cometen. En verdad que, si no hubieran degenerado de aquella sencillez, honestidad, gravedad y respeto con que los pinta y describe

el escritor Guipuzcoano, nada hubiera habido que hablar contra ellos. Pero por desgracia una diversion inocente, que es la efusion de una alma verdaderamente alegre, una diversion que aun se halla consignada en los mismos libros de la Santa Escritura, y que entre los nobles Guipuzcoanos se ha contado por una de las partes de la educación de la juventud, ha llegado á ser el escollo fatal de la inocencia, la red varrede- ra, que envuelve y enreda á la incauta juventud; el foco principal de amistades peligrosas, y de consiguiente el fecundo origen de corrupcion de costumbres. ¡Lamentable fatalidad! ¿Qué remedio pues para tan grave mal? ¿Desterrar enteramente tamboril y bailes en las plazas? Traeria sus inconvenientes, y puede que acaso el remedio fuese peor, que la enfermedad. ¿Dejarlos correr en el escandaloso pie en que se hallan? Ni lo permite la decencia y mucho ménos la moral cristiana. ¿Pues qué remedio? Vuelvo á repetir, en el plan propuesto por Iztueta se halla si no un remedio radical de estos escándalos, á lo ménos mucha parte de ellos.

Restablézcanse en efecto los treita y seis bailes, de que hace mencion en su obra al antiguo respetable estado: no se dé plaza de tamborilero á ninguno, que no sepa tocarlos en sus antiguos sonetos y compases; obligueseles á que por ningun pretesto se niegue á tocarlos á cualquiera artesano, labrador, ó aficionado, que en pública plaza se lo pida para lucir ó divertir á los espectadores, y está remediado mucha parte del mal. Entrará desde luego una noble emulacion entre la juventud Guipuzcoana, y á la vuelta de pocos años, se generalizarán en el suelo Guipuzcoano los bailes y danzas antiguas, demas juegos y diversiones de que hace mencion la obra, y con ellas, la honestidad y el decoro, respeto y magestad que tanto los distingue de los del dia.

Y en verdad, ¡Qué contraste tan horroroso entre unos y otros! ¡Qué diferencia tan enorme! Echese una rápida vista á los bailes y danzas de la célebre antigüedad Guipuzcoana; pero ¿á qué recurrir á tan remotos tiempos? Fijese la atencion en aquellos pueblos, que á pesar de la corrupcion general de costumbres y el aire de que sopla por todas partes, mantienen aun los bailes en estilo y usanzas antiguas; se verá demostrada esta verdad. ¿Quien en aquellos felices tiempos, siglos verdaderamente de oro, se hubiera hallado tan insolente, que se arrostrase á esas cínicas y lúbricas gestiones, meneos y ademanes y otros refinamientos de lascivia, que tanto se han generalizado aun en públicos bailes de las plazas? ¿Quien tan osado, que bailase sin pañuelo, ó quisiese sugetarse á otras medidas de precaucion, que acompañaban á aquellas respetables danzas, juegos y diversiones, como dique y barrera á la licenciosa juventud, sin



que bien pronto pagase su temeridad? Así es que á aquellos bailes, donde á la par de la habilidad y destreza reinaba el decoro y la honestidad, nadie se desdeñaba presenciarse. El celoso pastor de almas, el Eclesiástico ajustado, el venerable anciano, la respetable y honesta matrona, honraban con su presencia tan respetables concursos, juegos y diversiones, cuando en el día no pueden mirarse sin escándalo del pudor. En aquellas respetables danzas no hallaba la vista de los espectadores donde cebarse ni fijar su atención, sino en las lucidas cabriolas, arreglados compases, veloces carreras y demas mudanzas y habilidades que por menor contiene la obra de D. Juan Ignacio de Iztueta.

Añádese á lo dicho, que en los treinta y seis bailes originales de este país Guipuzcoano de que hace mención la citada obra, hay varios de solos los hombres, capaces de lucir y divertir al público tanto ó mas, que en los que concurren ambos sexos, y en esto solo está visto lo que interesa y gana la pública moral y costumbres; pues si en los unos, por mucha precaución que se tome, por indiferente y aun buena intención que se lleve á los bailes, por santos y buenos que sean siempre, hay su peligro entre los bailarines de diverso sexo, según el célebre adagio *entre Santa y Santo pared de cal y canto*, no le hay ninguno entre los que se bailan entre solos los hombres, ó es remotísimo.

El segundo punto de vista, bajo el cual presenta la obra de Iztueta los bailes y danzas, juegos, y diversiones antiguas del Solar distinguido de Guipuzcoa, y forma otra parte de su mérito, son las graciosas y memorables alegorías, gloriosas memorias, y recuerdos en especial del valor é intrepidez, triunfos y victorias que reportaron nuestros visabuelos, los célebres Cántabros contra un enemigo. En efecto, figese la atención en la Ezpata danza y Pordoy danza, de los cuales el primero de inmemorial tiempo, y el segundo desde el año 1321, se han mantenido y conservado con la mas escrupulosa observancia hasta estos nuestros tiempos, en que un aire de novedad, despreciadora de toda respetable antigüedad y cuanto dice relación con ella, los ha desterrado casi enteramente de nuestras plazas. Por mas que se pierda en la distancia y oscuridad de los tiempos el origen de estas danzas y juegos marciales, es preciso confesar, que son alusivas á hazañas militares de nuestros antepasados, ó sino que se inventaron para inspirar, mantener y perpetuar en la juventud Guipuzcoana aquel espíritu y aire marcial que tanto distinguió á ellos; y señaladamente, del Pordoy danza nadie ignora ser una gloriosa memoria de la derrota completa de los Navarros en la batalla de Beotibar en 19 de Setiembre de 1321, ganada por Gil Lopez de Oñez, gefe de los Guipuzcoanos.

No es muy difícil atinar con la verdadera causa de la decadencia y aun desprecio de estas nobles, sencillas, ingeniosas, gloriosas y marciales diversiones, observando la época de la corrupción de las costumbres, del quijotismo y orgullo, la afeminación y el egoísmo en nuestro Novilísimo Suelo; de medio siglo á esta parte ha dado una vuelta redonda el carácter Guipuzcoano, y desde este mismo tiempo han ido caminando á pasos agigantados á su decadencia y olvido, nuestras antiguas danzas y diversiones, dignas de mejor memoria. Parece que estoy viendo á las frias cenizas de aquellos héroes Guipuzcoanos, cuyas portentosas hazañas recuerdan ó que fueron los inventores ingeniosos de tan alegres y alegóricos juegos, indignarse contra la apatía, indiferencia y olvido de su ingrata posteridad. Mas sensible que el de estos el noble corazón del apreciable Guipuzcoano D. Juan Ignacio de Iztueta emprendió una obra superior á sus obligaciones, y á fuerza de estudio y trabajo lo presenta al público para en prueba de lo mucho que interesan aun el honor y las glorias de nuestra Madre la Provincia, y la grata memoria de sus dignos hijos en el restablecimiento de dichos bailes y diversiones, según el plan de su obra, al estado antiguo.

Por todas estas consideraciones pienso ser conveniente la impresión de dicho manuscrito, y que se le dé la publicidad necesaria para que todo Guipuzcoano se instruya en los loables objetos á que se dirige dicha obra. Solo hallo un reparo, que no me parece pertenece al fin principal de ella, sino á lo mas, á su perfección accidental. Hablo de varios versos, que cantados en una taberna ó en medio de un grupo de gentes que generalmente concurren á oírlos sería poco el escándalo que podían causar, pero estampados en un libro dado á la prensa, repasados y estudiados por la incauta juventud, y cantados con frecuencia entre jóvenes sencillas, acarrearían mucho daño por los equívocos sentidos de muchos de dichos versos, que á la simple lectura ofenden el pudor y la honestidad. Así sobre ellos soy de sentir, que si el autor los considera por parte esencial al fin y objeto principal de la obra, sustituya otros indiferentes que no sean de materias de amor, y cuando no, los borre de la obra todos los que van anotados con una manecilla al margen de cada uno de ellos. Este es mi sentir porque en lo demas no encuentro cosa que se oponga á nuestra Santa Fe y Religión, ni á las buenas costumbres.

Azcoitia y Setiembre 18 de 1824.= José Ramón de Elorza



LICENCIA

En la villa de Azcoitia á veinte y tres de Setiembre de mil ochocientos veinte y cuatro: el Sr. D. Martin Javier de Muzquiz, Ministro Decano del Real y Supremo Consejo de Navarra y Corregidor de esta M.N. y M.L. Provincia de Guipúzcoa, habiendo visto las censuras dadas por D. Santiago de Unceta y D. José Ramón Elorza á la obra manuscrita por D. Juan Ignacio de Iztueta, intitulada *Historia de los antiguos bailes Guipuzcoanos, y reglas instructivas para ejecutarlos bien*, por fe de mí, el infraescrito Escribano, dijo: *se concede licencia y facultad que se solicitan para la impresión de dicha obra, con la circunstancia de que de ella se han de suprimir los versos marcados en la censura del referido Elorza, y con la de que así dichas censuras como esta licencia havan de insertarse por frente de la misma, y que un exemplar impreso se haya de remitir á S.S. para la debida custodia.* Pues por este su auto como Juez de imprentas de esta Provincia, así lo acordó y firmó S.S. de que yo el escribano doy fe.

Martin Javier de Muzquiz
Ante mí, Joaquín Ramón de Soraiz

ESKAINZA

Donostiako uri txit leñargiti eta guztiz leial maite maitagarriari

Ama oneskia, mundu osoa arkitzen da ongi ezagaturik, zein irazekia ta sutua dan, zuk, zeure zorioneko etorkiarekin, jaioterriko biztanle doatsuetara dezun amodiozko naitasun bero, bizi, gartsua. Igaro diraden denbora guzietan, beti eman izan dezu aditzera, biotzetik txit anitz maite dituzuna zure ume gogaberiak. Nolako ongille aundia izandu zeraden jakiteko, ez degu zer ibilli kondaira edo historia zar ta berrien irabiotutzen, zerren geren begiaz argiro ikusten ditugun, zuk ordu guziaz egiten dizkigutzun ontarte geiegikoak. Zer eratan zaudela ordea? Ha zein sinisgaitza dan au begira arkitzen ez geradenentzat! Bañan egiazko ziertoro, zure sari aundiak gozaten gaudenentzat.

Egiten dizkigutzu, bai gure ama kupidakorra, esan al guzien gañeko ontarte onesbedagarri oek guztiak, noiz eta gelditu zeraden erarik beartuenean, eta doakabezkoenean.

Badakigu, eta ondo segurki ala ere, zeundela zu, gure ama maitagarria, 1813garren urtean aboiztuko illaren 31garren egunean, ezeren ere beartasunik gabe gauza guziaz txit ongi ornitua, eta atseginarrizko pozkida ugariz beterik, ikusten zinituelako egun berean zetozela balleratuak edo aliaduak zu lokabetzera, bost urte artan txit arras mendestua zeunduzkan etsai iguñduaren atzapar garratzetatik.

Zorionekoa zuzetaz izan uste zenuen, egun kaltarkitsu, gogoangarri artan, egin zenien balleratuai, atsegin aundiarekin, ongi-etorri pozkidatsu maitatia; baña gizonen antzean zetozen leoi suminti odolgirodiak egin zizkitzuten, egun berean eta ondorengoetan, oraiñaño mundura agertu diraden gizonik biurrienak asmatu ez dituzten gaiztakeria mota guzi guziak.

Arpillatu edo sakeatu zizuten billatu al guzia; Irauturik edo ultrajaturik, bortxatu zizkitzuten zure alaba maite oniritziak, begiratu gabetanik aurtxo gaitzik gabekoai, eta zar beakurtsu edo errespetableai; ill zizkitzuten errurik gabeko seme prestu eta alaba modu eztaundiko anitz; eta azkenik, erre zizuten mundutar guzien artean aña sonatua izandu dan Uri eder bitore maitagarria. Ha ura izugarrizko odolgirodia! Negargarrizko azken ondo kaltarkitsu, minkaitz onetan gelditu ziñaden, gure ama maite



urrikarria, noiz eta, egon uste zenduen egunik zorioneko, eta pozkarrietan. Nor da bada gai, bear bezala azaldutzeko zuk egun garratz aietan igaro zenituen doakabezko belzuria, eta atsekabe samiñak? Oroitzeaz beste gabe geldi liteke ill otza.

Zori gaiztoko doakea kaltarkitsu oen guzien artean zuretzat mingarriena izandu zan, erio odolgidoriaren atzapar garratzetatik bizia ozta ozta gorde zuten zure ume maite gaiztratatuak, ikusten zinituelako zebiltzala erririk erri, bazterrik bazter, zokorik zoko, bizitoki jakiñik gabe, zer janik etzutela, izan al zitekean egoitzarik negargarrienean. Bañan zuk, sendagailla aundiko ama txit biotz biguña, artu zeñituen bertatik, bide zuzen seguru egokiak, zure ume maite, urrikarri, sakabanatuak biribillatzeko, lenago txit sarritan eta guztiz maitaro gozatu izan zenituen beso zabalana tartera.

Naitasun bero, sutu, irazekiarekin deitu zenituen bada, zetozela lenbaitlen beren ama kupidakorraren kolko guri, mardul, gozatsura, uste seguru, irmo, osoarekin ezik, egingo zenituela alegin guzi guziak, biotzaren erdi erdiko mamitik txit asko maite zinituen zure seme eta alaben onerako.

Zure ots maitati doatsua enzun bezain laister, bilzarkidatu ziraden ume obeditu barreiatuak, bata bestearen leiean, beren Uri gozo, errerik, txit arras lurrera erorita arkitzen zan negarrira, lenagoko antz asko etzutela.

Egun gutxiz aurretik ondasun aundiak eta anitz berentzat ezagutzen zituzten asko, etorri ziraden, iñoren soñekoakin estalirik, zer janik etzutela. Erdiak edo geiago, uste etzuten Balleratu odolgirodiak egindako zauri galantakin; beste anitz, Leoi amorratu biurri oen bidegabekeria itxusiakin ezurretaraño sartu zitzairen ikara, belzuria, eta atsekabe min-kaitzetatik sortutako gaitz eriotso, portitzakin. Itz batean, guziak naigabez ezerezaturik, esan al guzien gañeko beartasunean.

Ikusi zenituen bezain laister zure begi alai kupidakorren aurrean, ume gozatsu, gaiztratatu, urrikarriak, bertatik eskañi ziñaden zu ama biotz biguña, igaro zituzten kalte izugarri, atsekabe minkaitz, eta belzuria portitz guziaz aztutzeko, egingo zenielá berriro eta laister, Uri erre, lurrera eroritakoa, lenago iñoiz ere izandu dan baño ederragoa, txukunagoa, eta galantagoa. Baita egin ere denbora labur baten epean, mundua mundu dan arte gogoangarri izango diraden Etxe apaindu, egoki, bitore anitz.

Guziaz ere, izugarrizko doakea aiñ kaltarkitsutik, ondoreatu zitzairen erririk gabeko zure ume maitatiai, izurrite likits, portitz, gaizto bat, zeñarekin illzen ziraden egun guzietan, gutxienaz emezortzi edo

ogei. Baña zu, ama zentzu aundiko zintzoa, laister oarketu ziñaden, nola eta zergatik sartu zitzairen gaitz zikin eriotso ura; baita ere, nondik eta zer gisatan, bera sekula betiko aienaturik, iritxiko zenduen zure ume eri urrikarrien osasuna.

Beragatik artu zenituen, sendagin edo Mediku jakintsunak bezala, bide zuzen, seguru, egokiak, osakai edo erremediorik beardanezkoenak billatzeko; baita laister asmatu egin ere, denbora anitz galdu gabetanik, mundura agertu dan sendagiñik jakintsuenari, obeagorik eta eragilleagorik gogoratu ezin zekiokan bezelakoa.

Izu-ikara gogor, portitz, beldur eriotso, belzuria garratz, eta atsekabe samiñetatik sortutako izurri likits pozoitua aienatzeko, zer osakai edo erremedio izan al diteke beardanezkoena eta eragilleena? Ez besterik, ez bada, soñua, jostallua, zegarrera, pozkida eta atsegingarrizko naikida ornitua.

Gaiñ gañeko osakai eragille au bera izandu zan bada, gure ama zentzu aundikoa, zuk zeure ume maite gaiztratatu osasunerako egin zenduena.

Erretako Uri negargarria ondakiñez guzia beterik arkitzen zala, eta beste alde, zu ama urrikarria, txit bearturik ainbeste eginkizun gogor, aundi, anitzen azpian, etziñaden zabartu, ez eta beldurturik atzeratu ere, Euskaldunen pozkarri, era guzietan beti izan ta izango diraden danbolin —erriaren bere berekiak ipiñirik— oen soñu gogoangarrietan, zure asaba maitagarrien oitura oneskietako danza eder, oniritzi, pozkidatsuak, egitea: irteten ziradelarik plaza agirikora, zure seme prestu eta alaba maitati, zar ta gazte goienen goienengoak; ez beren biotz biguñetan atsekabe gutxi zutelako egun banaka batzuek aurretik izandu zituzten kalte izugarriaz, bañan bai, ala uste etzuten Balleratu biurri, gaiztoak egindako bidegabekeriakin ezurretaraño ikara sarturik, gorputzeko korde guziak belzuria ta atsekabe minkaitzez beterik, illzeko perill urkoan arkitzen ziraden anaia maitagarrien osasuna billatu nai zutelako.

Eta ala, ezin obeagorik asmatu zitekean osakai eragille onekin iritsi zenduen, bestela laister ill bear zuten zure ume maite, eri, urrikarri, anitzen bizia eta osasun ona.

Era berean Gipuzkoa guziari egin diozu, bidez, atsegingarrizko ontarte txit onesbedagarri bat, birjaiotu dituzulako, baserrietako zoko illunetara igesi joanik, azkenengo asnasetan arkitzen ziraden zure sorterriko dantza oniritzi pozkarriak, eta anziña anziñako soñu gogoangarri gozoak.



Amodiozko naitasun irazekiarekin deiturik, atera dituzu zulo illu-netatik plaza agirikora, lenagoko beren jantzi eder, galant, aberatsakin txukinkiro apaindurik, zure asaba maitagarriak erabili oi zituzten gisa berberean.

Gure Ezpata dantza ondrosoa, Brokel dantza onesbedatua, Jorrai dantza miraritsua, Gizon dantza oniritzia, Billanziko pozkarria eta soñu zar atsegingarriak, ipiñi dituzu goaikiro dantzatzten, zure plaza berri, eder, bitorean; baita ongixto eta beren naierara egurastu ere, aspaldiko partez.

Gipuzkoako erri leñargiti guziak, beakurtu edo errespetatu izan zaituzte beti, zu ama Donostia, beren aizparik bikañena eta jakintsuena zaituzten bezela, baita begirune alaiarekin maitaro begiraturik, gogotan ongi artuta laister ikasi ere, zernai gauza mota, zuk argitaratu izan dituzunak. Gisa berberean, oraiñ ere, erri leial anitz asi dirade zure araude edo ejemplo, guziz onesbedagarriak, irudikatzen.

Asiera pizkor ta indartsu onen bitartez, uste det Euskaldunen anziña anziñako, eta are lendabiziko dantza oniritziak eta soñu gogoangarriak, igoko diradela iñoiz ere egon diraden tokirik gaiñ gañekoenera. Onetarako, zor dizugun bezala, zure ume leial guziok bear degu, naitasun irazekiarekin jarri, irozotzen laguntzera, etorkiz ditugun gure oitura maitagarriak.

Nere atsegiñik aundiena litzake, ama maitea, zuri, zerbait gauza on eta anitz pozkidatzen zaituena, egitea; baña nola ez naizan gai bestetarako, ez bada, zuk ainbeste naitasunekin birjaiotu dituzun zure sorterriko dantza eder eta soñu zar gozoak, lenagoko beren janzi garbiakin txukinkiro apaintzen laguntzeko, emen eskaiñitzen dizkitzut, aspaldian txit izkutuan, eta guziz zapuzturik egon diraden ogeita amasei dantza mota, Gipuzkoatarren beren berenkiak, soñu zar gogoangarriakin, bear bezala dantzatzeko irakaste edo instrukzio txiki batzuek; zure ume maiteai, eta bidez, Euskaldun prestuai argitaratzeko —baldin atsegin badezu—, bear bezela ikasi ta dantzatuaz, jostaldiatu ditezen berak modu eztiandiarrekin, plaza agirikoetan, beren asaba onak irudikatuaz aditzera ematen dutela, Euskaldun garbi garbiak diradena. Alabiz ta ala gerta derilla, gizonen biotzak bere eskuan dauzkan Jaun aundi ark, guziok beregana gaitzan artean.

Agur ama nerea. Zeruari otoiztuaz gelditzen da, eman degizula urte askotako bizia, osasuna eta betiko zoriona, oraindaño bezala aurrera ere gordakaiatzen dituzula, zure asaba maitagarriak, etsai ozpindu txar askoren esker gaiztoan, irozoturik utzi zizkitzuten oitura eta usuario gogoangarriak, zure serbitzari, eskuetan muñ egiten dizun, eta biotz biotzetik txit asko maite zaituen

Juan Inazio Iztueta

ITZAURREA EDO PROLOGOA

Euskaldunai osasuna, zoriona eta betiko atsegiña

Nere erritar maiteak: badakigu jatorriz geradena Españar uts utsak, anziñakoen eta are lenbizikoen etorkiak eta ondokoak; beragatik nasterik gabeko garbienak, piñenak, leialenak eta leñargi edo nobleenak, erbesteko nagusiren uztarripetan bein ere egon ez geradenak. Ez eta egon nai ere.

Euskaldunen izen ondragarri au mundutar guzien artean beti izan da, eta izango ere da, beakurtua edo errespetatua. Zergatik ordea? Ez bestegatik ez bada, gure oitura oneski, dantza miraritsu, soñu zar gogoangarri, jostaketa pozkarri, eta guzien gañean, gure izkuntza jakintsun, ezti, gozoan, arkitzen diralako argiro, lendabiziko gizon doatsueraz betetakoen izaera gaitzik gabekoa, eta berak guzion zorionerako jarri zituzten lege zuzen, maitagarrien, señaile seguruak.

Oraindaño ezagutu diraden izkunza guzien artean, bakar bakarrik gure euskara zenzu aundiko zinzoak gorde ditu garbiro eta zuzenki bere etxapean, mundutar guzien serbitzatzeko Jainkoak egin zituen gauza mota guzien izenak; ain arreta aundiarekin ezik, non edozeiñek erraz ezagutu ditzakean, zein norenak diraden.

Egia onen argibidea, etsai ozpindu txar askoren esker gaiztoan bada ere, gizon jakinti askok billakindeturik arkitzen da argitaratu dituzten obra gogoangarri anitzetan; alako moduan ezik, oraindaño beti ukoan egon diraden euskaldun ezak ere airtortzen digutela, guretzat esan al guzien gañekoa dan pozkida ugari, txit gozo au.

Guzia zor zaie, arako, beren etorki onari, eta jaioterriko oitura maitagarriai amodiozko naitasun irazekia izanik, sail nekosoai gogotik ekin ta, indar aundiko etsai askoren krontra guda gogorak egin ondoan, guziak garaiturik oñ azpiratu dituzten gure anaia leial, biarkilletu, jakintiai. Onelakoak izan ditugu beste askoren artean, señaletuenak: Aita Larramendi beargilletua, Astarloa jakintia eta Erro zentzu aundikoa.

Guziz dirade sinisgaitzak gizon gogoangarri oek egin dituzten neke gogor eta alegin portitzak, aitzuloetara bazterturik arkitzen dan gure euskara maitagarri gozoa, bere lenagoko jantzi eder, galant, aberatsakin txukinkiro apaindurik, mundu osoari begien aurrean ifini, ta ez ezaguerazo dioten artean zenbaterañokoa dan beraren aunditasuna. Argatik orain



arkitzen gerade euskaldun guziok, ezin geiago naikidatu gentzakean atsegarrizko ondra aundiarekin, aitortzen digutelako Hervas Pandurok, Masdeu, Scaligirot eta beste gizon jakinti euskaldun ez diradenak, beren obra gogoangarrietan, Españiara lendabizi etorri ziraden biztanle edo familiak euskaldunak ziradela. Beraz ezin inork uka dezake, gu aien jatorriak geradena.

Gizonaren naikida eta eresiarik aundienetatik bat da, zorioneko gizon lendabizikoetara bide zuzenetik igotzea, ikusteagatik argiro, irudipen gabetanik, beren izaera garbi, doatsueraz betetako. Beragatik ibilli izan dirade munduan ezagutu diran gizonik jakintsuenak, beren buru zenzutsuak puskatzeko zorian, jo ezak andik, eta jo ezak emendik, arkituko ote dutelako bide txior bat bederik, gain artara igotzeko. Baña ez du lakarik atera bestek, ezpada euskaldunak.

Bazekiten Pitagoras sonatuak, Platonek, Plutarkok eta beren lagun amatu askok, bide doatsueraz betetako au arkitu bear zana lendabiziko izkeran. Baña nola ezutzen au ezagutzen, ekiten zitzaizkan bein batari, gero besteari, au zatitu, ura zeatu, oni kendu, ari eransi, asmatu al zitzaten arabaketa guziak egiñaz; eta azkenean gelditzen ziraden, ez nondik sartu ziran, ez nola zebiltzan, eta ez nora irten, etzekitela. Baña gure anaia maitagarri lenago izendatu dituran oriek, beren jaiotzako izkunza jakintziak, esku leun, guri, gozoa emanik igo ditu zuzenki, zorioneko denbora lenbiziko aietara, erakusten dielarik, bidez, historiarik zarrenak eta sonatuenak ez dakitzaten gauza aundi asko, txit balioso, goi, me, diradenak.

Ikusirik bada, euskararen eta euskaldunen oitura, eta jostaketa gaitz gabeko pozkarrietan arkitzen diradela txitezko gai ain maitagarriak, zein euskaldun izango da naiko ez dituenak berak irozotu ez ezik, txukinkiro apaindurik, edertu, galantu eta egurastu ere? Ez det uste izan litekeala inor ain esker bagerik. Guziaz ere gertatuko baliz orrako, badakitela dana eta datakean guzia uste duten buru arro, uanditu orietatik nor edo nor, anziñako danza, soñu zar, eta jostaketa gogoangarrien izena entzutean, ozpindu ta muxindurik gaizki esaka darauskiona, ez da zer ajolarik artu batere, gizonik jakintsuenak gure alde ditugunean.

Orain bost urte etorri zitzaidan Uri leial onetako galai gazte aurrengo bat, Batzarre edo Aiuntamentuaren izenean, egin bear niola atsegin, nekizkien soñu zar gogoangarri guziak Danbollin Latierrori erakustean, onek papelean ezarririk, sar zitzaten Uriaren gordeleku zuzen edo artxiboan, sekula guzian irauteko. Era berean esan ziran gizon prestu goienengo Uritar batek: txit asko naiko zuela, Gipuzkoatarren danza mota guziak, beren soñu gogoangarriekin, erakustea Urrikiako edo

Miserikordiako etxe maitatien arkitzen ziraden mutil gaztetxoai, oek birjaiotu zitzaten, beren ta gure asaba maitagarrien oitura oneskiak.

Egin ditut alai gazte arekin, gizon gogoangarri onen esanak, nere alderan gaiean, eta izandu det atsegiña ekustearekin Donostiako plaza berri, eder, bitorean, egurasten diradela naierara —aspaldiko partez— gure gizon danza oniritzia, Ezpata danza ondrosoa, Brokel dantza miraritsua, Billantziko pozkarria, dama gazteak irudikatu duten etxeandre dantza modu eztiandikoa, eta señu zar gogoangarriak, ikusle guziak pozkidatzen dirala esan al guzien gañeko atsegintasunean.

Izanik, bada, jostaketa pozkarri gaitzik gabeko oek munduaren lenengo adiñetik gure egunetaraño iraun dutenak ain osotero; Ez da mingarri, eta lotsagarri ere, jabe beren berenkiak ain errazkiro galzera, aztutzerara eta izkututzerara utzitzea?

Ez al dute uste zenbait ezjakin txoriburu puztu dollorrek, anziñeko- en izena dutelako, iraingarriren batzuek dirala? Ez nere erritar maiteak, ez dirade jostaketa gogoangarri oek gure lotsagarriak, eta are gutxiago kaltarkiak, baizikan maitaro gozaturik, irozotzea ongixto merezi dutenak.

Beragatik eskañitzen dizkitzute ogei ta amasei danza mota Gipuzkoatarren beren berenkiak, zein bere soñu eta bersoakin; baita oek ongi dantzatzeko irakaste edo instrukzioak ere, bidez ezaguerazotzen dizuteralarik argiro, zergatik eta nola etorri dan oitura maitagarri oen galera; eta denbora berean emango dizutet osakai edo erremedio txit ona, erraza, eta merkea, bear bezala sendaturik, pizkorturik, ederki apaindurik, eta galantagoturik, igotzeko inoiz ere egon diraden tokirik gain gañekoenera.

Onetarako bereziko det liburu txiki au lau zatitan: Lendabizikoan azalduko det eskolatu gabeko danboliñakin, denbora bereko dantzari prestu jakintien izaera; bigarren goan, oraingo otsakindari edo musiko aundien soñu berri berritxuetan dabilzan zilipurdikariak egiten dituzten itzulamilka itxusi nazkagarriak; irugarrenean ezarriko ditut, ogei eta amasei dantza mota gerenkiak bear bezala dantzatzeko instrukzioak; eta augarren goan, soñu zar gogoangarriak beren bersoakin, musikan.

Ez du inork ere zer uste izan, asi naizala ni langai onetan, nere burua jakintsun egiten deralako, eta ain gutxi, gogoangarri izateagatik; baizikan, zorioneko nere etorkiarekin, jaioterriko oitura oneskiai amodiozko naitasun bero, bizi, gartsua izanik, ikusten dituralako oek, daudela azkenengo asnetan, deadarrez, laguntzaren eske, inork eskurik eman nai ez diotela.



Badakit nik balio aundiko gai oni ekiteko nere mingaña baño meagoa, eta luma obekiago zorroztua bear lirakeana, zergatik naizan artikas-te edo estudiorik gabeko gizon jakiunde txit gutxikoa, ozta ozta irakurteko dinbat baizik eskolatu gabea, bularrarekin batean erodiski edo mamatu nuen izkuntza besterik ez dakidana, eta au ere ez bear bezala, ez bada nere amari ikasi nion gisa berberean. Beragatik aitortzen det egiazki, billatuko dizkidatena gizon jakintsunak utsaldi aundiak, eta oker ezarritako itz asko; guziaz ere uste det ezagutuko dutela oek, geiago ezin dezakeana nere gisako gizon gai ez dan batek.

Sinisterazo ere diot nere buruari, izango dala Gipuzkoatarren bat nere utsaldiak ongi beterik, okerrak zuzendu, ta txukinkiro apainduro dituen bere jaioterriko jostaldia gogoangarriak. Ala gerta dedilla, euskaldunen odol garbi indartsuak dirauen arte guzian.

GIPUZKOAKO DANTZA GOGOANGARRIEN KONDAIRA EDO HISTORIA

**beren soñu zar eta itz neurtu edo bersoakin,
baita berak ongi dantzatzeko irakaste edo instrukzioak ere**

Soñuen gañean itz egin bear deran guzian, deituko ditut bei lenago zituzten izen egoki, txit berenkiakin, modu onetan:

Minuetari esango diot, Alkate soñua.

Zortziko dos por kuartrokoai, asierako zortzikoak.

Seis por otxokoai, saltokakoak.

Kontrapasari, andreen deieko soñua.

Kontradantza dos por kuartrokoai, bizkai soñuak.

Seis por otxokoai, saltarintxoak.

Soñuen konpasai, puntuak.

Beragatik oi da euskaldunen artean anziñako esaera bat, dantza-rientzako guztiz egokia, gisa onetan:

Dantzan asitzerako atera kontuak

Dakizkien edo ez Soñuen puntuak.

Ez dezu engurrutu bear enzulea, itzkai bati darraiozkan gauzak toki anitzetan billatzen dituzulako, zergatik beingo esanarekin bakarrik ongi aditu oi duen gizon baten ordean, izan oi diraden milla, amar aldiz edo geiagotan esan bear zaiotenak, baldin bear bezala buruan sartuko bazaio-te. Beragatik nai izan det bada, zurari illtzea irmo sartu oi dion arotza irudikatu, zeña ari oi dan aspertu gabetanik zanpatzen, kolperik indartsuenak azken alderontz ematen diozkala.

Guziaz ere, zein eta leku askotan arkituko dezun lenago esana berriztaturik, beti ikusiko dezu toki txit egokian eta guziz premiazkoan.

Obra au izkribatzen asi nintzanean, esan izan ziraten euskara maite zuten gizon jakinti askok, bear nuela ezarri izkuntza berean, gaztelaniaren kutsu gabetanik. Baña ikusirik gure izkera gozoaren itz erazko anitz, gaurko egunean ez daudena usuan, oen ondorean ifinten ditut erdararenak. Egia da izango dezuna, irakurteko denboran, arazo piska bat; baña bidez, ikas ditzaketzu azturik arkitzen diraden zure etxapekoak, errazkiro.



Gipuzkoako danbolin eskolatu gabekoen izaera

Munduan ezagutzen diraden soñu mota guzien artean, lenengoa da danboliña, zeñaren txilibitua —are gerozkoa bada ere— usatzen dan Euskalerrian historiarik zarrena baño lenagotanik, esaten diguten bezala gizon jakintziak: *«Instrumento propio y peculiar del país que algunos autores creen ser la famosa vascatibia de los antiguos, como si dijéramos la flauta de los bascongados»*.

Erriaren oslankai egokia eta berekia, zeña autoreren batzuek sinistatzen duten dala anziña anziñakoen baskatibia sonatua, esango bagendu bezala euskaldunen txilibitua.

Ez da sortu eta asmatuko ere, euskaldunentzako oskalkai edo instrumento pozkarriagorik, nola diraden danboliña eta txilibitua.

Orain dalarik berrogei urte, gutxi gora bera, jarri zuen txilibitua musikan Pepe Anton zanak. Arterañoako ez oi zuten eskolatu bearrik beren langinza ongi ikasteko, ez eta beren anaia prestu jostatiai naierara soñuak jorik, nor bere atsegiñera dantza eragiteko ere.

Danbolin oek izan oi ziraden, arako, errotaetako zaku biltzalle, etxeetako abelzain, basoetako ikazkin, mendietako artzain-mutil, beren eder etsiz, maisurik gabe ikasitako txilibitulari, eta bolingoza edo Dulzaina jotzalle aietakoak.

Mutil gazte pozkarri oek —beren abereak zainduaz, eta langairik premiazkoenak egin ondoan— jostaldi orde, ikasi oi zuten atsegingarriko oskalkai edo instrumentu oek jotzen, bidez pozkidatzen zituztelarik enzunle guziak, baita ere, azkenik, mendietako aitzakin basoetako erreka zulo guziak ere, eranzuten ziezatelarik oek, beren jatorrizko ots gozatsuakin.

Txilibitulari eta bolingoza jotzalle oetakoak, Gipuzkoako erri guzietan oi ziraden txit ugari. Beragatik izan da orube edo suelo maitagarri au, beti, ain jostatia eta pozkarria: ala lan egunetan, mendi, etxe-atari, eta basoetan, nola jai guziaz plaza agirikoetan.

Danbolin bat illzean, edo zartasunez soñu jotzeari uztean, beraren ordeerako agertu oi ziraden nonnai, txilibitulari oetakoak txit naroro; eta erriak autatzen zuen ark lendabai egin oi zuena zan, dantzariarik sonatue-nagana joatea, Gipuzkoako dantza mota guzien soñuak, eta beretan arratzari kolpeak nola eman, ikastera; zeñari erakutsi oi ziozkan atsegin aun-

diarekin —eta erakuste saririk gabe—, danbolin on batek jakin bear dituen eginbide guziak, zuzenkiro, baita oraindik ongi dantzatzen ere; eta argatik oi ziran lenagoko danboliñak, ain ederki dantzan zekitenak.

Denbora aietako danboliñak eta dantzariak, ain ziran alkarren adiskide mamiak, nola gaurko egunekoak bata bestearekin diraden guztiz etsai aundiak, laister erakutsiko dizutera bezala.

Edozein errik, bere jostaldi edo festa egun guzietarako, oi zuen danbolin oetako bat, ogei edo ogei ta amar dukatean, eta egun beretan bazkatzearekin; baita erri bereko gazteria dantzara zijoatzenak pezeta bana ematearekin, urte guziko jaietan ere.

Danboliñ oek, alogera edo salario geiago gabetanik jotzen zuten soñua, plaza agirikoetan ez ezik, ardangela, sagardotegi eta beste biltoki, gazteak jostaldiatu oi ziradenetan, alkateak gaubilla edo erronda egiñ arteraño guzian; non ikasi oi zuten ongi dantzatzen, plaza agirikoan baño lotsa gutxiagorekin, gero beretan, naierara eta edertasunarekin ibilteko.

Gazte sail batek artzen bazuen asmoa, erromeria edo auzoerriko festaren batera joateko, beti eramango zuen berekin erriko danboliña, onen soñu artuetan obeki eta seguruago dantzatzeagatik.

Danboliña bizi zan errian, etzan ospatu edo zelebratuko ezkonzarik, soñu jotzera bera deituko etzutenik.

Eztei goizean, joango zitzaien danboliña ezkonzaleai beren janzi etxera, eta emango zien alborada, aita done Inazio gure erritar maitagarri doatsuaren martxa gozoarekin, edo beste are lenagoko sonaturen bat joaz, eta lagunduko zituen elizara alkate soñuarekin; baita andik osteraz janzi etxera ere, non egin oi zuten ezkonberriak beren barau ausitzea.

Gosari txiki au egin ondoan, joango ziran plaza agirikora, eta aterako zuen dantza oniritzi bat ongien zekienak, zeñari eraman oi zioten eskura, ezkonberria.

Dantza pozkidatsu au bukatzean, lagunduko zituen danboliñak Eztei-etxera, aurrena alkate soñua, eta gero saltokako zortziko ariñak joaz. Bazkalondoan, emango zuen gela berean alborada, gure asaba maitagarriak egindako azaña aundiak adierazo oi zituzten martxa gogoangarri aietako batekin. Au bukatzean, joko zuen soñu zar pozkarri sonatu bat, zeñari esan oi zitzaien *Ezkonberriak lotaratzeko soñua*.

Baldin ezteiak baziraden erri barruan, joango ziran ezteizale guztiak arratsaldean plaza agirikora, non jostaldiatuko ziraden atsegingtasun aundian, illundu arteraño; eta baldin baserrian, etziran geldituko zelai guziak barrera dantzan, arratsalde guzian; eta ala ere, etxerako denboran etzuten danboliñari dirurik emankizunik. Danboliñ eskolatu gabeko aien



denboran, aste ta jai, nonnai, oi zan soñua ugari eta merke, zergatik etziran irtengo etxetik elizara ere, txilibitua gabetanik.

Lenagoko danboliñak zer gisaz soñuak jo oi zituzten, argibidea

Plazara soñu jotzera zijoatzen era guzietan, lendabizi egin zuten lana zan, alkate soñua jotzea. Laister esango dizutet zergatik.

Alboradak ematera zijoatzenean, asiko zuten lendanaz saltokako zortziko pozkarri bat, eta bera joaz joango ziraden etxe-atariraño, non zortzikoa bukatu, joko zuten alkate soñua. Onen ondoren, lenago izendatu dituran martxa gogoangarri aietako bat; eta akaballa emango zioten, saltarintxo pozkidatsu batekin.

Donesoaita edo prozesioan jo oi zuten *Amabost mirarien soñua* esan oi zaion orazio kanta oniritzi bat, denbora donati oni txit ongi dagokiona.

Alkate jaunarekin batzartar prestuai, elizara, erriko etxera edo beste edozein lekutara laguntzean, jo oi zituzten, denbora onetarako señalatuak ziraden alkate soñu, leun, garbi, gozoak.

Zezenak, zezenkoak, idiak, eta beiak, jendearen jostaldiatzeko plazara ateratzean joko zituzten soñu anziña anziñako txit partikularrak: aurrena *Zezenan soñua* esan oi zitzaion txit gogoangarria, eta onen ondoren, saltarintxo pozkarriak. Guziak jostaketa oni egokidatzen zaiozkanak, eta mendietan, lenago, abelgorri oei beren zainak sarritan jo oi ziozkatena.

Danboliña bizi zan erriko edozeinek dantza zerabilen denboran, berari zer soñu mota eta nola jo bear zitzaiozkan, etzuen iñork esan bearrik; zergatik ongi zeikien naierakoenak, eta beardanezkoenak, onetzako zein ziraden. Eta baldin auzoerrikoen bat irteten bazan dantzarekin, lendabiziko lana esango zuen danboliñak galdetzea berari, soñu zarrak jotzea nai zuen edo ez; zeñari galdeera onekin emango zion aditzera, bear bezalako danboliña zana.

Denbora aietan, soñu zarrak bear ibezala etzekizkien danboliña, doarik ere etzuten artuko Gipuzkoako errietan; zergatik dantzariak soñu zarrak eskatu, ta danboliñak ez jotzea, guziz irain aundia zan berari alogera ematen zion erriarentzako. Beragatik oi zan bada orduko danboliñan atsegiñik aundiena, soñu zarrak ongi dantzatzen zekiena plazan ikustea, nola oraingoan iguñik minkaitzena dan, iñork jotzeko esatea.

Soñu zar oetan dago bada dantzariaren jakinduria guzia, obra onen lagarren zatian ikusiko dezuten bezala.

Edozein erritan, egin nai zituztenean ezpata dantzariak, brokel dantzariak, jorrai dantzariak, edo beste gisaren batekoak, asko zuten danbolin oetako bati deitzea iru edo lau egunetarako, ikuste guzien naikidako dantzariak berak ongi erakutsirik, plaza agirikora ateratzeko; baita ere gertatzen bazitzaieen utsegite txikiren bat edo beste egitea, laister asko, eta iñor gutxi oarketzen zala, zuzen eragiteko.

Jakiñaren ganean egon bear dezute bada, arki al ditekean dantzari-ri onenak ere sarritan izan oi duela danboliñaren laguntzaren premia. Beragatik iduki oi zuten orduko danboliñak, dantzarien txit arreta edo kuidadu aundia, begiratzen ziezatelarik oñetara, artezaz dantzan asitzen ziraden guzien. Onetarako da txit premiazkoa danboliñak dantzan ongi jakitea.

Edozein soñu mota jo bear zutenean, lendanaz emango zuten aditzera arratzaren otsetik, zer gisatakoa izango zan jotzera zijoatzena.

Zernai dantza mota plazan zebillen denboran, arratzaren golpeetatik ezagutu oi zan aixa aski zer gisatakoa zan, zer egoitzatan arkitzen zan, eta zer soñu jotzen zioten, ain zuzenkiro nola erlejuaren orduak ezkillaren otsetik ezagutzen diraden.

Arratzaren kolpeetatik ezagutzen genduen, noiz erriko alkateari laguntzen zioten; arratzaren otsetik, prozesioa; arratzaren otsetik alboradak. Itz batean: arratzaren otsetik jostaldia, eta soñu mota guzi guziak.

Txilibitua baño askoz lenagokoa da arratza edo danboliña, beraren izen egiazkoak argi eta garbi adierazotzen digun bezala. Edozein euskaldunek daki nola esan oi dan gure errian: **dan dan jotzen dute atea; dan dan ari dira ezkillak; da da eman diozkat bi bellarrondoka**. Soñu zarrak azaldutzean, adierazoko dizutet argiro, nola gure aurrekoak, danboliñaren otsean bersoak aboz kantatuaz dantzatu oi ziraden, txilibitua sortargitu baño lenagoko denbora aietan.

Txilibituak eta arratzak ere, askoz aundiagoak oi zituzten lenagoko danboliñak, oraingoak darabilzatenen aldean.

Gaztetxoa ninzalarik enzun izan nion nere jaioterriko artzai zar dantzari bati, nola Billafrankako plazan danbolinak jotzen zituen txantxakak, Ausoko gaztelua esaten zaion Zaldibiako mendi tantai batean dantzatu izan zituen naierara, ordu biko bidea dagoelarik plaza artatik mendi onetara. Au artzaiari aditua bezala, esan bear dizutet Ama Birjiña abohtuko egun batez neuri gertatua:



Goiz artan Lazkaura ninjoala, Albitxueta esaten zaion muño ton-tortxo batetik entzun nituen argiro Orendaingo errian danboliñak ematen zituen alboradak, ordu ta erdiko bide arkitzen dalarik batetik bestera.

Danbolin eskolatu gabeko oek jo oi zituzten soñu guziak ziraden gozoak, leunak, garbiak, eta ikasten txit errazak.

Euskaldunen dantza mota guziak dituzte zeñek bere soñu banaita edo partikularrak beren bersoakin, esango dizkitzutedan bezala. Nola eta zertatik uste dezute bada irauñ dutela ainbeste urteren buruan izkribu gabetanik, gure egunetaraño, soñu zar gogoangarri oek, ain zuzenki eta osotero, eskolatu gabeko danboliñen artean? Ez bestela eta bestegatik, ez bada, aita onak beren seme maiteai aboz bersoak kantaturik, plaza agirikoetan dantzatuaz erakusten ziezatelako. Eta zer gisaz galdu diradela derizkiotzute ain soñu gozo, dantza miraritsu, eta berso gogoangarriak? Danbolin berri musikoetatik, zergatik ez duten nai, jo ez ezik, beren izen ondrosorik enzun ere.

Ez da bada mingarri ez ezik lotsagarri ere, ezjakin uanditu oek ixekaz eta muxindurik beren ta gure erriko oitura ain maitagarriak urruñiatu edo despreziatu bearra?

Euskaldunen danza mota guziak dirade gaitzik gabeko pozkarriak, onestasun aundikoak, eta txit miraritsuak, zein bere soñu gozo, berso onetsi, eta senaera edo signifikazio egokiakin, laugarren zatian ikusiko dituzuten bezala.

Edozeñek daki bada soñuak adierazo bear duena argiro, beraren bitartez egin bear dan zernai gauza mota; baita soñuarekin batean osekitu edo ejekutatatu bear diraden eginbide guziak, zein bere ots egiazkoetatik zuzenki ezagutzen dirana, ere.

Danboliña plazara soñu jotzera irtetea lendaria alkate soñua jotzeak, du signifikazio txit egokia eta beardanezkoa. Soñu seinalatu errespetuoso au enzutean, plazan arkitzen dan jende guzia oroitzen da Jangoikoarekin, Erregeren izenean jarririk dagoen erriko buruzari aundientsu aren agintza indartsuaz, eta bera aurkezean egon ez arren, lotsa eta beldur izaten dira legearen kontrako gauzarik ez ezen, bidegabekeri-rik txikiena ere iñori egitea.

Izanik bada, alkate soñu miraritsu au ain premiazkoa danboliñak plaza agirikoan lendaria jotzea, lenagokoak jo oi zuten bezala, ez du iñork aditu 30 urte onetan danbolin musikoen txilibituetatik. Nola nai dezute bada jo dezaten, baldin jakinduria gañez egiñik dariotela uste duten uanditu oen artean arkitzen ez bada bat bakarra ere soñu ondroso au dakienik?

Donesoaita edo prozesioan jotzeko asma dezake iñork soñu ego-kiagorik, amabost mirariena baño? *Bai jauna* esango dute danboliñ musikoak, *askoz ere ederragoak dira guk jotzen ditugunak*. Zer dirade bada ederrago oriek? Ez besterik, ez bada andreak eta neskatxak dantzara eramatean jotzen dituzten soñu berberak. Ha zer gauza itxusia dan ori, denbora ain donati edo sagradurako!

Alboradak dirade, azaña aundiak egin ondoan gizon gogoangarriak beren jaiotxeetara biribillatzean, berai ongi-etorri maitatiak egiteko ifiñiak. Beragatik lenagoko danboliñak asi oi zuten urrutitik zortziko saltokako ariñ pozkarria, eta au joaz joan oi ziran jaun prestu aien etxe-atarietara, non zortziko bukatuak, asiko zuten alkate soñu ondrosoa. Onen ondoren, azaña beretako martxa gogoangarri pozkidatsua; eta akaballa emango zioten atsegingarriko saltarintxo batekin.

Zortziko saltokako au etxe-atarira baño lenago asitzea, txit premiazkoa da beste gauza baterako ere: soñu erritarki au enzutean, oartzen dira alborada ematera dijoatzen etxeakoak, eta baldin ez badute nai, irte-ten zaio bat danboliñari etxe-atarira, eta esaten dio ez an gelditzeko, zeña igarotzen dan beste toki batera bere zortziko joaz, iñor oarketu gabetanik norako asmoan zijoa. Baña oraingo danboliñ jakintsun oek, joango zaizkitzu etxe-atarira ixil ixilik, non asiko diraden bat batean turmoiarene gisa, erbesteetako soñu berri berritxu, gauza nazgarri itxusiak baizik adierazten ez digutenakin engurrutzen gaituztela. Gertatzen da askotan, soñu jotzen asi orduko etxe-ataritik biraltzea, lotsatzen diralarik, ala etxe berekoak, nola danboliñak. Lenagoko danboliñakin etzan izaten onelako ezerago edo inkonbenienterik.

Beste gañerako soñu zar guzien signifikazioak ere adierazoko dizkitzute argiroki zein bere tokietan.

Danboliñ eskolatu gabekoen denboran Gipuzkoan egin oi ziran dantza eder oniritziak

Gipuzkoan txit erri gutxi ziran danboliñ oetako bat etzutenak. Baziran erriak, txikitxoak izan arren, biña eta iruna zituztenak. Ezagutu ditut Amezketan eta Idiazabalen iruna, Lazkaun ta Ormaiztegin biña... Eta erriaz gañera etxadia edo barriotan, nork daki zenbat? Donostiako barriotan ikusi izan ditut zortzi danboliñ, jai guzietan soñu jotzen lana zutenak. Esaera dagoen bezala *Danboliñaren etxean guziak dantzari,*



Gipuzkoan denbora aietan amar urtez goitiko geienak zekiten zortzikoa bear bezala dantzaten. Beragatik egin oi ziran ainbeste dantza eder, oniritzi, nola azalduko dizkitzutedan.

Orube edo suelo maitagarri onetako jostaketa agiriko quziak, nonnai izan dira beti txit sonatuak eta ongi onesbedatuak. Egia onen argibidea, arkitzen da Españaiko historiadore jakintiak agertaratu dituzten obra gogoangarrietan, gure ama Gipuzkoarekin bere seme maiteoi horore aundiak egiten dizkigutelarik, ala ere.

Gaztelako esande edo konseju goienengoaren aginduz ibilli izandu zan D. Gaspar Melchor de Jovellanos Españaiko probinzia guzietan, anziña anziña joku gisa eta plaza agirikoetan egiten ziraden jostaldia mota guzien billa, bear bezala ezaguturik, eta txukinkiro apaindurik, Dierrria edo Nazioari argitaratzeko.

Gizon gogoangarri onek 1796 garren urteko uztaillaren 11 garren egunean agertaratu zuen oroitzapen edo memoriaren 80 garren orrian esaten du onela:

Oroitzapen au eskribitzen ari giñadenean, ez genduen ezagutzen Euskal erria, ez eta beraren dantza iganderoakoak ere; baña 1791 garren urtean toki berean egin genduen bidaje batek, eta 1797 garrenean berriztu genduenak, teretxatu zigun oarketzeko atsegina, baita segurutu ere geiago ta geiago, jostaldi agirikoen gañean lenago izkribatu genduen. Arritzekoa da ziertoro, zein ongi egokidatzen diraden jostaketa senzill oetan, eraena ta moldesia libertadearekin, atsegiña ta pozkida eta gereska alaitutzen dituen. Antxen da ikustekoa, erri bat osoa, ez adiñen berezi edo distinziorik gabe, laisterka ta saltoka danboliñaren ondoren, eskuetatik guziak alkarri itxatsirik, ain osotoro lagatuak lasaitasunera eta pozkidara, zeñean izango litzakean guziz sorra oarketzen dituen, geldituko baliz partatu gabe beren pozkida gaitzik gabekoa. Onenbeste aski da gomendatzeko pozaldi agirikoek, gizon sentigarri guzien begietan; baña Egokintsu edo Filosofoak ikusiko du beretan, jatorrizko bakundea, emakintza eta pozkida etorkiarra, zeñean azkarriatzen duten gozatzen dituen erria, eta oraindik baita ere anaitasunaren bakitea eta erritarkide irazekia bat egiten

duena bere bizitegilleen artean. Zein erraz ez litzekean iritsi, zabalzarekin bakarrik bitezarde edo instituzio ain senzilloak maitagarriko ondasun berak beste probinziaetan!

Ezin esango du iñork, gure erriko jostaketa gaitzik gabeko pozkarriak aundizkatzen dituela gizon gogoangarri jakintsun onek bera euskalduna dalako; ez eta berari ditekera onkarri banaita edo interes partikularren bategatik ere; baizikan zentzu aundikoa, eta ekai edo intenzio onekoa izanik, adierazo nai diolako mundu osoari, euskaldunen jostallu agirikoak diradena beste toki guzietan egin oi dituztenen gañekoak. Beragatik esaten du ain irmo eta egiazki, beste probinziaetan zein erraz iritsi litzekean ondasun ain maitagarriak.

España guziko probinziaetan ibilli bazan ere gizon jakinti au bere-tako dantza eta jostalluak ikusten, bakar bakarrik naikidatu zitzaiozkan Euskal errikoak, zergatik ezagutu zuen argiroki, oetan arkitzen zana pozkida ornitu, gaitzik gabekoa, eta anaitasun guziz maitagarria.

Gure errian igande oro egin oi diraden dantza bakar jakin jakin aiek ainbesteraño andizkatzen dituenen, noraño igoko ote zituen gizon gogoangarri onek, baldin gertatu baliz ikustera, Euskaldunak, nork bere errietako Done godartari edo Santu patroien egunetan, Gorputzetan, Diakinde edo funzio aundietan eta Iñauterietan, egiten ditugun anitz dantza mota oniritzi, eta jostallu pozkarriak?

Nere pozkidarik aundiena litzake bada, Jovellanos bezelako gizon zentzutsu, eta ekai onakiko batek, Gipuzkoako dantza mota guziak, zein bere soñu zar gogoangarri, itz neurtu egoki, eta senaera miraritsuakin bear bezala ezagutzea, mundu osoari argitaratzeko, zenbaterañoakoa dan beran aunditasuna.

Gipuzkoako plaza beakurtsuetan, ezagutu izan ditut nik dantza mota, nor bere soñu ezagunakin dabilzala txit goaikiro, eta guziz onestasan aundian, señalatuko dizkitzuteran bezala, jaiotz ziran denborako izen egoki beren berenkiakin:

1. Gizon dantza.
2. Gazte dantza.
3. Etxeandre dantza.
4. Galaien esku dantza.
5. Neskatxen esku dantza.
6. Edate dantza.



7. Ezpata dantza.
8. Brokel dantza.
9. Pordon dantza.
10. Jorrai dantza.
11. Azeri dantza.
12. Bizkai dantza.
13. Kuarrentako erregela.
14. San Sebastian.
15. Galantak.
16. Txantxakak.
17. Eun dukatekoa.
18. Betronio txikia.
19. Betronio aundia.
20. Azalandare.
21. Erregela zarra.
22. Eun da bikoa.
23. Amorea Margaritaxo.
24. Erribera.
25. Punta motz.
26. Ondarribia aundia.
27. Ondarribia txikia.
28. Napartxo.
29. Ormatxulo.
30. Upelategi.
31. Txipiritona.
32. Erreberenzia.
33. Txakolin.
34. Mizpirotz.
35. Graziana.
36. Billanzikoa.

Dantza mota oek guziak egin oi zituzten Gipuzkoatarrak, nere gazte denboran, beren asaba maitagarriak irudikatuz erakusten ziezate-larik seme oneskiai, gordakaiatzen zuzenkiro, sorterriko oitura eta usuario gogoangarriak.

Jatorrizko jostaketa pozkarri oen irozotzera irten oi ziraden plaza agirikoetara, egun otsaundikoetan, gizonik aurrenen aurrengoak, beren etxeandre maitatiakin, non jostaldiati oi ziraden beren naikirara, eta ikusle guzien atsegiñera.

Gipuzkoako gizon prestu aurrengoan galanteorik aundiena izan-du da, orain 30 urte ingururano, beren jaioterriko dantza oniritziak, plaza agirikoetan, modu eztaundiarekin dantzatzea.

Egia ziertoro au oraingo gazteak sinistatu dezaten, señalatuko ditut gizon gogoangarri aietako banaka batzuek, zeñaren izenetatik etorriko diraden ezagutzera argiro, Gipuzkoako etxalderik goienengoak ziradena.

- D. José María Lardizabal.
- D. Joaquin Areizaga.
- D. Manuel Sarobe.
- D. Pedro Manuel Urrestieta.
- D. Lázaro Manterola.
- D. Martín Garmendia.
- D. Juan Baustiata Ubillos.
- D. Domingo Ubillos.
- D. Juan Cruz Sempertegui.
- D. Felipe Urreta.
- D. José Ignacio Unceta.
- D. Francisco Arteaga.

Guziak dantzari jakintsunak eta txit egokiak. Ha nor legokean atse-gingarrizko gizon pozkidatsu aietara begira!

Gipuzkoatar maitagarri aiek, zenbat eta naitasun aundiarekin egu-rastutzen zituzten egunaz, plaza agirikoetan, baserritarren dantza oniri-tziak, anbat eta maitaroago gozatu oi zituzten jostallu gauetan, Erriko etxeko gela beakurtsuetan. Gela aundientsu oetara biribillatu oi ziraden zar prestuakin batean, gazte jostatiak, non emango zioten jostalluari aka-balla txit pozkidatsua.

An irtengo zan bata billanziko atsegingarria dantzatzera, bestea, txakolin txistosoia; ura, ezpata dantza ondrosoa; au, azeri dantza pozka-rria; Urliak dantzatuko zuen kuarrentako erregela; Sandiak, galantak; Berendiak, San Sebastian; onelakok, azalandare; alakok, napartxo. Itz batean: etziraden geldituko, zekitzaten gaitasun aundiak alkarri agertu arteraño.

Gizon gogoangarri oek bazekiten ongi teretxarik onena noiz zan, beren jaioterriko oitura eta usuario gozoetako dantza eta soñuak erakus-teko. Beragatik jabetu oi ziraden denbora aiñ egoki eta baliosoaz, artean plazara irteteko beldurraz arkitzen ziraden zaldun gaztetoak, bear beza-la irakasirik ipinteko.



Orduko Gipuzkoatar prestuak etziraden lotsatzen, goienen goienengoak izan arren, nekatzalle oneskiakin batean bilzarkidaturik, beren asaba maitagarriak irudikatuaz, plaza agirikoetan jostaldiatzea; ez eta gela beakurtsuetan berai, zekitzaten gai onesbedagarriak erakustea ere.

Gauza jakiña eta egiazkoa da ziertoro, gizon zar, prestu, aurrenengoak, plaza agirikoetan beren sorterriko dantza oniritziak egitean, biztanle guziak pozkidatzen diradena; baita ere gazteak, arreta aundiarekin ikasirik irudikatu nai izaten dituztena, ez alere eresia gutxirekin.

Beragatik gordakaiatu izan dirade Gipuzkoan gure egunetaraño, ainbeste dantza oniritzi, pozkidatsu, eta soñu zar gozo, gogoangarri, batere izkribu gabetanik.

Egun otsaundikoetan zar prestu aurrenengoak egin oi zituzten dantza mota guziak, gazteak irudikatzen zituzten urte guziko jai arratsaldeetan, erriko alkate jaunarekin apezaitaren aurkezean; baita iñoiz meza nagusi ondoan ere.

Gazteak, dantzatzeko eresiarekin, eta zarrak, oek ikusteko pozkidaz beterik, jai guzietan bilzarkidatu oi ziraden plaza agirikora, bidez meza nagusia eta bezperak enzuten zituztela jaiera aundiarekin; non jostaldiatuko ziraden guziak illunzeraño, beren atsegiñera, eta txit modu eztaundiarekin; baita etxeratu ere guziz muga onean.

Jostaketa pozkarri, gaitzik gabeko oetara zuten eresiare bidez, batu oi ziraden ekinza eliztar edo ofizio dibinoetara, txit sarritan: enzuten zituzten sermoi onak eta anitz; aitorgoratu edo konfesatzen ziraden maiz aski, eta bizi oi ziraden Jaungoikoaren beldurtasun aundian. Beragatik gertatu ez oi zan, denbora aietan Gipuzkoan, orain ainbat gaiztakeria mota.

Itxas gizonak, dendalariak, tonelgiñak, ermentariak, zapatagiñak, eta beste gañerako anaikide edo kofradiak zituztenak, nor bere langintzako done edo santuen egunetan, egin oi zituzten guziz dantza aundientsu anitz eta txit pozkarriak, beren emazte oniritziak naierara egurasturik, ikusle guziak atsegintasun aundian jostaldiatzen zituztela.

Done doatsu oen biradamunetan, berriztu oi zituzten jostaketa pozkidatsu gaitzik gabeko berak, nagusi ta etxeoandre prestu aien seme ta alaba maitatiak, morroi ta neskame beargilletsuakin batean, agertzen ziotelarik alkarri amodiozko naitasun irazekia, zeñaren bitartez egin oi ziraden beren denbora guzirako adiskide mami, eta bizitzen ziraden anaiatasunezko bakite edo unio txit itxatsi batean.

Done godartari edo santu patroien egunetan, eta Gorputz egunarekin, txit erri gutxi izango ziraden Gipuzkoan, ezpata dantzari ondrosok

egiten etzituztenak. Baita iru edo lau urteren buruan brokel dantzari ikusgarriak ateratzen etzituztenak ere.

Orain 30 urte ingururaño, legezko usuario zuten Gipuzkoan bizi oi ziraden gizon ezkondu guziak, ezpata luze anziña anziñako bana zuzenkiro gordaikaizatzea, eta nor berearekin Gorpuz goizean erriko etxera aurkeztutzea. Baita, alardea zuten arratsaldean, zein bere eskupeta garbiarekin plaza agirikora bilzarkidatzea ere. Nere aur denboran, dantzatu oi ziraden Gorputz egunean, Elizan, ezpata dantzariak, lau aldiz, modu onetan:

1. Meza nagusi aurrean.
2. Donesoaita edo prozesioa egitean.
3. Bezperak asi baño lentxeago.
4. Oek bukatzean.

Elizara sartutzen ziraden bakoitzean, Aldare nagusiaren aurrera iristean belaunikatuko ziraden, atabal danbolinak ixildurik, nor bere otoiz moduak egiteko, eta ondorean dantzatuko zuten iru aldareen aurretan, guziz onestasun aundian.

Lendabizi dantzatu oi zuten Aldare nagusiaren aurrean, *erreberenzia* esaten zaion soñu zar, txit beakurtsu bat, zeña danboliñak beñere etzuten joko, beste tokitan. Beragatik arkitzen da soñu au gaurko egunean txit aztua, oraindik bizirik badago ere, ikusiko dezuten bezala.

Zezen illzeakoan jostalluak egin oi zituzten errietan, iñon ere ziraden zezen, zezendari, eta zezen-illzallerik onenak billatzeko ainbat arreta oi zuten, iru dantzari Gipuzkoatar, arki al zitezkean egokienak, biribillatzeko; zergatik jostallu egun bakoitzean, egin oi ziraden iru gizon dantza ondroso, modu onetan:

Eguerdi arteko zezen gudande edo korridaren aurretik bat; arratsaldean, gisa berean, bestea; eta zezenak bukatzean irugarrena.

Dantza aundientsu oetan aurrendariari lagundu oi zion eskutik, erri bereko alkate jaunak; eta azken eskukoari, batzartar prestu batek.

Aurrendariari eramango zioten eskura, alkate jaunaren emaztea, eta ari zegokion bat, azkendariari. Gañerakoetara berriz, arki al zitezkean etxeandrerik prestuenakin, beren alaba onesbedagarriak.

Edozeñek daki jostallu aundiak egin oi diradena, ospatu edo zelebratzen dituen erriarekin, toki bereko biztanleen hororerako. Baita ere, biztanle oek, eta batez ere aurrenengoak, nai izaten dituztena agertaratu beren buruak, leku agirikoan, ikusleak jakin dezaten, nor, nongoak, norenak eta zer gisatakoak diraden.



Gizon dantza oniritzi oetan ezagutu oi ziraden, bada, naierara, eta txit argiro, ala erriko buruzari ta nagusi prestuak etxeandre beakurtsua-kin, nola oen seme ta alaba oneskiak beren doaiñ maitagarriakin.

Diakinde edo funzio atsegingarri oek gozatzera bilzarkidatzen ziradenak beren etxeetara joatean, lendabiziko berria emango zuten, *Urliak egin du zezenen aurreko dantza, eta Sandiak ondorenga. Ark dantzatu du Berendiaren enaztea, eta onek alakoren alaba.*

Jostallu agiriko pozkarri oek, zein eta diraden onesbedagarriak, aiñ atsegiñezkoak eta oniritziak oi ziraden, arako, lenago izendaturik dauz- kadan txilibitulari, eta bolingoza edo dulzaina jotzalle aiek.

Maisurik gabetanik, beren eder etsiz ikasitako oslankai gozatsuak joaz ibili oi ziraden erromeriaz erromeri, jostallurik jostallu, zezenik zezen, artzai-mutil gazte, mardul, guri aiek, esan al guzien gañeko atse- gintasunean.

Jostallua zan errira sartutzen ziradenetik irten arte guzian, etziraden geldituko gau ta egun, beren kideko lagun maitati anitzekin batean, pla- zatik karrikaetara, arandangitik arandangira, jantokitik jantokira; batzuek soñua jo, besteak dantzatu; ura irinzika, au ojuz; beren pozkida beteaz enzule guziak partatu arteraño.

Zezenak jokutzen zebilzan denboran, jarriko ziraden barrera gañe- tan, unetik unera, non ariko ziraden beren artzai soñu gozatsuak joaz, pozkidatzen ziradelarik enzuleak oslankai erriaren bere berekiak aditzean, ainbesteraño, nola plazan zebilzan zezen ta zezendariak jokutzen ikustea- rekin. Baña oraindik, askoz ere, atsegintasun aundiagoak, eta are ikusga- rriagoak oi ziraden mutil gazte jostati pozkarri oek, erromeriaetan.

Erriaz kanporako jostallu gaitzik gabeko oek, nola ospatu edo zele- bratzen ziraden soñulari gozatsu aien toki txit beren berenkietan, egu- rastu oi ziraden naiera guziko lokabe edo libertadearekin. An, ots egingo zioten batari, jende samalda batengana; bestea eramango zuen, ballera batek; au deituko zuten mulsutasun batera; ura joango zan, beste bilgo- boillara. Modu onetan, nor bere adiskide mamietara sakabanaturik, iga- roko zuten erromeria egun guzia: ala berak, nola toki berera bilzarkida- turik arkitzen ziradenak, naikidatu al zitekean pozkidatsuen.

Baldin bedere arkituko balitz iñor oraingo gazteen artean sinistatu nai ez duena jostaketa oek guziak egin oi ziradena Gipuzkoan, nik emen azaldu dituran gisa berberean, galdetzea dauka nere adiñeko edozeñi. Ez det batere beldurrik lotsatuko nauela, zergatik egiazkoak diraden argiro, eta nik bezala ikusi ta ezaguturik, ongitxo gozatu izan dituzten asko gaur- ko egunean bizirik arkitzen diraden orube maitagarri onetan.

BIGARREN ZATIA

Gipuzkoan zenbateraño azturik arkitzen diraden gaurko egunean lenagoko dan- tza eder oniritziak, eta oen orde z egiten dituzten zatarkeriak. Baita ere nork eta nola ixekaturik urruñatu dituzten, eta nondik eta zer gisatan etorri dan beren galera negargarrizkoa.

Argitasun geiagorekin, eta obekiago adierazotzeagatik, ipiñiko ditut zein bere ekabilde edo klaseetan.

Gipuzkoan zenbateraño azturik arkitzen diraden lenagoko dantza eder oniritziak

Gipuzkoako erririk bikaiñ, arki, danbolin otsakindari aundiak dauz- katenetan, aiñ guziz aztuak eta txit ezkutatuak daude toki bereko dantza mota oniritzi pozkarriak, non agertzen ez dan plaza agirikoetara, zortzi- ko bat bakarra ere, bear bezala dantzatzen dakienik.

Ogei eta amar urte izango da gutxienaz, utzi ziotela gizon prestu aurrengoak plaza agirikoetan beren jaioterriko dantza oneskiak egiteari.

Lenago jai arrasalde guzietan bost edo sei dantza modu eztaiaundi- ko egiten zituzten errietan, oraiñ urte osoan ere ez ditugu ikusten bat edo bi baizik, eta oek ere iñauterietan, eta iñauteriarri dagozkion gisakoak.

Erri bikain arkietan ez dute egiten beren Done godartari edo Santu patroien egunetan, gizon dantza bat bakarra ere, eta zezen illzeakoakin ospatu edo zelebratzen dituzten jostallu aundietan, iraiñzat daukate plaza agirikoetan beren sorterriko dantza motarik egitea, lotsagarrizko gauza itxusiren bat balitz bezala.

Urteak dira utzi ziotela, itxas gizonak, dendalariak, tonelgiñak, zapatagiñak, ermentariak, eta gañerako anakideak dituztenak, beren lan- ginzako Donen egunetan, dantzatzeari.

Aspaldi lagatua arkitzen da eztei egunetan dantzak egitea, eta txit arras debekaturik oi dago, erromerietara soñularirik eramatea. Donostia, eta Andoañez kanporako errietan azturik dago brokel dantza atseginga- rria; eta Tolosako erri maitagarriak bakarrik gordakiaitzen du, ala zorio- nean, pordon dantza gogoangarria; baita Azpeitiak ere, jorrai dantza pozkarria.



Donostiako Uri leñargitiak Gorpuz egun guzietan egiten ditu ezpata dantzari ondrosoak; baita Andoaindarrak ere. Baña gañerako erririk geienetan ez dirade oroitzen izenez ere, alik eta Erregeak eta oen urren-go persona goienengoak, orube maitagarri onetan igaro bear dutenean, gure ama gozatsu Gipuzkoak, dantza gogoangarri onekin berak menezkiatu edo obsekiatzeko agintzen dien artean. Eta orduan, bide aundian daudenetakoak or oi dabilza guziz arako aundietan, azka ta puzka, ezin biribillaturik, ez ezpata luze anziñako aietako bat, eta ez ezpata dantza zer dan dakienik.

Geroenean beartzen dirade, lenago ixekaz ta urruñaz, plaza agiri-koetatik baserri zokoetara igesi biraldurik dauzkaten ezpata erdoituakin, aitona ezur gogortuak txurikatuz erakarera. Oen bearra izan oi da bada, baldin Gipuzkoak bere hororeari eutsiko badio.

Gipuzkoa guzian iru erri bakarrak senti ditut anziña anziñako ezpata luze aietakoak zuzenkiro gordakaiatzan dituztenak, zeña diraden: Andoain, Zaldibia, eta Idiazabal.

Jakiñaren gañean arkitzen naiz nola Billafrankako erri leñargitiak eragin dituen 50 ezpata berriak, lenagoko zar luze aien gisa berberekoak, azkenen, erri berean igaro zan, gure Erregiña maitagarria menekiatzeko; egun otsaundiko artan, bere auzoerri eta adiskide mami Zaldibiatik, lau dantzari zarretakoak eramanik. Erri leial ark egin ziozkan txit jostallu oniritzi pozkarriak, urte askotako bizia, osasuna, eta zoriona, naikidatzen diogun España guziko etxeandre maitatiari.

Onelako erriak dirade beren etorki doatsuari naitasun irazekia diotenak; baita zorioneko sorterriaren oitura gogoangarriak maitaro gordakaiatu nai dituztenak ere, eta ez, arako, ezpaten ordean txotxaka txatar batzuek eskuetan dituztela, ain persona goienengo beakurtsuetara aurkeztutzen diradenak. Gaitz erdi litzake bada makillakin irtetea, baldin Gipuzkoatarren modura janziak agertuko balira, eta ongi dantzatuko baluketeke. Baña aurkeztutzen dirade, lurreraño arrastaka dituzten zaraula luzeakin aztal ederrak estalirik, dantzarien itxura baño, txori izutzalle ipiñi oi dituzten mamuen antz geiago dutela.

Gipuzkoako ezpata dantzari ondrosoen soñekoak, ain egokiak eta txukunak oi ziraden, non, berakin apaindurik dantzara irtetean, irudin oi zuten airean zebilzala egaztien gisa. Guziak apaindu oi ziraden berdinkiro janzi garbi erritarkideakin, modu onetan:

Alkandora kuntza ederreko, beso ugariak.

Galzerdi arizko zuriak lokarri nabarrakin, aztal ederrak agirian zituztela.

Zapata txuri, ariñak.

Zaraula beltz, belauñetaraño motzak.

Gerriko gorriak.

Eta mokones edo pañuelo zuri, ertz gorriak, buruetan txit egoki antolaturik.

Zein gutxi ausartatuko zan Gipuzkoan iñor, nere gazte denboran, beste janzi motarekin ezpata dantzara irtetea. Egia da ziertoro, oraindik ere gordakaiatzan dutena Gipuzkoako erri txikietan, jazkera mota garbi au; baña aundi usteko guzietan, iraiñzat daukate beren aurreragoak irudikatzea.

Eta, zer litzake ez irudikatu nai izatea, baldin oitura gogoangarri erritarkide oetan jostaldiatzen oi dabilzanai, ixeka eta urruñarik egingo ez baliezaketeke?

Laister ikusiko dituzute bada, zenbait uaunditu ezjakiñek beren anaia prestu maitagarriak, plaza agirikoetan, egin oi diezaten bide gabeko dollorkeriak.

Lenagoko dantza oniritzien orde gaurko egunean egiten dituzten zatarkeriak

Nola Gipuzkoako gizon prestu aurrengoak eta etxeandre oniritziak, beren seme eta alaba onesbedagarriakin, sorterriko jostaketa pozkarriak plaza agirikoetan egiteari txit arras utzirik, gauaz gela itxietan ospatu oi diraden arrotz aietara artu zuten guzizko eresia portitz aundi bat, ez da irteten egunaz agirian dantzatzera, bere buruari zerbait derizkionik, erri bikain arkitian.

Beragatik, atera oi dirade illun alderonz. beren arpegiak garbitzen ongi ikasi gabeko iru edo lau mutil zirzil, beste ainbeste neska moldakaitzekin, plaza agirikora; non oi dabilzan izulamilka, nazkagarritzko lotsagabekeriak baizik egiten ez dutela; zeñean, ezin legokean inor berai begira, txit damurriaturik guziz engurrutu gabe. Baña ez oraindik ere onela, erri txikietan.

Dantzari itxura gaiztoko oen artean, zeñek eta egiten duen zatarkeriarik iraingarriena, bere ustean artxek oi dauka galanteorik geiena. Zein gutxi ausartatuko zan denbora batez iñor. Gipuzkoako plaza beakurtsuetan, nazkagarritzko lotsagabekeri orienik egitera! Orduko gizonen bizarrak txit ziraden belzak, baita guziz zorrotzak ere.



Ongi oroitzen naiz, artean gaztetxea banintzan ere, nola Gipuzkoako erri txikitxo batean, beren Done godartari edo Santu patroia egun batez, gizon dantza oniritzi bat zerabilte, sartu izandu zan bertara neskatxa batekin, galai gazte arrotz, aundi ustez betetako bat, bere iritzian, erri txiki artako alkatea ezertan asko etzeukana; baña etzi-tzaion gizajoari txit ongi ateratu aldia onetan, bere aundi ustea.

Berez txit betetako zaldun arrotu au asi izandu zan bada, berak bai-zik bestek ongi etzerizkion moldakaitzkerietan, dantza guzia itxuskitzen zebala: beñ neskatxa batari bulza, gero bestea bota; ari jarraika, oni zirri-ka, asmatu al zitzakean zatarkeriarik nazkagarrienak egiñaz, bere buru puztua galanteatu naiean.

Esan izandu zion alkate jaunak, beñ ta berretan ere txit emeki, etzala erri artako oitura, plaza agirikoan inork lotsagarrizko itxuskeria aienik egitea, eta ibilli zediela modu eztiarekin, besteak zebilzan bezala; baña etzion aditu nai izan onean. Geroenean, ipurtjolari moldakaitz uan-ditu ark, beartu zuen alkate jauna, dantzaren erditik aterata, presoindegi-
ra sartzera, non egon bearra izandu zuen, jostallua bukatu arteraño.

Beste aldi batez, Irungo alkate prestu batek, geiago egin izandu zuen bere erriko Jostallu egun batean.

Egun otsandiko artan gizon dantza zerabilte plaza agirikoan, aurrendariari bere eskurako etxeandre oniritzia aurkeztu ziotenean, anka-
rekin gonak arrotu ziozkalako, beste gabetanik, une berean geldierazi zuen alkate jaun beakurtsu ark, dantza. Araude edo ejenplar geiago ere ikusi izan ditut, gisa berberekoak, Gipuzkoako plaza beakurgarrietan; baña uzten ditut azaldu gabe, ez luzatzearren, eta uste deralako aski dirala oek, gizon sentigarri guzien begietan ezaguerara etortzeko berak, nola-
ko beakurtasuna edo errespetoa gordakaiatu oi zan, Gipuzkoan, plaza agirikoetan.

Ezin ukatuko du bada inork, denbora aietako alkateak naitasun aundi-
diarekin maitatzen zituztena ongi, beren sorterriko oitura gogoangarri pozkidatsua. Ez eta, gaurko egunean dantzaren izenean plaza agirikora irteten diraden anitzek, zatarkeria gaitz bidariak egiten dituztena ere.

Nork eta nola ixekaturik urruñatzen dituzten lenagoko dantza oniritzi gogoangarriak, eta dantzari egoki prestuak.

Geren errian arkitzen zaiku, ezertarako ere gai ez dan jendella mota erausle bat, euskaldun guzien iraingarria. Itz jario motel txar oek duten iguñik aundiena da beren jaiotzako itzkunza gozoarekin, sorterriko oitu-
ra oneski anziñakoen izena enzutea.

Ixekaten dituzte beren asaba maitagarriak egin oi zituzten dantza gogoangarriak; ozpindurik muxinka egon oi dirade, oitura oneski oen irudikatzen dabilzan anaia prestuetara begira; urrunatzen dituzte jaiote-
rriko soñu zar gozatsua: eta azkenik, irauturik edo ultrajaturik sartutzen dute lurraren azpi azpiraño, beren ustez, bularrarekin batean erodiskitu edo mamatu zuten itzkunza jakintsun maitagarria.

Txoriburu puztu, ezjakin oek ikusten badute, erri txikietako josta-
llueta, nekatzale prestu bat, gizon dantzarekin plaza agirikora irteten, asiko dira berritxukeria alkarri esanaz onela:

Aizak aizak mutil, begira begira orrakotaño orri, gazta flandezkoa zirudik orren buruak. Eranzungo dio besteak: *Mamelukoren bat zala uste nikan nik.* Ark esango du: *Arrainea!, nondik atera ote du kasaka modako ori? Lebita bat egingo nitek orren egalakin.* Onek, *Karanba! zer txapela daukan etxe bati tella-tua enateko.* Besteren batek oju egingo du: *karall, ori zapata dauka! orren-
besteko barku batekin joango nindukek Amerikara.*

Onela marmarizan ari dirala, ikusten dute dantzara dakartela etxeandre oniritzi, edo neskatxa modu eztiandikoren bat, zeñari ekingo zaiozkan iraututzen edo ultrajutzen: batean, ille ebakiak eta kizkurtuak ez dauzkala, bestean, Moisesen denborako soñekoak dakarziela; bein gizo-
nezkoai alaikiro begiratzen ez dakiela, gero, baserritarren ibillera traketsa daukala: eta beste onelako dollorkeriak esanaz, asperraldi bat egitean, asiko dirade berritotik, dantza oniritziaren eginbide prestuak ixekaten; darauskiotela ezik, txit lelea eta pisua dala, esku esturik batak besteari ez egitearren, mokones edo pañueloekin dabilzala; zirrik txikiena ere ez diotela mutillak eta neskatxak alkarri egiten; eta, nork daki zer ta nolako berritxukeria errebesatzen dituzten iraingarri zital oek?

Arritu oi naiz bada, ta asko ta asko ala ere, nola muxinkari txar oek biraltzen ez dituzten makillazoz aunditurik, baserritar prestuak, andikan barrena.



Eta oraindik, erriz erri ta jostallurik jostallu beren jaiotokiko oitura pozkidatsuk ixekutzen dabilzan dollor zital oek bezain iraingarriak ere baditugu, banaka batzuek baizik ezpada ere.

Gauza jakina da probintzia guzietatik joan oi diradena Zaldun gaztetxo anitz Azitetxe edo Seminarioetara, guraso onak biraldurik, nor bere jakinduria suerteak ikastera.

Erri askotatik alkargana bilzarkidatzen diraden galai gazte oek, beren jostaldi pozkarrietan dabilzanean, eta batez ere zedenan edo broman dauden denbora aietan, agertu nai izaten dituzte dakitzaten gaitasun edo abilitadeak, ala azitetxeetan alkarrekin ikasiak, nola lenago zekitzatenak.

Lendabiziko asper aldia egin oi dute, dantza motarik oiturakoentan, eta gero, nork bere jaioterrikoetan. Denbora au iristean, eta Gipuzkoatarraren txanda etorzean, esango du onek, baldin ezpadaki (geienak ala izan oi diraden bezala): *Ez niri berriztu karrika dantzarik eta ez beste gañerako nere erritarrak plaza agrikoetan egin oi dituzten, Matusalenen denbora aietakorik. Gaurko egunean ez da bada irteten anzinako dantza lela pisu aietara, baserrikotañoak baizik, eta beretara begira jartea aski oi degu nere kideko guziak farraz esteak urratzeko zorian egoteko, eta baldin zuek ere nai badezute ase, nik emango dizutet nai guziko janaria.*

Au esatearekin batean asiko da, zaldiño ezi gabearen gisa, aztalka ta puzka, zilipurdika eta izulamilka: batari ostiko, besteari aldajoka; eta ez da geldituko barautsa ta pitxa purrustaka dariola, alik eta txit arras aunatu darin arteraño.

Txoriburu puztu oek uste izaten dute ezik, lotsagarritzko moldakaitzkeri itxusi aiek eginarekin estalzen dutela beren ezjakina, baño ez dira asko oarketutzen gizagaxo iñorez oek, ikusguñ agiri agirikoan gelditzen zaiotena beren ezerezkeria; zergatik oen lagunen artean izango diraden anitz eta anitz ala ere, irakurri izan dituztenak, gure dantza ondrosoai gizon jakinsun askok beren obra gogoangarrietan egin izan diozkaten aundizkatze ezin geiagokoak.

Ez al zaiote iruditzen, aizebelats oei, beren jaioterriko dantza oniritziak, iraingarriren batzuek diradela? Jakiñaren gañean egon ditezke bada urrengo baterako, ala erausle zital oek, nola beren gisako itzjario motel, txar, guziak, ezen, oriek baño buruko muñak beteagoak dituzten gizon zenu aundiko anitzek, maitaro goxaturik eta txukinkiro apaindurik, igo izan dituztela gure dantza ondrosoak, tokirik gaiñ gañekoenera, laister agertuko deran bezala.

Jakinduriaren billa erbesteetan urteak igarorik, joan ziradenean aintatekin, edo gutxiagorekin, jaioterriara biribillatu oi diraden uanditu oen

galanteorik aundiena da, etxera sartu bezain laister, beren guraso eta senidai esatea ezik, *Eh, callad, no habléis mas esa gerigenza propia sola de salvages ó de un rancho de gitanos: vergiënza he que me conozcan por el acento los castellanos, que yo tambien soi de turiz aburnis.*

Eta oraindik are ikusgarriagoak eta adigarriagoak dirade oen guraso eta senide txoroak, nola egon oi diraden beren auzoetakoai esanaz, *Gure seme kanpoetan genduenan bart etorri zaiku etxera, txit galanturik, osasunarekin, eta guztiz jakinduria aundiakikoa. Aztu zaió bada euskera guzi guzia, ez du itztxo hat bakarra ere ez, esaten, eta ez endeglatzen edo konprenditzen itzkunza onetan. Eta are gutxiago nai du bestek itzegitea ere. Beragatik, baldin arekin nai badezute itzezin erderaz bearko diozkatzute adierazi zuen esakariak, nolabait bederik, bestela aserratuko zaió, portitzkiro ala ere.*

Oek eta beste onelako milla astokeria esanarekin, uste dute egin txit jakintsun, beren seme eta anaia txoriburu puztua.

Jakinduriaren gordeleku guziak txit beterik, gañez eginta, alde guzietatik txirrian badariotela uste duten oek, edozein biltokitan beren erritarrakin batutzean, iraiñizat daukate itztxo bat ere euskaraz esatea. Eta iñoiz edo berriz agertzen badu norbaitek euskarazko itzkriburik, galanteorik aundiena dute esatea ezik, ezin irakurri dutela, eta are gutxiago endeglatu edo konprenditu zer esan nai deban.

Gisa onetan mintzatzearekin, nai dute eman aditzera ezik, badakitelatela dana eta datakean guzia. Egiazki, izan oi dirade enzuleen artean — ez ala ere gutxi — uste izaten dutenak ezen, erausle txar beretan arkitzen dala, jakinduriako putzu ondorik gabekoa; baño ez derizkiot nik, euskara ezin irakurri duela, *eta are gutxiago endeglatu* esaten duen euskalduna izan al ditekeala, txit zenu aundiko gizona.

Dierria edo Nazioa guzien artean ezagutu diraden gizon jakintienak begiratu izan diezate beti, ala euskarari, nola euskaldunen oitura eta jostallu gogoangarriai, txit arreta aundiarekin, oarrez ta artezaz ala ere.

Aditu bear dezute bada, nolako itz erazko gozatsuakin aundizkatzeten dizkiguten gure dantza oniritzi pozkarriak, lau gizon jakinti, euskaldun ez diradenak.

Marina, Traggia, Gonzalez Arnao, eta Abella jaunak argitaratu duten itztegi luziazaltar edo dikzionario geografiko, Españaiko kondairaren lenengo tomoan 326 garren orrian, esaten dute onela:

Gipuzkoako jostaldien artean jabetuena kontatzen da pilotako jokua, guziz miretsia dalarik joku onetarako toki señalatua ez duen erria: guzietan onena da



Oiarzungoa, neurkidatua aundigoi askorekin. Gipuzkoatarrak txit eresiatuak ere dirade zezenkoen eiagoetara, zeñean ospatzen dituzten beren errietako Done godartari eta gaizendatuen egunen bidaramuntan. Igande eta jai egun guzietan batutzen dirade plaza agirikoetara gizonak eta andreak dantzatzera danbolinaren soñuan eta txilibituarenean, erriaren oslankai egokia eta berekia: zeñean aslea edo autoreen batzuek sinistatzen duten dala anziña anziñakoen baskatibia sonatua, esango bagendu bezala euskaldunen txilibitua. Dantzak dirade grabetsuak eta aundientsuak, batez ere gizonak bakarrik asitzen diradenean, osekitzen dituztela zeremonia eta kortesia anitz emakumeak aurkeztutzen diezaten artean, eta orduan asitzen dirade dantzatzen, zeña deitzen diraden zortzikoak. Askotako dantza onezaz gañera badira besteak, nola ezpata dantza Gorputz egunetan eta Done godartarietan 1660 garren urtean, zeñetan Felipe IVgarrenak beaurkitu zuen Donostian Gorputz egunean egin izandu zan donesoaita edo prozesioan dantzatu zuten ezpata dantza au 100 gizonak, eta oraindik gordakaitzen da bibiursa edo distiko eskaldun bat, zeñetan azaldutzen dan dantza mota au, eta esaten du onela:

Karlos Kintoren baratzan Akerrak ezpata dantzan

Benturaz zeña dan perkearen bat euskaldunen batzuen kontra, nola ainbeste oi zan Karlos kintoren Jauregian. Tolosako errian Done Juan bere godartariaren egunean egiten da beste dantza bat makillakin edo sataiak zeñari esaten dioten pordon dantza, Beotibarko batalla ospakoiaren oroitzapenean, zeñagatik itz egiten dan Berastegiko ibaiaren berezinde edo artikuluan.

Gipuzkoatarrak, zer geiago naikidatu genezake bada, onelako lau gizon gogoangarri euskaldun ez diradenak, itz erazko ain gozatsu maitagarri oek argitaratzea baño *Los bailes son graves y majestuosos?* Eta denbora berean, zer gauza lotsagarriagorik eta mingarriagorik izan al diteke, erri bereko aizebelats ezjakin batzuek muxindurik ixekaz esatea baño *Nuestros*

bailes son mui senejantes á una recua de machos? Ha txoriburu puztu gaxoak! Zuek bai dituztela mandoakin astoen antzak, eta ez gure dantzak.

Aienatu bear ginituzke gure erritik, sekula betiko, ezertarako ere gai ez diraden muxinkari txar. izjario motel prestuez oek; eta naitasun irazekiarekin biotzaren erdi erditik maitaturik, estalpetu ongitxo, arako, beren eta gure asaba gogoangarriak irudikatu naiaz, plaza agirikoetan, sorterriko dantza oniritzi pozkarriak, egiten dituzten gure anaia prestu aiek.

Euskaldunen odolekoak diradena ezagun duten galai gazte onesbedagarri oetakoak senti ditut Donostiako uri leñargitian, izendatzea onkai edo merezi dutenak, zeña diraden:

D. Jose María Leizaur, D. Benito Echagüe, D. Elías Legarda. D. Joaquín Yun, D. Joaquín Jáuregi, D. Fernando Gainza... Baita ezkonduak ere D. José María Garayoa, D. José Ezeiza, D. Joaquín Arizmendi, D. José María Estibaus eta beste beren kideko anitz.

Jendella maitagarri au aurrenengoa bada ere, ez da lotsatzen, lenago izendatu dituran aundi ustez betetako aiek bezala, plaza agirikora irtenik, beren asaba gogoangarriak irudikatuaz, sorterriko dantza oniritziak egitea.

Urte guzietako Ostegun gizen egunetan, egiten dute beren plaza agiriko, berri, eder, bitorean, gizon dantza oniritzi pozkarri bat. Ez ordean nolanaikoa, baizikan ongi ezagun duena bere zati guzietan, txit erritarkia dana.

Biribillatzen dituzte guziz arazo aundiakin, baserri etxerik señalatuenetan arkitzen diraden anziñako soñekoak: eta berakin txukinkiro apaindurik, karrika guziak barrena dantzatzen dira, soñu bere bereki gozoa joaz, ikusle eta enzunleak naikidara pozkidatzen dituztela.

Donostiar prestu jostatiak eman dute aditzera, benazki ala ere, beren jaioterriko dantza oniritziakin soñu zar gogoangarriak maite dituztena. zergatik portizkiro birjaioturik egurastu dituzten, beren plaza berri, eder, bitorean, naierara.

Nondik eta nola etorri dan gure dantza, dantzari, bolingojo jotzalle, ela txilibitularien galera

Sinistatu bear dezute bada egiazki, danboliñ otsakindariatatik etorri dana gure dantza, dantzari, bolingojo jotzalle, eta txilibitularien galera



guzia. Egja ziertoro au ipiñiko dizutet begien aurrean argiro, eta txit erraz ezagutuko dezuten moduan.

Lendabiziko jaiotzatik dituzte Gipuzkoako dantza mota guziak, zeñek bere soñu banaita txit ezagunak, aspaldian arras aztuak egon badira ere.

Ez dute ezagutu izan beñere, dantza oneski oek, nork bere izen egokiakiko soñu gozoak baizik, alik eta, txilibitua otsankidan edo musikan jarri zuten arteraño. Beragatik gordakaiatu izan dirade ainbeste urteren buruan aiñ zuzenkiro, eta naspillatu gabetanik.

Oslankai edo instrumentu erriaren txit bereki au otsankidan ipiñi bezain laister, asi ziraden denbora bereko danboliñik jakintsuenak, jaioterriko dantza ondrosoai beren soñu zar egokiak kendurik moldakaitzak aterata jotzen; beren iritzian, ederrago iduringo zutelako modako jantzi berriakin, anziña anziñakoakin baño. Uts egin zuten bada erdi erditik oek, eta ondorengoak ezin azertatu oi dute bazterretetik ere; ez eta asmatuko ere, alik eta, lenago beren berenkiak zituzten soñu egoki eta gozo aiek, ongi ikasi, eta zuzenkiro jo ditzaten artean.

Ez det esaten nik, ez eta nai ere esan, gauza ona eta aundia egin eztutela danboliñ oek txilibitua otsankidan jarrea, eta berarekin soñu berriak jotzea; baizikan diot, eta jardungo ere det, guziz dala kaltarkitsua euskaldunentzat, dantza oniritzi oen soñu garbi txit ezagunak arras aienaturik, osotoro aztutzen uztea.

Oarketu zaitezte bada ongi, itzaurre edo prologoan ezarririk daukadan Damon Athenastarraren erabaki edo sententziaz. Jakinduria aundiko gizon sonatu onek esaten du ezik *ezin ganbiatu ditezkeala erriaren soñuak, non eta denbora beraen ganbiatzen ez dan erri beraren bizibidea.*

Uste det bada nik, bazuela gizon gogoangarri onek mirari banaitaren bat, egiazko erabakite au argitaratu zueneko; zergatik arkitzen naizan argiro ezaguturik, gure dantza onrosoak galdu diradena soñuak ganbiatzearekin, beste gabe.

Badakit nik au aditzean esango dutena askok ala ere, (baña guziak izango dira, dantzaren berririk ez dakitenak, azaletik bedere): *zer bada, zortziko zarrak eta berriak ez dirade puntuetan berdiñak? Zer gutxiago dute bada oek, aiek baño? eta, zergatik ezin dantzatu ditekete bata bezala bestea?*

Nere esakari guzien artean dan izkairik txikiena bada ere au, beraren gañean nai diotet eranzun bertatik ezen, zortziko lenagokoak, eta gaurko egunean ateratzen dituztenak izan arren puntuetan berdin berdiñak, dantzaria dabilela aietan beldur gutxiagorekin, eta naikida geiagorekin askoz ere, oetan baño. Esango det zergatik:

Lenagoko zortziko guziak oi ziraden, itz neurtu edo bersoakin kantatzeko atereak: eta ala, etzan nere gazte denboran berak gabetaniko zortzikorik ezagutzen, bat bakarra ere. Zortziko txit garbi, leun, eta gozatsu oek beren itz neurtuakin batean, ume txikieteraño guziak ikasi oi zituzten Gipuzkoan. Guziz ugaritsu baziraden ere zortziko oek, etzan bat bakarra ere, bere izen jakiña etzuenik. Edozein zortziko jotzen danboliña asi bezain laister, esango zioten enzunleak alkarri, *au onelakorena, eta ura alakorena da.* Dantzaria dantzan zebillen denboran, noiznai esango zion danboliñari *jo itzatzu onelako, eta alako zortziko,* beren izenakin.

Berriz gaurko egunean ez dute ateratzen, eta are gutxiago jotzen, itz neurtuakin kantatu litekean zortzikorik bat bakarra ere, baizikan oslan-kairakoak. Zortziko berri oek aiñ dirade naspillatuak, eta berritxuak ezik, ez da ain gizon jakintirik, beretan, itz neurtu bat kantatuko lukeanik, txilibituan eragiten diozkaten zatirik geienak gutxitu edo kendu gabe. Eta uste baldin badute baietz, nik ezarriko diotet emen beeran itz neurtu bat, lenagoko zortziko guzietan egokidatzen dana:

Nere maite polita
Nola zera bizi
Zortzi egun onetan
Etzaitut ikusi
Uste det zabilzala
Nigandik igesi
Ez dirazu ematen
Atsekabe gutxi.

Zeñek naiagoko ez du bada enzun, txilibituaren soñuan ere, itz neurtu gozoakiko zortziko, ezen ez gabekoa? Danboliñak jotzen duen soñua baldin bada itz neurtuakikoa, enzunleak oarketzen dirade itz erazko egokintsu aiezaz, eta berak ongi barnatu edo penetraturik, pozkidatzen dirade naikidara. Baña itz neurturik gabeko soñua, izan arren berri berria eta txit berritxua, edo guztiz eginkizun aundiak txilibituan dituen danboliñak jotzean, zer beakarri edo objeto aurkeztu al dakio teke enzunleai? Ez besterik, ez bada, danboliñak dituela beatz azkarrak, eta mingain ariña, eta beragatik jotzen duela ain soñu berritxua.

Nola nai dezute bada, gisa onetako zortziko illun, itxu, eta gorrak, ikasi ta naikidatu ditzaten, batez ere, nekatzaleak? Zeñek ukatu bear du, dantzaria, beldur gutxiagorekin, eta pozkida geiagorekin dantzatuko dana, ongi ikasirik, sarritan ibilli izandu dan zortziko ezagun aietan,



beñere enzun gabeko arrotz naspillatuetan baño? Guziz sorra, eta txit ezjakiña izan bear du, egia argiro au aitortu nai ez duena.

Arki al ditekean gizonik jakintsuenari, toki agiriko batean irakurteko, ipini dakizkiola bi izkribu: bata txit sarritan irakurririk ongi ezagutzen duena: eta bestea, beñere ez ikusi eta ez enzun debana. Zein autatuko du bietan? Gauza jakina da berezituko duena, askotan bertigarorik daukana, ezen ez begien aurrera beñere aurkeztu etzaiona. Baita dantzariak ere naiagoko debana, lendanaz ikasirik argiro ezagutzen duen soñua.

Jarri begizkio bidaje jakin bat egiteko, edozein gizoni, bi bide, alde guzietara berdin berdin diradenak: eta bietatik, bata anitz bider igaro izan badu, eta bestea beñere ez, zeñetan naiagoko du ibilli? Utziko du ezagutzen ez duena urruñaturik besteagatik. Bere bat egingo du bada dantzariak ere soñuakin.

Zortziko zar ta berriak, dituztelarik puntu berdin berdinak, baldin beretan dantzatzeko arkitzen bada ainbesterañoko banaita edo diferentzia, zenbat eta zenbatez aundiagoa billatuko ez degu, gure asaba zenzutsuak dantzarien jakinduria norañokoa dan ikusteko asmatu zituzten soñu zar gogoangarri aietan? Laugarren zatian ikusiko dezute ongi, zenbaterañoko jakinduna eta oroitzapena bear dituen, soñu zarrak bear bezala dantzatzeko dituenak.

Oraingo danboliñ otsankidari aundien izaera, eta eginbide kaltarkitsuak

Gaurko egunean danboliñ izan nai duenak egiten duena da, arki al ditekean otsankidari edo musikorik sonatuenagana joatea, bere langintza ikastera. Egia da maisu jakinti onek erakusten diona, otsankida txit ongi, soñu berriak ateratzen guztiz ederki, eta txilibitua jotzen are obeki. Bañan ez dio erakusten, ez gizon dantza bati, ez esku dantzai, ez ezpata dantzariak, ez brokel dantzariak, ez pordon dantzariak, ez jorrai dantzariak, itz batean, Gipuzkoako dantza mota ugarien arteko bat bakarrari ere, soñua nola jo bear zaion; eta are gutxiago, beren soñuak zein dituzten.

Nola erakutsiko diozka bada, baldin ez dantza oen eta ez beren soñuen berririk, azaletik bedere, ez badaki?

Irakasle gazte onek, soñu berriak atera eta jotzen txilibituarekin ikasten duenean, danboliñ ona izateko geiagoren premiarik ez balu bezala, joaten da bere errira, bizkarra bete bezikari edo papel soñu berri arro-

tzez zikindutakoakin; otsankidariaren izen aundi ura bere buruari erantsi diolako, guzia pozturik, arroturik, eta txit aundi ustez beterik, ez daukala iñor ere ezertan, naiz dala aundi eta naiz txiki.

Guztiz arazo aundiakin biribillatzen ditu Franziatik, Italiatik, Inglateratik, eta nork daki nondik, modako soñu arrotz guziak; eta bere jaioterrikorik ez du nai, bat bakarra ere ikasi: ez eta beren izenik aditu ere.

Erbesteetatik biribillatutako oek berak ateratzen dituen zenbaitekin naspillaturik, irteten da plaza agirikora, darauskiola marmariza bat ain zalagardatua eta arrotza euskaldunentzat, nola izango litzakean txinoen itzkunza, beren esakariak adierazotzeko.

Gaurko egunean Gipuzkoan arkitzen diraden danbolin otsankidari gazte guzien artean, ez da inor ere dakienik, ez alkate soñua zer dan, ez amabots mirariena, ez alboratetako martxa anziñakorik, ez saltarintxo bat, ez soñu zar gogoangarri aietakorik, ez eta azkenik, jaioroko gizon dantza bati soñua zer gisatan jo bear zaion ere. Eta baldin baderizkiote baietz, begiratzea daukate ongi, gizon dantzaren azaltzean ezarriko deran irakaste edo instrukzioa; non ikusiko duten argiro, gauzarik premiazkoe-nak ikasi bearrak dauzkatena.

Egia da, bakar bakarrik Donostiako Latierrok jotzen duena ongi ezpata dantzariakin, gizon dantzaren soñua; baita ikasi dituen ere soñu zar gogoangarriak, baña ezdakit berak jotzeko txit gogo anitz ote duen.

Lenago jarriko lirake oraingo danboliñak, soñu zar bat jotzera baño, bi agin ateratzera. Onenbeste esateko dinbat eta are geiago ikusi izan det Gipuzkoako plaza beakurtsuetan, danbolin otsankidariakin; non ta nola, eta zergatik, azalduko dizutera bezala.

Danbolin oek beren eginkizun guzietan, eman diote, jaioterriko soñu gogoangarriak urruñaturik, erbesteetako naspillatuak jotzeari.

Alboradak ematera dijoatzenean, ixil ixilik aurkeztuko dirade etxetarian, non asiko duten Inglaterako minue edo mindue, eta bukatuko dute, Franziaiko balsakin edo atsakin. Oek eta okerreko dantza Turkiakoen soñuak dirade, oraingo danboliñak darabiltzatenak gora ta bera, atzera ta aurrera, zearka ta saieska, zuzenka ta okerka, amilka ta zili-purdika, eta, nork daki nola?

Esan begit nork nai, zenbat zor diezaten gure martxa zozo anziña-ko gogoangarriak beren saltarintxo pozkarriakin, gaurko egunean txit gauza aundizat darabilzaten soñu arrotz naspillatu oriek? Artuko liketee-kek pozik, aien itxura, eta gibel aunditasuna. berritxu txar oek.



Okerreko dantzen soñuak, minduak, eta atsak, alboraetan jotzen dizkiguten iraingarri oek, txakurrak eransirik biraldu bear lirake etxe-ataritik, ikasi dezaten, guri geren asaba maitagarriak egindako azaña aundiak argi eta garbi aurkeztutzen dizkiguten soñu gozo pozkarriak, jotzen.

Donesoaita edo prozesioan, zer izango da gauza desegokiagorik eta itxusiagorik andreak dantzara deitzeko soñuak jotzea baño? Ez dute bada beste soñu motarik jotzen denbora donati edo sagratu artan, gaurko eguneko danboliñak. Eta begira oraindik asi ez litezkean denbora berean fandangoa jotzen.

Ziertoro egiazkoa izanik aurkeztutzen dituen soñuak argiro, beraren bitartez osekitzen diraden eginbideak. Zenbat eta zenbat aldiz egon izandu ez naiz Donesoaitan danboliñ oen soñuak enzutean, noiz bañan noiz dantza serbitzalleak neskaxakin datozela ikusiko ote dituran? Zer esango genduke bada, baldin apezak denbora donati artan asiko balira, txipritonaren okasta edo tonuan, beren esakariak kantatzen? Ain itxuski da bada Donesoaitan danboliñak andreen deieko soñuak jotzea, nola apezak txipritonaren okastan kantatzea.

Gure ama kupidakor maitagarri Gipuzkoak, urtean beingo batzar guziakikoan egin oi ditu bi donesoaita edo prozesio, bere seme doatsu Done Inazioekin; zeñari jo oi zioten beti, lenagoko danboliñak bere martxa gozo txit sonatu gogoangarria. Galde egiten dizutet bada, ogei eta amar urte onetan Gipuzkoan alkate izan zeraten guztiai, suertez ere bein bakarrik enzun dezuten zuen erriko buruzari edo kapitan guziakiko sendagailltsuari, bere martxa aundientsua danboliñak jotzen diotela. Egia esatekotz eranzun bear dezute ezetz.

Nola etzerate bada lotsatzen, zuen asaba maitagarrien oitura eta usuario gogoangarriak zuzenki gordakaiatzera batutzen zeraten jaun prestuak, egun beretan, eta zuen aurkezean ain aixa eta ardura gutxirekin aztutzera eta galtzera utzitzez, zuen anaia buruzari guziakiko sendagail Done doatsuaren martxa sonatua?

Zeñ gutxi ausartatuko ziraden danbolin aundi ustez betetako oek, zuen guraso beakurtsuak begira zeudela, Done Inazioaren aurrean, bere martxa gozoaz kanpora, beste soñu mota berri berriturik jotzera! Bekosko aundientsuagoak zituzten ordean aiek, baita maiteago ere beren sorterriko oitura oneskiakin, soñu gozatsuak.

Jakinaren gañean egon bear dezute bada ezik, txit dala premiazkoa, eta guztiz balio aundikoa, erriaren soñu bere berekiak zuzenki eta maitaro gordakaiatzea. Txoriburu zenbaitek ala uste ez badute ere.

Nork sinistatuko zuen denbora batez Gipuzkoan, iru eun ta geiago urteren buruan ain gozotoro gordakaiatu izandu dan Done Inazioaren martxa sonatu gogoangarria, nork eta erri bereko danbolin aundi ustez betetakoak ixekaturik, urruñaturik eta iraturik aienatu bear zutela? Ala gertatu zaiku bada nere erritar maiteak. Eta ez ordean bakarrik martxa gozo onekin, baita ere oraindik are lenagoko, millaka urteak igaro arren, gure egunetaraño txit garbiro eta zuzenki iritsi diraden beste soñu gogoangarri anitzekin ere.

Idiak, beiak, zezenkoak eta zezenak, jendea jostaldiatzeko plazara ateratzean, lenago soñu txit berenkiarekin saltarintxo pozkarriak jo oi ziezten bezala, oraingo danboliñak jotzen dituzte oker dantzaen soñuak. Alegia, abere oek, eta beren ziraikitzalleak, alkarri, dantzari moldakaitz aien gisako palaku nazkagarriak egin bear baliezate bezala.

Batzartar jaunai Elizara, Erriko etxera, edo beste edozein lekutara laguntzean, urteak dirade alkate soñurik jo ez dutela: ez eta plaza agiri-koan ere. Eta soñu zar gogoangarri aietakorik, nork jo erazi danbolin obei? Lenago jarriko lirake erretzera ere, nere ustez.

Ardandegi, sagardotegi, eztei etxe, eta gañerako biltoki pozkidasuetan, zein ausartatu berai esatera soñua jo dezatela? Baduk oberik. Leku jostati oetan erakidatu oi ziraden naierara lenagoko dantzariak danboliñakin; baita alkarren adiskide mami egin ere, bizia zuten denbora guzirako. Baña gaurko eguneko danboliñak, atsegingarrizko biltoki oetara txilibituarekin joatea ez ezik, plaza agirikoetara soñu jotzera dijoatzenetan ere, irain aundizat daukate beren oslankaiak eskuetan eramatea: eta argatik, eginkizun onetarako bear dituzte morroiak, ikusten dituzuten bezala.

Gipuzkoako dantzari prestuak beren sorterriko dantza oniritzietan ibilteari zergatik utzi izan dioten

Gipuzkoako erri guzi guzietan ezagutu izan ditut nik dantzari ego-kiak, eta txit jakintsunak. Dantzari jakintia esan oi zitzaion, arako, soñu zarrrik geiena zekizkien eta utsaldiarik gabe dantzatu oi zituenari; zergatik beretan dagoen, lenago ere esanik daukaran bezala dantzarien jakionde guzia.



Soñu zarrak ongi dantzaten zekiten gizon argi oek, jostallurik bikain arkietara biribillatu oi ziraden. Batzuek erri bereko alkateak jostalluaren ondagarri deitzen zituelako, eta besteak, dantzarako zuten eresia portitzarekin, jakindearen bitartez, beren gaitasunak agertu naiean; non erakutsiko zituzten alkarren leian zekitzaten guziak, eta azkenean geldituko zan garaitpenarekin, soñu zarrik geiena zekizkiena.

Orduko danboliñen atsegiñik aundiarena zan, soñu zarrak zekizkien dantzaria plazan ikustea; eta oraingoan iguñik mingarriena da, berak jotzeko iñork esatea. Beragatik, danbolin otsankidari oek ez dute ikasi nai izan beñere, soñu zar aietakorik bat bakarra ere; eta berak soñulari dau den errietan, dantzara irten diraden dantzari on, arki, guziak gelditu izan dirade, atsekabe aundiakin, eta txit lotsaturik, berriz dantzatzeko gogo anitz ez dutela; zergatik jo nai izan ez diezaten soñu zarrik, ez eta ere berrietan, arratzaren kolpeak, dantzarekin dantzariak egokidatzen zaiozten bezala eta lenagoko danboliñen gjsara.

Arratzaren otsa da dantzarien gidaririk zuzenena, eta txit premiazkoa, gero azalduko dizutera bezala.

Danbolin otsankidari soñu berri jotzalle oek plazaetan jarri ziraden ezker, urtean urtean gutxituaz joan dirade Gipuzkoako dantzari on, arki, guziak, ikusi dezuten bezala. Eta ez du onezaz iñork ere zer arritu; zergatik gertatu izan diraden Gipuzkoako plaza beakurtsuetan, mingarrizko eginbide prestuez asko, danbolin aundi ustez betetako oek, beren sorterriko dantzari jakintsun, pozkidatsu, ondagarriak, egin izan diezatenak.

Txilibitua otsankidan jarri zutenetik amar urte baño lenago asi ziraden, soñu zarrak eskatzen zituzten dantzariak, plaza agirikoan, lotsagabe-keriak ausardia aundiarekin esaten.

Orain dalarik 34 urte gutxi gora bera. Done Bartolome egun batez, Ibarreko plazan zer gertatu izan zan dantzari jakinti batekin danbolin otsankidariaren artean, azaldu bear dizutet, jakin dezazuten zein kaltarkitsua ditugun soñu berri jotzalle oek.

Arratsalde jostati artan, D. Mateo de Gurutzeta erri bereko alkate arkitzen zala, atera zuen gizon dantza aundiensu bat, D. Martin Mendizabal. Belaunzako alkateak, urte guzietan oitura bera duten bezala.

Mendizabal au izanik dantzari egokia eta soñu zarrak txit ongi zekizkiena, esan izan zion, arako, Ilario danbolin txintxarri aundi aundiakiko ari, jo zegiola San Sebastianen izenarekin deitzen dan soñu zar pozkidatsu ura. Eranzun zion, plaza betean, danbolin poztu oek ezik, etzala sasi danboliña ura artzai soñua jotzeko, ez bada, berak ateratako

berri, iñork ere lenago enzun gabekoak, eta dantzatzea zeukala, ark jotzen ziozkanetan.

Ainbesterañoko lotsa eta atsekabea artu zituen gizon prestu ark, ezen etzuen dantzatu nai izan batere.

Ibarreko alkate jaunak, danboliñari deiturik, agindu zion jo zezala dantzariak eskatzen zion soñu erriaren berekia, baña etzion nai izan obeditu, ausardiarekin eranzuten ziolarik lenago autatuko zuela presoindegira edo karzelara joatea, ezen ez soñu zarrik jotzea; eta baldin Jaungoikoak ematen bazion ogei urte bizia, artetsi edo logratuko zebala, soñu zar guziak, txit arras, sekula betiko, galtzea.

Ibarreko alkate jauna izanik ain gizon prestua, eta zenzutsua, esan izan zion ezik, *nere erriko Done godartari edo Santu patroiairen egun pozkarriari begiraturik, ez det nai egin zurekin, bear nukeana: eta joan zakizkit berel bereala nere plazatik, zure txilibitu, arratz eta soñu berriakin.*

Esan ta egin. danbolin arrotu au biraldurik, erakarri zuen Juan Inazio danboliña Tolosatik, zeñaren soñu gozo erritarkietan jostaldiatu ziraden naikidara.

Beste aldia batez geiago egin nai izandu zuen Ilario danbolin sonatu ark, Done Juan goiz batez Tolosan.

Erri leñargiti onek, bere Done godartanaren egun otsandiko artan, urte guzietan egin oi du, Gipuzkoatarren ondagarri beti izan ta izango dan pordon dantza gogoangarria. Arako, Vizconde de Anai, Naparroako Eronde edo Gobernadorea, 1321 garren urtean bere indar guziakin Gipuzkoa txit arras soilldutzeko asmoa arturik etorri zanean, Gil Lopez de Oñez gure erritarrak, bere anaia maiteakin Beotibarra irtenik, guzia urraturik, zatiturik, laisterka eta arin aski biraldu izan zuen batalla sonatu aren oroitzapenerako.

Pordon dantza gogoangarri onek izanik, lendabiziko jaiotzatik, soñu bere bereki gozoak eta txit ezagunak, Ilario danboliñak jo nai izan ziezten dantzariak, berak ateratako berri berriak. An ziran ikustekoak, danboliña, eta dantzariak: ark ez nai jo soñu zarrik, eta oek berrietan dantzatu nai ez. Geroenean beartu ziraden dantzariak, alkate jaunari deitzea, eta onek, bere asaba maitagarrien oitura oneskiak gordakaiatu nai zituen Gipuzkoatar prestu jakintsunak bezala, agindu zion danboliñari, jo zitzala ordu onarekin arentzat pordon dantzak, ainbeste urteren buruan beretzako ezagutzen zituen soñu garbiak. Miniztatu edo repretitu ere zuen gogorkiro, begira zuela urreneko aldirian Gipuzkoako dantza motai soñu berenkiak baizik jotzeko asmorik artzen bazuen.



Danboliñ aundi oetako bati aditu izan diot neronek, naiago lukeala makillazoak artzen egon, ezen ez, ezpata dantzaren sorñua jo. Dakigularik bada ziertoro, soñu pozkidatsu gozo au edozein denboraz danboliñak jotzean, ez dala gelditzen gure errian, ez zarrrik eta ez gazterrik, ez txikirik eta ez aundirik, ez okerrrik eta ez zuzenik, leioraño bederrik irten gabe, beraren bitartez argitaratu oi diraden berri onak enzutera (au da, dantzaririk ez danean), ez da mingarria Gipuzkoatarrentzat dollorkeri txar oek aditzea, norgandik eta erri bereko danboliñetatik? Uste det dala mingarri ez ezik, txit iraingarri ere.

Ez da txit egun asko enzuten niotela, irurogei ta amabina urtetan igarorik arkitzen diraden bi gizon prestu, dantzari, jakintsunai, zeña diraden Jose Domingo Bera Berako, eta Vicente Masu Martiñeko, beñ batez zer gertatu zitzaizen Erreterriako plazan, danbolin otsankidariakin:

Gizon prestu jostati oek arkitzen baziran ere, denbora berean dantzarako sasoirik onenean, bertatik artu omen zuten asmo txit irmoa, geiagoren geiago, danbolin otsankidarien soñuetan ez dantzatzeko. Baita gordakaitu ere zuzenkiro beren naidarra edo determinazioa.

Beñ baño geiagotan esan izan dirate, ala dantzari jakintsun oek, nola beren kideko askok, gaurko egunean ere, baldin eta enzungo balituzketeke gazte denborako soñuak, irtengo lirakeala dantzatzera.

Luzatuko nuke geiegi, azaltzen ari bear banu danboliñ otsankidariak, ogei eta amar urte onetan, Gipuzkoako dantzari prestu jakintsunai plaza agirikoetan egin diezaten ixeka eta urruña guziak. Beragatik lajatzten diot ezarri dituranakin; baita ere uste deralako, badiradela aski, gizon sentigarri guzien ezagunderako.

Zeiñ gizon izango da bada aiñ sorra eta ezjakiña, argiro ezagurik nabaro aitortuko ez duena, Gipuzkoako dantza oniritziak eta dantzari pozkarriak, danboliñetatik galdu diradena?

Gauza jakiña eta txit segurua da, baldin danboliñak ikasi eta jo izan balituzte soñu erriaren berekiak, lenagokoak bezala, gizon sasoiokoak dantzatzeari utziko etziotena. Baita ere egia da argiro, oek dantzatu izan balira, ondorengoak bere bat ikasiko zutena. Baña naikidako soñu erri-tarkiak enzuten etzituztelako engurruturik lajatu zioten dantzatzeari aiek; eta oek ez dute ikasi izan zortzikoa zeñi oñekin asi ere.

Egia ziertoro au billakindutzeko ez dezute bide zuzenagorik eta seguroagorik, danbolin zar banaka batzuek dauden errietara begiratzea baño, non ikusiko dituzuten dantzari egokiak eta anitz; baña ez, otsankidari aundi aundiak soñulari dauzkatenetan, bat bakarra ere.

Baldin nai badituzte arkitu dantzari ederrak, zoazte Andoaña, Zaldibiara, eta Idiazabala, zeñetan gordakiaitzen diraden oraindik, lenagoko danbolin eskola gabeko aietakoak.

Andoañen aski dituzte zortzi egun, gain gañeko brokel dantzari aldia bi ateratzeko; baña beste edozein erritan, dantzariak ongi ikasiak egon arren, bear dituzte ainbeste edo geiago, danbolin otsankidari aundi obei soñua nola jo erakutsiko bazaie. Eta ez dakit ala ere bezikairik edo papelik aurkeztean ez dutela, joko ote lituzketekean utsaldia gabetanik. Guziak ere, ez dira lotsatuko eguneko iru ezkutu, eta biderako zaldi zerralkikoa eskatzeaz.

Oraintxe dirade bost urte Andoaingo plazan ikasi nuela erri bereko seme D. Domingo Ubillos, lenago izendurik daukadana, irurogei ta amairu urterekin dantza beakurtsu bat egiten, bere tokiko danboliñaren soñuan, zeñari begira pozkida ornitua batekin ikusle guziok egon giñaden. Zein gutxi dantzara irtengo zan gizon maitagarri au, oraingo danboliñen soñu berri berritxuetan!

Gipuzkoan badira, gaurko egunean ere, gizon zar, prestu, jostati anitz, dantzara irtengo lirakeanak, baldin beren sorterriko soñu gozo gogoangarriak nork jo baluketeke.

Danboliñak besoan darabilen arratza, zertarako ipiña duen

Lenago ere esanik daukadan bezala, danboliñaren izena dator besoan darabilen arraztetik, eta ez txilibitutik. Zein eta anziñakoa dan txilibitua are lenagokoa da danboliña edo arratza, zeñaren ots erakidatuan, aboz itz neurtuak kantatzen zituztela, dantzatu oi ziraden gure asaba maitagarri anziña anziñako aiek.

Lendabiziko dantza asmatu zuten euskaldun zenzutsu gure aurrengo aietatik, txilibitua etsankidan jarri zuten arterañoako danbolin guziak, jo oi zuten beti arratza, gisa batera; zeñaren otsetik ezagutzen ziraden euskaldunen eginbide agiriko guziak, ain zuzenki eta argiro, nola gudari samalda batek atabalarenetik ezagutzen dituen bere eginkariak. Arratzaren otsetik ezagutu oi genduen, batzartar jaunak, Elizara, Erriko etxera, edo beste edozein lekutara, danboliñak laguntzen zituztenean. Arratzaren otsetik Donesoaita edo prozesioa zebillenean. Arratzaren otsetik ezkonzaleai laguntzean. Arratzaren otsetik emakume lotsa galdu-



takoak erritik kanpora botatzean. Arratzaren otsetik gizon dantza. Arratzaren otsetik beste dantza mota, izendaturik dauzkaran guziak; eta azkenik, arratzaren otsetik ezagutu oi genduen, dantzak zer egoitzatan arkitzen ziraden; baita ere, dantzariak noiz uts egiten zuten.

Bakar bakarrik bi gauzatan gordakaitzen dute gaurko eguneko danboliñak, arratzaren joera txit premiazko, eta guziz ezagun au, zeña diraden gizon dantzaren asiera, eta idien irtenera. Beste gañerako guziak galdu dituzte arras, eta txit asko oi derizkiot nola ez dituzten aienatu oek biak ere.

Urteak dirade oarketu ninzala, danbolin otsankidari oek, arratzaren joera ezagunak piskaka piskaka galduaz zeramazkitena, eta beraren bitartez dantzariak naspillatzen diradena.

Nere artean seguru arkitzen baninza ere, txit kaltarkitsua zala dantzariarentzako arratzaren joera modako au, nola ez naizan otsankidari edo musikoa, uste izaten nuen ezik, berari erakidatuko zitzaioala gisa artan jotzea. Beragatik, txakurraren langinza asi zan astoarena gertatu etzekidan, ez ninza leiatutzen, alik eta D. Pedro Albeniz, Uri leial onetako batostari edo organista jakinsunak, bein batez esan ziran arteraño ezik, danboliñak, arratzaren otsarekin galkititzen zituztela gure erriko soñu guziak; zeñak galde egin ziran, lenagokoak zer modutan jo oi zuten, eta adierazo nionean, segurutu baitziran, egokiago zala askoz ere lenagokoena, oraingoaren aldean.

Gizon zenzutsu onek ainbesterañoko naikida eta atsegiña artu izan die soñu zar gogoangarriai ezik, guzi guziak itzkribatu ditu nik kantatuaz, bere jakiunderako. Eta ala, Eguberri egunetik asi eta Iru Erregena artean, urte guzietan jotzen ditu Elizan, euskaldunen soñu gozo anzina anziñako oek; eta berak enzutera joan gabe, txit gutxi gelditzen da Uri leñargiti onetan.

Soñuai, berak jotzeko pozkida artu ez ezen, jarri diezte azkenik, marka txit argiak eta ezagunak, lenagoko danboliñak nola jo oi zuten beretan arratza. Nola adierazo dizutedan gizon maitagarri onek zenbateraño naitasuna dioten bere erriko soñu zar gogoangarriai, ezin nezake utzi esan gabetanik, D. Manuel Larrarte, Hernaniko batostari edo organistak egin dizkidan laguntza aundiak, musikari itz neurtuak ezarten. Egiatzko euskaldun argi eta garbi onek, esan al guzien gañeko nekeak arturik, ifini dizkit nere atsegiñera, itz neurtu edo bersoak musikarekin batean. Zeiñ eta pozkidatu nauen eginbide prestu onekin, are geiago naidartu nau bere jaioterriko dantza mota guziak ongi kargu eginik, bere

seme oneskiari erakusierazo dizkidalako, zeñak dantzatzen dituen gain gañeko mallan.

Ikusirik bada, arratzaren otsa dantzariarentzako dala ain gidari zuzena eta premiazkoa, nola dan gudari samaldaentzat atabalarena, ez da mingarri geren erriko danboliñak guzia galkitaturik, arras aienatu bearra? Zertarako ditu bada danboliñak ipiñiak, besoan darabilen arratza, eta eskuko makillatxoak? Ez txuti txuti au, kasketak ematen dionetan baizik ura jo gabe erabilteko, ez bada txilibiarekin jotzen dituen soñuen puntuak, utsaldiarik gabetanik zuzenkiro dantzariari adierazteko. Naiago du bada dantzariak, txilibituari danboliñak geldi une bat eragitea, ezen ez, arratzaren kolperik txikiena ere uztea.

Izan al ditezkean otsakindari edo musikorik jakintsuenak, eta beren denbora guzian soñu jotzen eta kantatzen beti alkarrekin dabilzanak, ez dituzte ikusten Elizaetan, biltokietan, eta gañerako lekuetan soñua jo edo kantatu bear dutenean, nola beren arteko maisua ari zaioten eskua-rekin edo oñarekin puntuak adierazotzen, guziak bat batean eta berdin berdin jo dezaten? Baldin otsankidari gain gañeko oek alkarrekin lenda-naz ikasirik dauzkaten soñuak jotzeko denboran, ain premiazkoa badute adierazotzea puntu batetik besteraño bide labur artan okertu ez ditezen, zenbat eta zenbatez bearrago ez dute, otsankidaren berrik azaletik bedere ez duten dantzariak, zortziko osoan, arratzaren otsarekin beren puntu guziak argiro enzun eragitea?

Izkribu bat izan arren arki al ditezkean letrarik ederrenarekin egiña, baldin ipinten ez bazaizka, berari erakidatzen zaion bezala, toki premiazkoetan, ziboista, ziboilla, asmate, eta itamakoak, edo puntu, koma, admirazio, eta interrogazioak, baizikan, edozein lekutan eta txit bakan, zer irudingo du ezkribu ark? Ez besterik, ez bada tortika pilla bat ain zalagar-datua, naspillatua, eta galkitatua, nola bere kirats eta marraskarekin nazkaturik, iguñduko lituzkean, ala esaleak, nola enzunleak. Eta baldin izkribu bera gertatzen bada suertez, enzunleak beñere aditu gabeko itzkun-zan ezarria, zer serbitzatuko du obei irakurteak? Ainbeste, eta ez geiago batere, nola euskaldunak euskaraz japontarrai itz egitea. Au berbera gertatzen da bada, gaurko egunean, danbolin otsankidariakin, Gipuzkoako dantzarien artean, zergatik jotzen dituzten aek, beñere oek enzun gabeko soñuak txilibituarekin, eta arratza, kasketan ematen diotenean baizik ez. Gaitz erdi litzake bada joko balute au, lenagokoak bezala, soñuaren denbora jakin seguruetan.

Soñuen ziboista, ziboilla, asmate, eta itamakoak ezin adierazo ditzake txilibituak, bañan bai arratzak, artarako jarria dan bezala. Txilibituari



eragiten diozkaten arrigarrik gauza aundi aundi oriek dirade *fusak semi fusak, eskala diatonikoak, trinaduak...* Eta oetako edozein utziagatik, edo bat bakarra ere naiz egin ez, dantzariari etzdio ansi, baldin aiek bear bezala eta zuzenkiro arratzaren otsarekin adierazotzen bazaiozka: baña, noiz eta eragiten diozkaten txilibituari gauzarik geienak, orduan ta daukate arratza ixilena, naiz dantzaria ibilli deriela, non ta nola ez dakiela.

Lenagoko danboliñen soñuetan zebillen dantzaria, ain aixa ta beldur gutxirekin dantzatu oi zan, nola egunazko argian bere etxeko zurubi edo eskallaraetan gora ta beera igarotzen zan; baña oraingoanetan ibilli bear du, gabaz mendi arrotz batean bide zuzenak galdurik, noiz baña noiz, aitza beera amilduta, lepo ezurra ausiko ote duen beldurraz perill urkoan dabillena bezala. Gipuzkoa leñargiti onetan izango gerade gaurko egunean eun ta amar milla biztanle, gutxi gora beera, eta oetatik, ote dira milla, otsankida edo musika zer dan ere dakitenak? Ez det uste arkituko lirakeala bosteun ere. Beraz, bosteun obei atsegin ematen zaiotelako, edo millari, bear dirade atsekabetu beste eun ta ogei eta bederlatzi millak? Ez derizkiot dala txit bidezkoa, beren neke izerdiarekin bazkatzten duten danboliñak, atsekabe ain mingarrizkoak ematea, jendella prestu jostati pozkidatsuan.

Zer galduko litzaioketeke danbolin otsakindari aundi obei, eta beren soñu berrien maitatzalleai, anaia nekatzalle jostatiai beren naikidako soñu erritarkiak jotzearekin? Batere ez.

Ez det esaten nik, soñu berrien zale diradenai berak ez jotzeko: bañan bai, anziña anziñako gogoangarri aiek maite dituztenai, beren atsegiña eta pozkida betea emateko. Bere langintzarekin bizimodua sortu bear duen edozeñek du, txit premiazkoa, bezero guziaz naikida ematea.

Dendalari batek aiñ atsegin aundiarekin egingo diozka baserritar bati, zaraula motzakin longariña luzea, nola uritarrari praka luzeakin kasaka laburra. Edo benturaz goalsuago ari, oni baño; zergatik dakien errazago naikidatuko duena bata, ezen ez bestea.

Berebat egin bear luketeke danboliñak ere, baña derizkiot, uste dutela ezik, iraingarriren batzuek diradela beren jaioterriko dantza oniritziak, eta argatik lotsatzen dirala oen soñu gozo gogoangarriak jotzea. Ha ezjakin gizagaxoak! Zuek eta zuen lagun, soñu ta dantza arrotzak maite dituzuten guziaz eztanda lear gaizto badagizute ere, euskaldunen dantza ondrosoak beti izan ta izango dirade, gizon sentigarri guzien begietan onesbedatuak, eta egokintsuak edo filosofikoak; zergatik arkitzen zaeizten berai senaera edo signifikazio miraritsuak, zein bere tokietan ikusiko dituzuten bezala.

Ez dezazutela uste izan txantxetan ere, orrako, gabaz gela itxietan egiten dituzten dantza nazkagarri erbesteetako oriek, geiagokoren batzuek diradela ez ezik, alderatzen zaiozkatenik ere, egunaz plaza agiri-koetan egiten diraden gure errikoai.

Enzun ezazute bada nola mintzo diraden dantzen gañean itz egin izan duten gizon jakintsunak:

Espartanoen artean dantza, etzan bakarrik gudaren ekanza, baizikan baita ere beren aurreragokoen kondairea edo historiarena, diruditenez aldeko miraritsu, zeñarekin señalatzen zituzten, gertaera igarotakoak. Erasotzen zioten etsaiari martxa eraenduakin txilibituko soñuaren puntuan, denbora artan gudaren oslankai bakarra, eta au zan, samalda eta lerroak gorde eragiteko, ezkutuko gauza bat. Thuaides, Xenophon, Pausan, Titoliv, Plutarc, Justin, eta besteak.

Bekaldu bedi anziñako dantza oen alaitasun gudati errutsua eta adieragarria, gure egunetako oker dantza geza, tximuotaska, nazkagarri, ezer ere ez esan, eta ez senaeratzten ez dutenakin, eta ikusiko da denbora batzuetatik besteetarako usarioen banaita. Oker dantzaren izena bera dago esanaz dala dantza bat anziñako dantzaen kontrakoa; baña ain prestueza eta farragarria ezik, zeñean nagoen ziertoro, baldin ikusiko baluke sortaldetar batek lendabiziko aldian dantzatzten Europako oker dantza bat, ezin eukidatuko lukeala farra, uste izanik ezen, ero biurtu diradela guziaz, mugitzen ikustean denbora eta puntu batean lanibesko tximuak bezala, eta batez ere, lotsagabekeriazko deardarrak eta garraxiak enzutean, zeñarekin marrankatzten dan otsankidari gizagaxoa, oarketzeko oker dantzariak, osekitu bear duten irudira. Bere bat esan ditek baltsarentzako, orrako dantza orain ogei eta bost urte Madrill diagetu oi zana algaraz farra egitera, Gortearen aldameneko landatxetan suizoak eta suizak ikustean ematen aize errota batek baño jira ta iraulketagaiago, buru kaskoak ongi berotutakoan. Esan beza ordu onean Ekabildari sonatu Mr. Marcel dantzari ospakoi Paristarrak, beraren eunkiak etzuela banerne-



tu iru gizon aundi baizik: bera, Voltaire, eta Federiko bigarrena. Iztaundu beza gelditu gabe Eronde edo gobernoen kontra etzutela saristatzen beraren trebandea argitaratzen ari dan distazioaren arauz; eta irozotu bitez nai duten bezala otsakinda eta dantza berrien maitatzailleak, gure egunetako oker dantza eta balsetan naikidatzen dala beingoan benturaz atsegiña, jakindea, eta egin naia; nik irozotuko det beti, orrelako dantzak ezin emango diezatela era gerokoai gure argidorearen iduririk onena zati onetan.

Ez dezatela bada uste izan, balsakin oker dantzaen maitatzalleak, beretan arkitzen dala gauza obetandezkorik, eta senaera oneskirik; ez bada, nazkagarritzko palaku itxusi, loitsuak, zeñean ezin legokean berai begira, lotsaturik txit damurriatu gabe. Bañan bai anziña anziñako eta are lendabiziko etorki doatsuak asmatutako gure dantza oniritzietan billatzen diradena, guztiz gauza aundi, miraritsu, baliosoak, beren senaera egiazkoakin adierazotzen dizkiguten bezala, zuzenki eta argiro, gure asaba maitagarriak egindako azaña aundi anitz, eta jostaketa pozkarri gaitzik gabekoak.

Zergatik lotsatu bear dute bada oraingo gazteak, beren jaioterriko dantza ain miraritsu oniritziak egitea, eta bere bat danboliñak oen soñu berenki gozo gogoangarriak jotzea? Suertez ere ote datorkiote kalte gaiztorik, edo irain aundirik, dantza ondrosoetan ibiltetik, eta soñu onesbedatuak jotzetik? Ez det uste nik. Eta berak baldin baderizkiote baietz, aitor dezaketek argiroki, euskaldunen odol garbitik sortargituak ez diradena.

Egia da, txit gutxi diradena Gipuzkoan, beren jaioterriko dantza oneskien zale ez diradenak; baita ere ziertoroa da, gaurko eguneko danbolin otsankidari guzi guziak iguñ ezin geiagogoa dutena, soñu erritarkietara; eta beragatik, oek soñulari dauden errietan, gure dantza eta dantzariak atzeratu diradena, azkenengo mallara. Baña ez orrela, zorionean bizirik arkitzen diraden danbolin lenagoko aietako banaka batzuek daudenetan.

Joan dan urteko Done Agustin bezperan, zoraturik egondu nintzan Done Teresako zelaiean, baserritar prestuak zerabilten pozkida gozoari begira. Igeldotik beren diruaren gostuz erakarrirako sasi danbolin baten soñuan zortzigarren dantza zerabilteela, etxeratu nintzan. Eta sonaren

sonako danboliñak dauzkaten erri aundietan, zortzi urte bear dira igaro, zortzi gizon dantza egiteko.

Baldin baserritar jostati aiei biraldu izan balie Donostiako uri leñargitiak, bere danbolin bietatik onena doarik, seguru arkitzen naiz, zortzi dantza ez ezik, bat bakarra ere egingo etzutena. Zertan dagoela uste dezute bada, Igeldotik beren diruaren gostuz erakarrirako danboliñ eskolatu gabekoarekin zortzi dantza egitea, eta doarikako otsankidan edo musiko jakintsunarekin, iñork ere dantzara ez irten nai izatea? Ez da txit jakinde aundien bearrik, au zertan dagoen ezagutzeko.

Gaurko eguneko otsankidari edo musiko guzien eresia, eta griña da, eskolatu gabeko danboliñakin berak jotzen dituzten soñuai ixeka eta urruña egitea. Azkenik, beren ustez iraiñzat ipiñi diezate izengoitia, sasi danboliñena.

Jakiñaren gañean egon ditezke bada, urrengorako, gisa onetako muxinkariak, ezen, sasiak eta mendiak, eta aiñ gutxi beretako biztanle prestuak, iraiñik ez dutela iñondik ere. Baita ere mendi eta sasietaoak beretako ekaiakin eginak diradena Uri aundiak, eta oetako gizon jakintsun eskolatuak diradena, ala nai ez badute ere, aien etorkiak. Ezagaturik aitortu ere bear dute, baldin zenzuren piskarik badute, Uri aundiak, eta beretan asmatzen dituzten ikusgarritzko gauza berri guziak diradela, denbora laburraren epean, galkitaturik, kiratsa dariotela, edozeiñ aize txarrek airean arturik txit aixa ezkututzen dituenak, beñere eziñ agertu litezkean leize zulo ondorik gabekoetan. Baña, mendi eta sasiak beretan sortargituakin, izan ta izango ere diradela beti ta beti iraun ta iraungo dutenak eze eze, pizkor ta indartsu, beren sasoi sasoietan.

Ixeka eta urruña baizik egiten etzaioten sasi danbolin oek dirade bada, anziña anziñako soñu gogoangarriak gordakaiatu dizkigutenak, millaka urteak igaro arren, zuzenki eta garbiro. Eta berriz, otsankidari sonatu jakintsun oriek, ogei ta amar urteren barrunen galdu dizkigutenak. Aurki esango dizutet zeñ eta nola autatu, eta bitartean enzun ezazute zer esaten duen gure egunetako gizon jakintsun batek:

Españian eta oraindik Frantzian ere naspillatzen dituzte banaitatu gabetanik otsankidarien izenarekin arte onetako obrak antolatzen dituzten ekabildariak, eta bakarrik adierakia, irakurten dutenak; ikusten dutelarik gai onetan lenengoa dala gizon jakinti bat, eta bigarrena ezage bat, eskola mutill baten antzekoa,



zeñiak irakurten duen, irudin geiago edo gutxiagorekin, erakutsi dioten irakurtza.

Baldin anziñako Espartarrak aienatu bazuten Timoteo, zergatik geiagotu zion bere turuntari laugarren otsgaia, galkitatu zedin beldurturik beren egunetako otsankida. Zer esango luketeke orain ikusiko balute gure hipuiñ kanta, alkar soñu, eta ots elkargae-tako iskanbilla naspillatua, zeñean iges egiñik, bide senzildetik tratatzen duten bakarrik ots lankaiak muntoitza, eleak eta leleak zabaltzeko? Ez dakit noiz bukatuko ote dan endeglatzea munduaren lendabiziko adiñetik ez duena izan otsankidak beste beakarririk, ez bada itz neurtulariari enzutea, esanza aundiagoa, au da, itz egiten dan ari. Joan bear du berak aboskiari manupetua, onginaiak esaten dituen kantariaren laguntzalle bezala, eta ez beñere aurrengo mugitzalle, itz neurtulariarekin kantari, otsankida antolatu duenaren burutazio itxura gabekoetara, menperatzen dituena bezala; zergatik eseriatua joaten dan biltokietara, enzutera ta ikustera bakarrik, itz neurtulariak maneratutako leku ta iruditegi otsankidaren gozatasun ta bizitasunarekiñ esaten diradenak, eta ez aditzera oslankai multsu naspillatu bat, itzkiarekin lagundua, zeña, esangia gaztelarrarekiñ itzegiten dala derizkion bridak ganbiatzea. Emendik da orrako otsankida berri, zeñaren geiti aundi, eta Europakoan galgarri, azaldu diraden estalpetzalle portitzak; ez da geiagokoa gure egunetan, ez bada gabilla bat, okasta eta ots dunbotsuena, oniritzitzeko edo obekiago lilluratzeko, belarriak, korderik txikiena ere esnatzen ez dutelarik biotz ukitzeetan. Ongi da sortaldeko dierrria edo nazioaren batzuek naikidatu ditezen, orrako kakarazako burutazio otsankidarenaz, ez itz neurtu eta ez izkira antolatuak; zergatik beren itzkuntza garrazak, otskide berriztu eta geibe-txi edo silaba latzakin betetakoak egiten diezatelak benturaz eranpegarriago bakarrik otsankida lanibeskoa, ezen ez itzkiarekin; baña eguerdi aldeko dierrria Europakoak etartu dezatela moda au izaeraren aiiñ kontrakoa, dituztelarik izkera batzuek aiiñ leñargitiak,

ots errutsuak eta aboidarrez beteak, beren biotz ukitze guziak azaldutzeko, da gauza bat barkaziorik onkai ez duena. Aitortu dezagun bada otsankida arkitzen dana gaur, galkitaren mallarik goienengoan.

D. Preciso, segidilla ta otsaldi Españarren bilgoa, Madrillen moldizkiratua 1802 garren urtean.

Nork aitortu bear ez du bada, atsegiñ geiagorekin entzuten dana askoz ere, itz neurtu gozatsuakiko kanta, ezen ez gabekoa? Eta, zeñek ukatuko du, aste guzian kanpoko sokillakin borroka jardundako nekatzallea, igandean plaza agirikora jostaldiatzera dijoanean, danboliñaren txilibituko osekitze edo ejekuzio aundi aundi aiek enzuteagatik joaten ez dana, baizikan bere erriko soñu leun gozo, garbi, biotza ukitzen dioten, itz neurtuakikoak?

Izanik bada egia ziertoro au aiiñ argia, non gizon jakinti guziak aitortzen duten, eta ukatuko debanik ezin izan litekean iñor ere, ez da mingarri, orrako, badakitela dana eta datakean guzia uste duten danboliñ aundi nai oriek, itz neurtuakiko soñu bat bakarra ere ez jo nai izatea? *Ez jauna eranzungo dute ezjakin puztu oek; ezta otsankidari edo musikoaren ondra, anziñako soñu leun eraz aiek jotzea, baizikan «eskala diatonikoak», «trina-duak»... dituztenak.*

Zein gutxi egin oi zien ixeka ta urruñarik soñu zarrai, Vicente danboliñ gogoangarriak, oraingo otsankidari antustez amildutako obek aibatekoa edo geiagokoa bazan ere. Gipuzkoatarren biotzetan sekula betiko ongi ilzaturik gelditu zan danboliñ guzien maisu onek, etzuen iñork esan bearrik soñu zar erritarkiak jotzeko, zeñak berriztu oi zituen, bere kabuz, txit sarritan plaza agirikoan, pozkidatzen zituelarik naikidara, ala dantzariak, nola enzunleak.

Edozein erri txikitara deitzen bazuten bertako danboliñ eskolatu gabekoarekin batean soñu jotzera, aiiñ goaltsu joango zan, eta aiiñ egoki joko zuen berarekin, nola otsankidaririk onenarekin. Nor ausartatu, odei guzien gañera igorik dabilzan gaurko eguneko danboliñai esatea, sasi danboliñaren batean soñua jotzeko? Atzera adi mutil, erori eta zati ez adin.

Sasi danboliñarekin batean ez ezik, berak bakarrik ere soñu jotzera erri txikietara joatea, iraintzat daukate oraingo danboliñ otsankidariak; zergatik beretako Alkateak baño goiangoan daudela uste duten, eta ez dakit uririk aundienetakoan ere, txit urruti ote dabilzan. Ainbesteraño igorik arkitzen dirade ezik, ez dute nai danboliñaren izenarekin iñork



deitu diezaten ere, ez bada, «primer silbo», «segundo», «músico mayor», eta onelakoakin. Esan al guzien gañeko iguña diote Danboliñaren izenari, eta besoan darabilten arratzari. Oen pozkidak aundiena da, arratzaren ordean ttuñttunarekin soñua joatea, eta, zergatik ori? Ez bestegatik, ez bada, gabaz gela itxietan egiten dituzten erbesteetako dantza mota nazkagarrietara, berekin soñu jotzera aundimeniskak deitzen dituztelako, eta nekatzalleai arratzarekin plaza agirikoetan jo bearra izaten dutelako. Emendik dator kiote bada danboliñaren izenarekin, arratz, eta soñu erritarkietara duten iguñ portitza; baita ttuñttunarekin, dantza arrotz, eta beren soñu berri berritxu zalagartatuetara daukaten naikida irazekia ere. Beragatik, oberena litzakeala derizkiot nik, ttuñttuñ boliñen izen berri egokintsua, eta beren naikidakoa emanik, lajatu obei gabazko dantzari arrotzentzako soñulari, eta egunazko erritarkientzat, egiazko danboliñak ipintzea, soñu eta dantzak sortargitu ziradenetik oraindano ezagutu diraden bezala.

Danbolin otsankidari oek izanik ain aundikoak, guztiz miretsitzen naiz nola lotsatzen ez diraden plaza agirikoan ainbeste ume zirtzillen tartean, orrako, txit maite duten fandango soñu, ez asierarik, ez erdirik, eta ez bukaerarik ezagutzen etzaiona joaz egotea, Gaztelako itxu gaita zamora jotzalleak ardanegi zuloetan ari oi diraden bezala, batetik bultza, besetik erkoro, beren oslankaiak asko aldiz eskuetatik botatzen diezatela. Ez dute iñork esan bearrik soñu arrotz naspillatu au jotzeko, zergatik beren naikidakoa duten, txilibituari berritxukeriak eragiteko.

Nere gazte denboran, Gipuzkoako plaza beakurtsuetan debekatua oi zan, dantza arrotz, mugira itxusiakiko au egitea, baita beraren soñu zalagardatu nazkagarria jotzea ere; baña gaurko egunean, zortziko gozo erritarkiak ixekaz aienaturik, bera darabilte gora ta beera, aurrera ta atzera, erdira ta bazterrera, gauza oneskiren bat baliz bezala palakatuaz.

Aditu det Ondarribiako alkate jaunak eragotzi diola bere erriko danboliñari, soñu arrotz iraingarri au jotzea. Ojala euskaldun garbi maingarri au, Gipuzkoako bere anaia prestu guziak irudikatuko balute! Egun oetaraño aiñ iguñdua ezagutu det nik dantza lotsagarri au ezik, illun alderontz irten oi ziraden berera, bakar bakarrik, arako txermen saltzalle, masdun, errosskillari, eta lotsa galdurikako neska zatar gizonkoiak; zeñean, guztiz iraiñ aundia eta gaiztoa zan, oen laguntzalle ateratzen ziraden mutillentzako. Erakutsi bear dizutet bada dantza zikiñ au nondik eta nola etorria dan Españiara:

Siria ta Egiptoko bidajari egokintsu edo Filosofo batek bigarren tomoan 39 garren berezindean esaten du ezik, sorterritarren artean ez dala dantza gudaren idurintza griegoen tartean bezala, ez eta ere biriakide bat, gure artean bezalako egikeda, eta mugida oniritziak dituen, baizikan aurketzalle bat amodioaren lotsagabekeriarik ausartatuen; zeñean dantza au Cartagotik Erromara eramanik berri txarreztatatu zuen dieronde edo republikako usarioen erortea, eta azkenean Arabek iraunkidatu zuten Españian fandangoaren izenaren azpian.

Baderizkiot bada, eman dizuterala argibiderik aski, gure dantza oniritziak beren soñu gogoangarrikin, erbesteetako zerrenda orien aldean geiagokoak diradene askoz ere ezaguturik, beretara naitasuna artuta, aspaldian baño maitaroago plaza agirikoetan egurastutzeko. Baita billakindetu ere zuzenkiro, danbolin otsankidarietatik etorri dana beren galdera mingarritzkoa. Eman nai dizutet orain, osakai edo erremedio txit eragille beardanezkoa eta guziz merkea, lenagoko beren osasun onean jarririk, birjaiotu ta pizkorturik, edertu eta galantu ditzatzuten, gizon jakintsun guzien begietan oneskidatuak diraden, zuen ta nere sorterriko jostaketa pozkarri, ondroso, gogoangarriak, eta ondorean ezarriko dizkitzuten, utsaldiarik gabe dantzatzeko irakaste edo instrukzioak, bat bana-ka, zein bere tokietan.

Gipuzkoako dantza oniritziak beren soñu gogoangarrikin lenagoko osasunera ekartzeko osakai edo erremedioa

Gaurko egunean Gipuzkoan alkate arkitzen zeraten gizon prestuak, eta aurrera izaten diraden guziak, errazkiro egin bear dezutena da, baldin zuen erriko oitura oneskia maite badituzute, eta ansiatzen badezute berak gordakiaizera, danboliñ otsakindariai ez plazarik ematea, alik eta ikasi ditzaten artean ongi, gure soñu mota anziñako banaita ezagun guzi guziak; eta jo erazi berak, batzartar jaunai laguntzean, prozesioetan albo-erak ematean, zezen jostaetan, plazara irteteen, soñu jotzen asitze guzie-



tan, eta ogei ta amasei dantza gisa emen ezarri dituran Gipuzkoatarretenan.

Eginbide agiriko erritarki oezaz gañera ere, izango dute berdin denbora eta tokirik aski, beren txilibituko jakinduria arrigarriak agertzeko, soñu berri arrotzak joaz.

Jai arratsalde guzietan bear zaiote plaza agirikoan jo erazi, gizon dantza beakurtsu baten soñua osotoro, asieratik bukaeraraño, soñu zar gogoangarri aietako bat edo birekin, obetandezagoa izan derin. Urte guzietan, bear dituzte plaza agirikoan jo: Gorputz egunean, ezpata dantzarien soñua eta erreberenzia; Done Juanez, pordon dantzariena; errietako Done godartarien egunetan, brokel dantzariena; Eguberriz, billanzikoa; Urte berri egunean, txipiritona; Ostegun gizenez, jorrai dantzariena; Zalduiñatez, azeri dantzarena; eta Astearteiñatez, txakolin.

Alkate egiten danak zigorra bere eskura artzen duenetik zortzi egun barru, bear du danboliña billarsi edo examina erazi, soñu zarrak aztu ote zaiozkan edo ez; eta billatzen bazaio utsaldiarik, bear dio gutxitu alogeratik, derizkion muskilla edo multatxo bat.

Izendatu dituran eginbide agiriko guzietan, eta dantza mota erritarkietan, jo erazo bear zaio arratza lenagoko danboliñen modura, naiz ez degiola ukitu ere gañerako soñu eta tokietan.

Erri txikietan, premiazkoa dute txit, lenago oi zituzten bezalako danbolin beren eder etsiz ikasitakoak, ipintzea: batetik, otsankidari aundi oek eskatzen duten alogerarik ezin eman dezaketekeelako, eta bestetik, umillagoak diradelako, agintzen zaioten soñu motak jotzeko.

Ogei eta sei erritaraño kontatzen ditut Gipuzkoan, neronek danboliñakin ezagutuak, gaur gabe daudenak, eta izateko ere uste aundirik ez daukatena; zergatik ordean? Ez bestegatik, ez bada, otsankida edo musika ez dakien bat txilibituarekin soñu jotzen ikusi orduko, nonnai, ixeka ta urruña baizik egiten ez dioten, aundi ustez betetako guziak. Zer bada, premiazkoa da guziak otsankidariak izatea? Eta Suertez ere, Gipuzkoako dantza ta dantzariak aurrerapenik badute danbolin otsankidariak agertuaz? Biotza erdiratzen zait negarrez, izena enzutearekin bakarrik ordean, zergatik ekusten deran argiroki, berak galdu dizkigutena jostaketa ondroso, maitagarri, agiriko guziak.

Non dira, arako, erromeriaz erromeri, jostallurik jostallu, zezenik zezen ibilli oi ziraden arzai-mutil gazte, guri, galant, txilibitulari eta bolingojo jotzalle pozkarri aiek? Suertez ere ikusten dezute, gaurko egunean, biltoki pozkidatsuetan soñulari erritarkide aietakorik iñor? Zer egin zuten bada, edo zergatik ez dira lenago bezala agertzen? Baldin ezpada-

kizute, nik azalduko dizutet zer egin zuten, baita zergatik ez diran agertzen ere.

Mutil gazte jostati oek diakinde edo funzio agirikoetan, eta batez ere zezen iltzekoetan, barrera gañetan oslankai erriaren bereki pozkarriak joaz egotea, danbolin otsankidariak ezin eranpeturik debekatu izan diezatelako, alkatez, txilibituetako berritxukeri aundi ugariak agertzeagatik. Gipuzkoatarrentzat guztiz mingarria dan bidegabekeri au egia zier-toroa dana jakin dezazuten, nai dizutet izendatu non ta nola ikusi izan nuen gertaera kaltarkitsu bera.

Orañi ogei ta lau urte Tolosako erri leñargitiak zezen iltzekoakin ospatu zituen jostallu aundi aietan, bertan errejidore arkitzen zan D. Geronimo de Cincunegui Korrejimentuko naskarri edo eskribaua ikusi nuen, baita nik bezala beste askok ere, nola Erriko etxeko barandatik eskuan zeukan makillarekin ari zan, azpiragoko barreran bolingojo jotzen zeuden mutil gazte jostatiak zatitzen, lenago ixiltzeko berak agindu arren obeditu nai etziotelako. Aserratu zitzaien bolingojo jotzalleai, eta alkate jaunak esan izan zien emekitxo ezik, danbolin otsankidariak etzutela nai jo soñurik, aiek ixill eragiten ez baziran: beragatik, egin zegoitela atsegin ixiltzeaz; zeñari obeditu zioten, Cincunegui baño umilkirago, eta gelditu ziraden guztiz lotsa aundiarekin, eta txit damurriaturik, urreneko aldian oslankai pozkarri erriaren bere berekiakin jostalluetara joateko, gogo guziak illik. Jostallu berera bilzarkidaturik arkitzen zan jendeak deadar egiten zuen, jo zezatela bolingozolariak soñua, baña danboliñak eraman zuten baza.

Alkateak, eta beren anaia batzartar jaunak, zer geiago naikidatu bear dute bada, erriko jostalluan, eta batez ere zezenatakoan, ainbeste soñulari gozo, atsegingarri, erriaren bere berekiak ikustea ta enzutea baño? Zer pozkida izango luke bada jostalluak, baldin ixil ixilla eta goibeldurik egongo baliz gozatzer batutzen dan jendea? Jostallua, galantzen, eta pozgarrizten du, beraren gozatzer bilzarkidatzen dan jendetzaren atsegintasunezko zegarrerak, eta zedena edo bromak. Beragatik, alkate jaunak, debekatzearan orde bear lituzke estalpetu bere anaia prestu, jostati, pozkarri, erriaren oslankai jotzalle maitagarriak. Baita ere aienatu sekula betiko, jaioterriko soñu gogoangarriak jo nai ez dituzten erausle txar iraingarri zital guzi guziak.

Ez det uste esan dezakeala iñork, iguingaitzak diradela, eta are gutxiago kaltarkitsuak, emen azaldu dizkitzuteran itz erosoak. Eta ain gutxi derizkiot izango dala euskaldunak, dantza eta soñu erritarkiak gordakaiatzea alferrikako gauza eta balio txikikoa dala iritziko dionik, zerga-



tik sentigarri guzien begietan txit agiria dan, aurkeztutzen dituen soñuak, beraren bitartez egin oi diraden gauza mota guziak: ez ordean nolana, baizikan gorputzeko korde guziak esnaturik, biotz ukitzearekin ezagutzen diradela.

Sinistatu bear dezute bada egiazki, baldin soñu erritarkiak gordakaitzen badira, dantza eta dantzariak galduko ez diradena; baita ere, oek bizi baldin badira, gure asaba maitagarrien oitura oneskiak iraungo dutena ere, eta berak ongi irozotu ezker, zorionekoak izango geradena.

Zenbat eta zenbat dierria edo nazio arkitzen ote dirade munduan, baldin euskaldunak degun doatsuera berentzat ezagutuko baluketeki, pozaren pozez zoro biurtuko lirakeanak? Eta guk, aiiñ ardura gabeak, eta geren buruakin ondorengo guzien kaltarkitsuak izan bear degu, ez neke, eta ez gostu, aixa aski gordakaiatu ditzakegun zorion guziak urruñaturik galkeratzeko? Ez derizkiot jaiote litekeala ere Gipuzkoan, aiiñ gizon zoririk. Beragatik uste det bada gordakaiatuko dituztela zuzenkiro Gipuzkoako alkate jaunak, beren jaioterriko dantza oniritziakin soñu zar gogoangarriak.

Danbolin otsankidariai oarkera edo adbertentzia

Danbolin otsankidariai, ez dezute uste izan bear zuen etsai aundiren bat naizala ni, eta are gutxiago, naikidatzen derala zuen txilibituko jakinduria galkeratzea. Nere asmoak ez dirade izan beñere orretarakoak, baizikan zuekin, nere anaia Gipuzkoatar prestu, jostati guzien onerakoak.

Nik, Gipuzkoatar anitzekin batean, naikidatzen derana ez da beste-rik, ez bada, jaioterriko dantza oniritziak, beren soñu gozoak, eta jostaketa agiriko pozkarriak, gaitzik gabeko oitura gogoangarriakin batean zuzenkiro gordakaitzea; gure asaba onak neke gogor, portitz, anitzen gostuz, etsai ozpindu txar askoren esker gaiztoan irozotu izan zituzten bezala.

Badakit nik arkitzen zeratena ezjakiñean, zenbaterañokoak diraden gure dantza eta soñuen mirariak, eta beren balioa; baita ere uste gabean ari zeratena kalte aundiak berai, eta euskaldun guziaz egiten; eta etzait arkitzen dudarik, baldin argiroki azaldu dizkitzutedan egia ziertoroak ezagutzera iristen bazerate, lenagoko danboliñak bezain ongi edo obe-

kiago, eta askoz ere errazago ikasi eta joko dituzutena soñu erritarkiak, zeñetatik etzaitzuten etorriko kalterik batere.

Gabaz gela itxietan egiten diraden dantza arrotzetan dabilzanai bezalako naikidarekin soñua jotzen badiezute egunaz, plaza agirikoetan, zuen anaia prestuai, izango zerate maitatuagoak beretatik eta doatsuagoak, ala zerentzako, nola zuen ondorengoentzat.

Urtean iru edo lau gautan eraman arren soñu jotzera gela itxietara, dantza arrotz orietara eresiatuak, etzaitzute berak bazkatzen, ez eta bazkatuko ere; bañan bai egunaz toki agirikoetara jostaldiatzera batutzen diraden nekatzalle prestu erritarrak, beakarri edo objeto bererako jarriak zeraten bezala. Sinistatu bear dezute, zuen soñu berri arrotzen bitartez, dantza eta dantzari erritarrak txit arras galdu diradena, baita ere plaza agiriko dantza eta dantzariak bukatu ezker danbolin bearrik ez dana.

Denbora dala nai zaitzuet ipiñi kontuan, nola zuek bizi zeraten errietako nekatzalleak engurru aundi batekin, esanaz, dauden biltokietan ez dutela danbolin bearrik batere. Zein gutxi esango duten orrelakorik Andoañen, Zaldibian, Idiazabalen eta beste erri txiki, sasi danboliñak dauzkatenetan. Badakit beldurturik arkitzen zeratena erri aundietako zeinbait danbolin otsankidari, noiz botako ote zaituzten beretatik, uste dezutelarik ezen, errien beartasunean dagoela zuen izatea. Baña erdi erditik engañatzen zerate, zergatik ez dagoen orretan, ez bada zuek soñulari zaudeten errietan, urte guzian gizon dantza bat, eta ez beste erritarkirik, egiten ez dalako. Eta zortzikoa zeñi oñekin asi bear dan ere dakienik billatu ezin litekealako, etzerate maite.

Jakiñaren gañean egon bear dezute bada, soñuak bilzarkidatzen dituen dantzariak, beste edozein jostaketa motara bezala, ez dezute ikusten, idiaren soñua jotzen asi bezain laister, biribillatzen diradena mutill txiki guziak beren akulluakin, zuen ingurura? Eta bere bat fandangoa asitzean neskatz aurzaiak beren aiek besoetan dituztela? Gisa berborean batuko lirake bada, atsorik zarrenerañokoak beren jaioterriko soñuak enzungo balituzketeki. Eta baldin ezpadezute ala uste, jarri zaitzete plaza banatan, bi danbolin arkitzen zeraten errietan. Batak jo ditzala asmatu al ditezkean soñurik berrienak eta ederren derizkionak, eta besteak, anziñako leun, garbi, gogoangarriak. Ikusiko dezute zeñengana bilzarkidatuko dan jenderik geiena, eta non egingo diraden dantzari oniritzienak, eta pozkidatsuenak. Nai dezute au baño billabide edo prueba oberik eta argiagorik? Ez det uste izan litekeala ere, seguruagoa danik. Irudikatu bear dezute Vicente Danbolin, zuen maisu gogoangarria, eta berak oi zituen bezain maite izan, soñu zarrakin dantza eta dantzari erritarrak:



baita eskolatu gabeko danboliñakin, txilibitulari eta bolingojo jotzalle, beren eder etsiz ikasiak ere.

Bein baño geiagotan aditu izan nion danbolin guzien maisu oni, etzuela arkitzen soñu gozoagorik txilibiturako, nola ziraden, anziñako leun, garbi, aiek, eta guzien gañekoa zala ezpata dantzarena.

Esan izan ziran bein batez, nola Duke Medinacelik, bere atsegiñerako, soñu jotzera Madrillera eramanik egondu zan denbora artan, deitu zuten beste askotan bezala, gau batez, gela beakurtsu batera soñu jotzera; eta dantzariak beren asper aldia artutako batean esan ziotela jotzeko, berak zerizkion soñu mota Gipuzkoatar bat; eta jo izan ziela ezpata dantzarena: ez uste izanik. aien naikidakoa izango zala, baizikan, berak gozotena zerizkiolako. Bada, ainbesteraño gogotan sartu zitzaizotela soñu garbi au jendella goieneko ari, ezik, gerozko gau guzietan jo eragiten ziotela bera: baita dantza erazi ere askotan. Nik ekusi dedan dantzariarik ederrenetatik bat zan Vicente danbolin au.

Irakaste edo instrukzioa danboliñai gizon dantzaren soñua nola jo bear dan

Gizon dantza ateratzeko denboran, joan bear zaio danboliña dantza aurrena daramanari, txapela eskuan duela, bere ongi etorria egitera, eta bear dio galdetu zer soñu mota, eta nola jotzea nai duen. Morroi leial batek bere nagusiaren atsegiñak bezalako naitasunarekin egin biar diozka danboliñak dantzariari plaza agirikoan, bere naikida guziak, muturkarik gabe.

Baldin eskatzen badiozka dantzariak soñu zarrak, bear diozka jo osotoro eta zuzenki; bestela ez da bear bezalako danboliña. Eta ez badio eskatzen ere, txit premiazkoak ditu gizon dantza batean sei gauza jakitea, eta utsaldiarik gabe egitea danbolin ona izateko, zeña diraden:

1. Dantzan jakitea, edo bederik ezagutzea dantzariak noiz uts egiten duen.
2. Dantza darabilenari arreta aundiarekin oñetara begiratzen diola, beraren alde aldetxoan soñua joaz ibiltea, eta dantzatzen asitzen dan toki guzietan aurkez aurke jarriarik oarketzea, aldaira edo mudanza gogorren bat, lasaiegi edo estutxo egitea gertatzen bazaio, laguntzeko.
3. Dantzaren asierako soñua ez du bukatu bear, alik eta lendabiziko zubi biak aurren azkenetakoak egin ditzaten artean.

4. Dantza serbitzalleak dantza guzia andre edo neskatxez orniturik, beren eskuetarakoan dantzara sartu artean, ez du danboliñak asi bear bigarren aldiako zubiak egiteko soñua jotzen.

5. Dantza aurrena darabilenak eskuakin txalo txalo egitean, danboliñak jo bear du deia, azkendaria aurre alderontz jirarik, dantzatu derin; eta bere bat onek txalo txalo egitean ere, aurrendaria bere lenagoko lekura igarorik, bukatu dezan dantza.

6. Dantza bukatzean lagundu bear ditu danboliñak, alkate soñua joaz, aurren azkenetakoak beren eskuetako andre edo neskatxak lenago zeuden tokietara eramaten; baita andik Erriko etxera ere, gizon ta galai prestu dantza egin dutenak.

Esan egidazute orain zein danboliñak egiten dituen sei gauza ain premiazko oek. Ez iñork ere gaurko eguneko otsankidarietakok; bañan bai lenagoko sasi danbolin guziak, bat bakarra ere utzi gabetanik.

Oraingo danboliñai gertatzen bazaiote iñoiz edo berriz gizon dantzaren bati soñua jo bearra, etzaiozka alderatuko dantzariari, txakurra arrikazoari baño geiago; ez diote begiratuko oñetara ez ezik, arpegira ere: dantzaria dantzan asiagatik berari jaramon gabe joango dira, nork daki nora eta nola? Aldaira edo mudantzarik ederrenak egiten asitzean, anbat bukatuko diote dantzaren asierako soñua, zubirik egin baño lenago; dantzaren erdia emakumez ornitu baño lenago orobat asiko dituzte saltokako zortzikoak; txalo txaloka eskuak puskatu artean badakioke dantzaria, danboliñak deia joko duenagatik; dantza bukatzean lotsatzen dira alkate soñua joaz dantzariari beren eskuetako andre eta neskatxak lenago zeuden tokietara eramaten laguntzea, eta argatik uzten dituzte plazaren erdi erdian, nai duten gaizto egin dezatela. Oitura beakurtsu edo errespetable oek galzera utzitzeaz ez du bestek obenik edo kulparik, ez bada Gipuzkoako alkate eta jaun prestuak.

Zeremonia miraritsu oen senaera edo signifkazioak azalduko ditzaket, zein bere tokietan, zeñetan ezagutuko dituzuten argiro, txit premiazkoak diradena, eta gordakiaitzea ongixto merezi dutena.

Gaurko eguneko danbolin otsakindariak egia da txit jakintsun daukena gabaz gela itxietan egiten diraden erbesteetako dantza motaetan; baña ain ezjakiñak arkitzen dira euskaldunen dantza agiriko ondrosotan, nola astoak goxo giñen. Jarriko nuke zernai gauza, galtzeko beldurragatik ez dala danbolin otsankidari guzien artean bat bakarra ere, zortzikoak bear bezala dantzatzen dakienik. Eta au ez dakienak, zer laguntza modu egin diozake dantzariari? Eta batez ere soñu zarretan dabillenari? Ezin izan ditekean gauza da, gisa onetako danboliñakin, dantzaria naikidara



ibiltea; eta eralde edo arrazoi aundi askorekin daude Gipuzkoako dantzari prestu guziak, danboliñetara mukerturik.

Ekusi izan det danboliña (lenagoko zar aietakoa ordea) mai aundi baten gañera igorik txilibituarekin kuarentako erregela ongi jo, eskuan zeukan makilla luze aundi batekin mai beraren gañean soñuaren puntuak zuzenkiro artu, eta ankakin egoki dantzatu, iru gauza ain egingaitzak beingoan, eta txit edertoro osekitu edo ejekutatutzen dituena.

Badakitela dana eta datakean guzia uste duten oetako bat ikusi nai nuke nik, au egingo ote lukean. Baduk oberik.

Itz batean, dantzan ez dakien, edo dantza ezagutzen ez duen danboliñak, ezin dezake egin dantzarien naikida, eta batez ere Gipuzkoatarrena, zergatik gure dantza motak diraden txit eginkizun asko dutenak, eta guziz trabesia aundikoak.

Irakaste edo instrukzioa danboliñai, noiz eta nola jo bear duten deia

Dantzaren asierako soñutik lendabiziko zortzikoetara, oetatik andreen deieko soñuetara, beretatik bigarren aldiako zubiak egitekora, eta emendik saltokako zortzikoetara igarotzean, guzietan jo bear du danboliñak deia, modu onetan:

Jotzen ari dan soñu beraren azkenengo lau puntuetan bear du txilibituarekin deia joaz adierazi, beste soñu motara igarotzera dijoana, arratzaren ota edo kolpea batere mudatu gabetanik, lenago jotzen ari dan soñutik; zergatik dantzaria edozein soñu gisa dantzatzan dabillenean, beraren golpea edo konpasa ez badu danboliñak aldairatzen deia txilibituarekin jotzean, ain ongi eta zuzenkiro dantzatuko duen au, nola ura: baña deia asitzean mudatzen badu arratzaren ota, geldituko da dantzaria ibai aundi batean igaro bear duen bati, zubia botako baliote bezala.

Gizon dantzan ez ezik, beste gañerako guzietan du danboliñak, deia jo bearra txit sarritan, zeñarekin adierazi oi zaiozkaten Gipuzkoako dantzariak, aldaira edo mudanza guziak. Beragatik jakin bear du danboliñak deia jotzen zortzi modutara, eta zortzi puntu edo konpas gisatan, modu onetan:

1. Dantzaren asierako soñuan.
2. Asierako zortziko edo dos por kuartroketan.
3. Saltokakoetan.

4. Andreen deieko soñu edo kontrapasetan.

5. Bizkai soñu edo kontra dantza dos por kuartroketan.

6. Saltarintxoetan.

7. Billanzikoan.

8. Alkate soñuan, alboradak emateko denboran.

Bigarren aldiako zubiak egiteko soñuan, eta soñu zar gogoangarrietan ere jo bear du deia, baña bere bat jotzen da oetan, nola dantzaren asierakoan eta zortzikoetan.

Ogei urte igaroak izango dira utzi ziotela danbolin otsankidariak, bigarren aldiako zubiak egiteko soñu jakin, bereki, txit ezagun ari; zeñaren ordean jotzen duten beti dantzaren asierakoa. Lenago ere esanik daukadan bezala, euskaldunen eginbide prestu agiriko guziak dituzte zeñek bere soñu banaita edo partikular, egoki, txit ezagunak, beartu gabetanik beñere, bata bestearen.

Izanik danbolin otsankidari oek ain gizon jakintsunak, eta bein jotzen duten soñua berriztutzea lotsatzen diradenak, arritu oi naiz txit asko, nola oarketzen ez diraden guziz gauza itxusia dana txapel batekin bi buru estali nai izatea.

Jakiñaren gañean egon ditezke bada, gure dantza gogoangarriak asmatu zituzten lendabiziko euskaldun zentzutsu aiek, izanik oek baño maisu argiakoak, beren eginbide guziak utsaldiarik gabe ongi ornituak, eta txit obetandezkoak atera zituztela plaza agirikoetara, zein bere soñu miraritsuakin; eta ala, bigarren aldiako zubiak badutela soñu berenkia, dantzaren asierakoagana beartu gabetanik, ikusiko dan bezala musikan ezarririk bere tokian.

Gizon dantzaren asieran orain jotzen duten soñua ere ez da dantza onen berekia, eta ain gutxi egokia, baizikan txilibitua otsankidan jarrita, laister danbolin berak aterea, ustez lenagokoa baño ederragotzat; baño ezeztatu ziran erdi erditik, beste eginbide geiagotan bezala, zergatik etzuten ezagutu ongi lenagoko zar aren mirarizko senaera edo signifkazioa, eta ala, jarri zioten berri arin orrekin galdu zioten dantza aundientsu oni, bere jauntasuna edo grabedadea, ikusiko dezuten bezala bere tokian.

Aitorzen det nik, obeki ustean egin zutena danboliñak, lenagoko bere soñu zarra kendurik, berria jarrea, baña ikusten det argiroki, etziotena artezaz begiratu berari, eta argatik gelditu zitzaioleta illunpean beraren senaera edo signifkazio miraritsua.

Gizon dantza miraritsu oni, lenagoko soñu bere berekiak jotzean billatzen zaiozka, bost eginbide gudarakoak beren senaerakin, txit argiro, ta guziz erraz ezagutu ditezkean, modu onetan:



1. Dantzaren asierako soñu bereki ark aurkeztutzen du gudarako jendearen billera, zeñean gaurko eguneko gudari turunta jotzalleak ere, irudikatzen duten bera, txit osotoro.

2. Asierako zortzikoak irudikatzen dute, biderako martxa urduritua.

3. Andreen deieko soñu edo kontrapasak irudikatzen dute, gudariak etsaiaren alboratzean eraen onean jartzeko martxa donariozkoa.

4. Saltokako zortzikoak asitzean senatzen da, etsaiari erasotzera dijoatzena, zeñean denbora berean ekiten zaiozkan guziak dantzatzeari, eta arteraño ez, aurren-azkenetakoak baizik.

5. Saltarintxo edo arin arinka jotzean, guziak sakabanaturik nor bere gisa ibilteak irudikatzen du argiroki, batallaren azkenengo erabakitzea, eta garaitpena.

Ona emen gizon dantzaren bost senaera gudarakoak, zeñi bere soñu lenagokoak enzutean, iñork ere ukatuko ez duen bezala, egiazkoak diradena. Gizon dantza au plaza agirikoan dantzatzek, badu beste senaera bat ere, guziz maitagarria, esango dizutera bezala, bera nola dantzatu bear dan erakustean.

Izanik bada dantza beakurtsu au ain gogoangarria, eta ainbeste urteren buruan Gipuzkoatar prestuak bere soñu señalatuakin txit maitaro gordakaiatu dutena; ez da negargarri gaurko eguneko danboliñak, bere zatirik ederrenak eta itxura egokia arras kendurik, nor ta nongoa danik ere iñork ezin ezagutu dezakean bezala, soñu berri berritxu, txitxiri mitxiakin, barausturik eta likisturik darabilte ikustea? Bai nere erritar maiteak, negargarri ez eze, mingarri, eta illgarri ere da, egoitza ain galgarran ikustea gure erriko puskarik ondrosenetatik bat, guzia naspillatu, eta zalagardatua, bear lukeana goienen goienengo mallan jarriarik egon, gain gañekoa dan bezala.

IRUGARREN ZATIA

Gipuzkoako 36 dantza motak bear bezala dantzatzeko, irakaste edo instrukzioak, beren senaerakin.

GIZON DANTZAREN IRAKASTEA

Gizon dantzak irten bear du plaza agirikora Erriko etxeko gelatik, Danboliñaren soñuan. Gela berean jarri bear du dantzak plazara agertu bear duen modu berberean, aurrendariari eskutik laguntzen diola erri bereko alkate jaunak, eta azkendariari batzartar prestu batek.

Aurrenen azkenetakoak irten bear dute plazara beren txapelak eskuetan dituztela, eta ez dituzte janzi bear, alik eta lendabiziko bi zubiak egin arteraño, eta orduan ere agur egiñik aurrena alkarri, urrena dantzako lagunai, eta gero plaza guziari.

Plazari jira osoa emen artean ez du aurrendariak asi-bear dantzatzan, baña pausoa egin bear du beti, soñuaren puntua zuzenkiro daramalla. Erriko etxeko barandaren aurkeztean asi bear du dantzatzan, toki berean arkitzen diraden jaun prestuetara begira, berai agur egiñik, eta gero, plazaren lau aldamentan.

Dakizkien aldaira edo mudanzarik ederrenak agertzean, egingo du zubia modu onetan:

Aurrendariak altxatuko du bere ezkerreko besoa, lagunaren eskuikoarekin batean, eta oen bien azpitik igaro bear dute dantza artan dabiltean guziak, nork bere txandan agur egiñaz, txapelak kendurik, aurrendariari. Lendabizi igarotzen asi bear duena da, aurrendariaren eskuko laguna, bere eskuiko besoaren azpitik jiratzen dala dantzaren atzerontz.

Zubia egin bezain laister, irten bear zaio plazaren erdira azkendaria bere eskuko lagunarekin, aurrendariari, non biak aurkez aurke dantzaturik dakitzaten mudanzarik ederrenak, egingo duen azkendariak bere eskuko lagunarekin zubia, lenago aurrendariak egin duen bezala, gisa onetan:

Azkendariak altxatuko du bere eskuiko besoa lagunaren ezkerrekoarekin batean, eta oen bien azpitik igaro bear dute dantzako guziak, lenago esan deran moduan agur egiñik azkendariari, nork bere txandan. Zubi oek badute beren senaera miraritsua, laister ikusiko dezuten bezala.



Zubi oek biak egitean jotzen ditu danboliñak asierako zortzikoak, eta orduan janzi bear dituzte txapelak aurren-azkenetakoak, azaldurik daukadan gisan agurrak egiñik. Denbora onetan asiko da aurrendaria dantzatzan, eta onek bestek ez du dantzatu bear, alik eta, saltokako zortzikoak danboliñak jo ditzan arteraño.

Baldin dantzariak badakizki soñu zar gogoangarri aietakoak, jo erazoko diozka danboliñari naiena dituenak zortziko asierakoetan: orobat dantzatu ditzake, atsegin badu, kontrapasetan; baita saltoko zortzikoetan ere. Bañan ez badakizki soñu zarrak, asierako zortziko bi edo iru berriztutzean, joko du danboliñak dantza serbitzalleak irteteko deia, eta onen ondoren, andreen deieko soñu edo kontrapasak.

Soñu au asitzean, aurrendariak, eta azkendariak kendu bear dituzte txapelak buruetatik, eta ez dituzte janzi bear, alik eta dantza guzia emakumez orniturik, bigarren aldiako zubiak egin arteraño.

Dantza serbitzalleak, deiarekin batean dantzatik irtenik, joan bear zaiozka aurrendariari txapelak eskuetan ditzuztela, eta arratsalde onak eman ondoan, esan bear diote an arkitzen diradela beraren serbitzatzeko.

Orduan aurrendariak agindu bear die serbitzalleai, dijoatzela azkendariagana, eta esateko aren partetik, autatu ditzala bien eskuetarako berak naiena dituen etxeandre oniritzi bi.

Azkendariak eranzun bear dio mandatari berakin ezen aurrendariaren egitekoa dan bezala, berezitu ditzala ongien derizkion bi, eta bata bere eskurako gelditurik, biraldu degiola bestea, zeñarekin naikidatuko dan ura.

Eranzuera au artutzean aurrendariak agindu bear die serbitzalleai, dijoatzela erri bereko alkate jaunaren emazteagana, eta esateko aren partetik, egin dekiola atsegin beraren eskura dantzara etortzeaz.

Eramango diote serbitzalleak etxeandre oniritzi ari mandatu gozo au, baita egiñ ere, txit modu eztiandian, eta emekitxo, zergatik guztiz minberek oi diraden dantzara deitzen dituzten etxeandreak.

Zenbat eta geiago naikidatzen duten emakumeak, plaza agirikoan aurrendariarekin azkendariaren eskuetan dantzatzea, ainbat eta aitzaki aundiagoak asmatu oi dituzte, alegia, nai ez balute bezala. Griña oneta-koak geienak ezagutu izan ditut nik beintzat.

Dantzarako mandatu artutzean asi oi dira esanaz, batean, ez dala arkitzen bear bezala apaindua, plaza agirikora, eta alako gizon prestu baten eskura joateko; bestean, obe diotela eraman gazteago, eta dantzara nola sartu bear dan obekiago dakiena; bada naiagoko duela dantzariak ere, bere atsegiñeko bat eramatea...

Eranzun bear diote serbitzalleak ezik, ongi baño ere obekiago apaindua arkitzen dala batetik, eta bestetik, ez lirakeala dantzariaren aurrera beste emakumerekin aurkeztutzea ausartatuko, zergatik dakiten ziertoro, bera baizik, eramatea naiko ez lukeana. Hitz-txurikatze oek eta geiago egin bear zaiozka emakumeai dantzatuko denboran, eta argatik beragatik da txit premiazkoa irtetea dantza serbitzalleak, emakumeai nola itz egin bear zaioten ongitxo dakitenak.

Geroenean, atsegin aundiarekin eta pozkidaz beterik irtengo da etxeandre au dantzara, eta eraman bear dute serbitzalleak, erdi erdian, plazari jira osoa emanik, dantzaren atze aldetik barrena, aurrendariagana; zeñak bidera irtenik dantzatuko dituen beraren aurkez aurke, iru edo lau aldaira, dakizkien ederrenak; baña jira osoko kabriolarik egiten ez duela, zergatik txit itxuski dan andreen aurrean dantzariak berai atze aldea ematea.

Ala, etxeandre onek, nola beste edozein emakume dantzara dijoan, bertara sartutzeko denboran egin bear die agur, lendabizi dantzara deitzen duenari, urrena, eskuiko aldeko dantza serbitzalleai, eta gero, ezkerrekoai. Agur oek egitean sartu bear du dantzara, bere dantzariagana begira aurkez aurke, zeñak emango dion eskura mokonesa edo pañueloa; baita onek ere urreneko gizonezkoari.

Mokonesa ematean aurrendariak bere eskuko etxeandreari, egingo dio itzez, goxoki, ongi etorri maitatia, lenago ankakin dantzatuaz bezala, eta ondorean esan bear dio, berezitu dezala azkendariaren eskurako, berari egokidatzen zaion moduko etxeandre prestu bat. Orduan esango die serbitzalleai etxeandre onek, azkendariari bere eskura nor eraman.

Serbitzalleak eman bear diote aditzera azkendariari, beraren eskura zein autatu duen, aurren eskuko etxeandreak. Gauza jakiña da naikidatuko dana azkendaria autatu diotenarekin, baña ez balitzake ere, premiazkoa da ekarri baño lenago berari esatea.

Aurrendariari eraman dioten gisa berberean aurkeztuko diote serbitzalleak azkendariari ere, bere eskurako etxeandrea, eta onek etartu edo errezibituko du bere lagun aurrendariak bezala.

Etxeandre oek biak dantzara eramatean, joango dirade serbitzalleen erdiak aurre alderontz, eta beste erdiak azken aldetik ornituko dute emakumez dantza guzia, eta au egitean, beren eskuetarakoan sartuko dira dantzan, lenagoko tokietan. Orduan jo betir du danboliñak bigarren aldiako zubiak egiteko soñua, zeñetan egingo dituzten aurren-azkenetakoak beren eskuetako etxeandreakin, lenago bezalako bi zubi.



Zubi oek egitean, jotzen dirade saltokako zortzikoak, eta orduan janzi bear dituzte txapelak buruetan aurren-azkendariak. Geroztik dantza dezake nai duen guziak.

Baldin dantzak ibilli nai badu karriketan barrena, joko du danboliñak beraren soñu banaita gozoa, zeña dantzatuaz joango diraden plazatik karriketara, ostera biurtu ere bai plazara, dantza bukatzera.

Karrikarik ez dan errietan, soñu ezagun au jotzean plazari jira osoa emanik, eserten dirade beakarri edo objeto onetarako egiñik dauzkaten jarlekuetan, non andreak eta neskatxak berekin eraman oi duten zerbait jan gauza, eta erriak ateratzen duen ardoarekin egiten duten guztiz atsegintasan aundiko arratsalde gosaritzo bat.

Nere gazte denborako etxeandreak joan oi ziraden gizon dantza oetara, beren gonagañeko beltz arroak janzirik, eta arratsalde gosaritzo egiteko esertzean, etorriko zitzaion nori bere neskamea, gona arroaren eske; zeñari au emanik jarriko ziraden nor bere dantzariaren aldamenean, azpiko gona, seda lisa, eta kalamankazko ederrak agirian zituztela.

Ordu erdi bat bezala igarorik gosaritzo onetan, altxatzen da dantza soñu berekiarekin, eta plazari inguru bat ematean, txalo txalo egiten du aurrendariak eskuakin, baita danboliñak ere deia jo, azkendaria aurrentz jirarik dantzatu derin.

Azkendari onek dantzatu ditzake nai dituen ainbat zortziko, baita soñu zarrak ere, baldin aurrendariak dantza artan dantzatu baditu, baña ez bestela; zergatik itxuski dan aurrendaria baño jakintsunago bere burua egitea. Bere dantza aldia egitean joko du txalo txalo, baita danboliñak ere deia, aurrendaria bere tokian jarriarik, dantza bukatu derin.

Dantza bukatzean, aurren-azkenetakoak beren eskuetako etxeandre edo neskatxak eramango dituzte, lenago zeuden tokietara, danboliñak alkate soñua joaz laguntzen dituela. Orobat jaun prestu oek, soñu berekin eraman bear ditu danboliñak, andikan Erriko etxeko gelara ere, non, eman oi zaiozkaten dantzariak, esker aundiak eta anitz.

Oarkera edo adbertenziantza serbitzalleai, eta neskatxak dantzara deitzen dituztenai

Dantza serbitzalleak beti esan bear dio dantzarako deitua dan neskatxari. noren eskura joan bear duen: eta baldin baluke neskatxa ark, eze-rago edo inkonbenienteren bat deitzen duenaren eskura joateko, eta ez

badu serbitu nai, ez du arratsalde artan joan bear besterengana ere; zergatik guztiz irain gaiztoa dan mutillarentzat, berari etorri nai etzaion neskatxa bestegana joatea.

Onelakoetatik ikusi izan ditut nik gertatzen aserre aundiak, borrokak, eta makilkak, ala era berean plaza agirikoetan, nola ondorean beste toki anitzetan.

Zubien senaera edo signifkazioa

Gure asaba maitagarriak izanik aiñ gizon zentzu aundikoak, pres-tuak, eta beakurtsuak edo errespetableak, etzuten ikusi nai izan beren artean, beñere, suspitxa gaiztoko gizonik, eta aiñ gutxi, dollor prestuezik. Beragatik asmatu zuten, zubi ondroso oetan egitea, bertikuste latzalla edo erribista txit riguroso bi: bata gizonetzkoentzako, eta bestea emakumeentzat.

Lendabiziko bi zubi, gizonetzkoak bakarrik egiten dituztenak dirade, baldin suertez ere dantza beakurtsu artan arkitzen bada, gizon prestuen tartean ezin ibilli litekean iraiñgarriren bat edo beste, besotik itxatsirik kanpora botatzeko.

Beste bi zubi, andre edo neskatxakin egiten diranak, bere bat dirade, emakumeen bertikuste latzalla egiteko; eta baldin billatzen bada beren tartean neskatx edo andre lotsa galdutako bellaka, gizonkoirik, ipurt-konkorrean ostikoaz jorik, andikan kanpora aterazeko.

Emakumeen bertikuste au egiteko, premiazkoa da txit, danboliñak beraren soñurik ez jotzea alik eta dantza guzia andre edo neskatxez ornitu derien arteraño.

Lenago ere esanik daukat au bera bi aldiz; baña iritzirik txit denbora egokia orain dala ezagutzeko zeñi utsaldi aundiak egiten dituzten gaurko eguneko danboliñak, nai izan dizutet berriztu.

Ikusi dezute argiroki, gizon dantza bat bear bezela egiteko zenbat guzza, eta guziak oniritziak, jakin bear diraden; baita ere gure asaba zentzutsuak plaza agirikoetan nolako beakurtasun edo errespetua erabilli oi zuten. Ausartatuko ote zerate esatera orain, *nuestros bailes son muy semejantes á una recua de machos?* Ha txoriburu puztu ezjakin gizagaxoak! Zuek baño arreta aundiagoarekin begiraturik eta zuzenkiago ezaguturik esaten dute gure dantzak gatik, lenago izendaturik dauzkaran lau gizon jakintsun euskaldun ezak. *Los bailes son graves y magestuosos, especialmente cuando*



empiezan los hombres solos ejecutando muchas ceremonias y cortesias hasta que les presenten las mugeres, que entónces empiezan á bailar los que llaman zorticos.

Gizon gogoangarri oek, bi bider aundizkatuko zituzten gure dantza oniritziak, baldin ikusi izan balituzte oen senaera miraritsuak.

Asko aldiz enzun izan diotet, arako aizebelats erausle txar aietakoai esaten dutela ezik, guziz itxusiak diradela gizon dantzako zeremoniak: batean txapelak janzi, bestean eranzi; bein batzuek besoak altxatu, gero besteak aien azpitik igaro; serbitzalleak, buru utsik, ixill mandatueta dabilzala, eta onelako milla astokeria.

Lenago aurkez aurke itzez ixildu izan dituran bezala iraingarri zital oetakoak, orain nai diotet berai, eta beren gisako guziaz izkribuz esan ezik, oriek itxu, gor, motel ezjakiñak izana, ez dutela errurik gure dantza aunditsuak, ez eta ere, oek asmatu zituzten euskaldun jakinti maitagarriak.

Gizon dantza ondroso au zeñ gogoangarria dan obeki adierazotzeko, nai dizutet azaldu, beraren beste eginbide miraritsu bat ere, zeñarekin menekiatu edo obsekiatzen duten Gipuzkoako erri leñargitiak beren godartarien egunetan, batak bestea.

Erri leial oek guziaz dituzte alkarren artean adiskidetasun mamiak. Batzuek, mendietan bakite edo unio egokideak dituztelako, eta besteak, beren itzkai onkarri edo asunto interesatueta anaiaturik arkitzen diradelako.

Ain zuzenki, eta arreta aundiarekin gordakiaitzen dituzte Gipuzkoatarrak beren errietako jostallu egunetan, bakite, eta anaiatasun maitati oek, nola legerik aurrenengoak.

Jostallua ospatu edo zelebratzen dan erriko alkate jaunak, zortzi egunetz aurretik gaztigatuko dio bere amameru edo alguazillarekin, auzo-erriko alkate eranzukidatzen zaionari ezen, igaro deriela pozaldiako egunetan beraren etxera bazkaitera, gero arratsaldean, oitura dan bezala plaza agirikoan dantza beakurtsu bat egiteko.

Deitua dan alkate jauna, atsegin aundiarekin, eta ongi adrezturik, joango da bere lagunaren etxera bazkaitera, eta baldin berak ez badaki dantzan, eramango du dakien bat bere errietik, gelditu ez ditezen plaza agirikoan lotsatan, ala bera, nola jostallua dan erriko alkatea.

Auzoerritar onek aterako du pozaldiako arratsaldean gizon dantza beakurtsu bat, erri bereko alkate jaunak eskutik laguntzen diolarik, eta eramango diote ari, onen emaztea, baita oni ere, arena, baldin jostallura joana bada. Oitura maitagarri txit oneski au, gaurko egunetan ere Gipuzkoako erri leial askok zuzenki gordakiaitzen dutena, beraren

berri ez dakitenak sinistatu dezaten egiazkoa dana, izendatuko ditut erri banaka batzuek:

Billafrankan, Santa Ana arratsaldean, lendabiziko dantza egingo du Beasaingo alkateak, eta bigarrena Isasondokoak.

Beasañen, Loinaz domekaz, aurrenengo egingo du Billafrankakoak, eta bigarrena Lazkaukoak.

Lazkaun, San Prudenziogunegun, lenengoa Beasaingoak eta bigarrena Olaberrikoak.

Olaberrian, San Juan Txikiz, aurrenekoa Lazkaukoak eta bigarrena Idiazabalkoak.

Idiazabalen, San Blas egunetan, lenengoa Segurakoak, eta bigarrena Olaberrikoak.

Seguran, Amabirjina aboztuko, Idiazabalkoak.

Ataunen, San Martin egunetan, Lazkaukoak.

Lazkaun, Karmen egunetan, Ataungoak.

Zaldibian, Santa Fedez edo San Bruno egunetan, zeña oi dan urriaren seian, Gainzakoak.

Gainzan, San Migel egunetan, Zaldibiakoak; eta bigarrena Baliarraingoak.

Baliarrañen, Amabirjiña aboztuko, Gainzakoak.

Abalzizketan, San Juan egunetan, Amezketakoak.

Amezketan, San Bartolome egunetan, Abalzizketakoak.

Orendañen, Amabirjiña aboztuko, Alegeriakoak.

Alegerian, San Juanez, Orendaingoak lenengoa, eta bigarrena Ikaztegiakoak.

Ikaztegietan, San Lorenzo egunetan, aurrenekoa Alegeriakoak eta bigarrena Legorretakoak.

Legorretan, Aszenziogunegun, lendabiziko Isasondokoak eta bigarrena Ikaztegiakoak.

Alzagan, San Migel egunetan, Aramakoak.

Araman, San Martinez, Alzagakoak.

Isasondon, Amabirjiña aboztuko, aurrenekoa Billafrankakoak, bigarrena Legorretakoak.

Erri txiki guzietan gordakiaitzen dituzte oraindik ere beren aurreragokoetatik artu zituzten oitura gogoangarriak; baña aundietan, zeñetan bear lirakean obekiago irozotu, aspaldi urruñatu zituzten jaioterriko dantza oneskiak, eta autatu, erbesteetakoak, beren iritzian geiagokoak diradelako oek, aiek baño.



Zer gauza izan diteke egokiagorik eta onesbedagarriagorik done godartarien egunetan auzoerriak, ikusi dezuten moduan, alkar menekiatu-rik ain benazki maitatzea baño? Eta zer gauza mingarriagorik, bakite edo unio ain elkarkoiak eta itxatsiak puskaturik eta sakabanaturik ikustea baño? Uste det bada nik, biztanleen artean dan aurrenengo gauza dala, bakitea eta anaiatasuna gordakiatzea, gure asaba maitagarriak erakutsi ziguten bezala.

GAZTE DANTZA

Gauza jakiña da zarrak egin oi dituzten jostaketak, gazteak irudika-tu nai izatea. Eginbide prestu erritarkiak irozotzea zenbat eta dan, oen-tzako, pozkidatsua eta atsegingarria, anbat eta da aientzako, gozoa eta txit naikidakoa. Beragatik jostallua ospatu edo zelebratzen dan erriko gazterriak, eskañi oi dio beren auzoerrikoari, dantza; eta onek egiten du, guziz esker onean, eta txit modu eztiandiarekin, lenago bere tokiko alka-te jauna ikusi duen gisa berborean.

Gazte dantza onetara eramaten dituzte, nork bere erriko neskatxa gazte maitati aurrenengoak.

Plazan eseririk, dantza arratsalde gosaritzoa egiteko denboran, erriak ez diote zarrak bezala ateratzen ardorik; bañan leku bereko gazte-riak, bai, bere gostuz, agertatzen debala bere prestutasuna, eta gurasoen eginbide ondrosoak irudikatu naia.

Oitura gozo txit oneski onen bitartez, gazte gaztetanik egiten dituz-te auzoerritarrak, alkarren arteko adiskidetasun mamiak ez ezik, anaiata-sun txit itxatsi, irmo, iraunkorrak, ere. Zer pozkida, bete, ugaritsua, idu-kitzen duten zarrak, ikustearekin dabilzala beren errietako gazteak baki-te edo unio ain maitagarri maitatian!

ETXEANDRE DANTZA

Dantza mota oniritzi au da, jostallua bukatu-rik, auzoerrietako jendea etxeratzean lendabiziko arratsaldean, erri bereko etxeandre prestuak egi-ten dutena, beren senar maiteai aditzera emateko ezik, gizon arrotzak begira zeudela etzutela nai izan agertu dantzako jakinduria, atsekaberik ez ematearren, ala beren senar oneskia nola kanpotarren emazteki maitatiai.

Etxeandre modu eztiandiko oek, ateratzen dute plaza agirikoan dantza beakursu pozkarri au, beres senar onetsiak eskuetatik dituztela. Eta erritar begirazalleak, ikustearekin beren nagusi ta etxeoandre pres-tuak dabilzala bakite edo unio ain amatuan, pozkidatzen dirade esan al guzien gañeko atsegintasunean; zeñarekin ematen dioten bukaera gozoa, erriko jostalluari. Gipuzkoako erririk geienetan da oitura, beren tokiko Done godartari edo Santu patrioiak, iru egun lerrokoetan doaindutzea, ala ekintza eliztarrakin, nola plaza agiriko jostaketa pozkarri, gaitzik gabekoakin. Beragatik eman oi zioten, nere gazte denboran, laugarren arratsaldean jostalluari, bukaera pozkidatsu bat, esan deran etxeandre dantzarekin, edo bestela jorrai dantza miraritsuarekin; bere tokian ikusi-ko dezuten bezala.

ESKU DANTZA GALAIENA BEAR BEZALA EGITEKO IRAKASTEA

Plazan arkitzen diradenean zaldun gazteren batzuek dantzatu naiean, eta gizon dantza ateratzeko bear ainbat lagun osatzen ez dirade-la, esaten diote danboliñaki jo dezala esku dantza, eta joaten dira bi galai, neskatxak dauden tokira, txapelak kendurik, arratsalde onak emanda, deitzen dituzte beren eskuetara bi maiteen dituztenak, eta gañerakoak dantza erdira.

Aurrendariak eman bear dio plazari jira osoa, dantzan asi gabetanik, deituaz dantza erdira neskatxa etorri nai duten guziak. Modu onetan biri-billatzen dituenean plazan arkitzen diraden neskatxa dantzatu naikoak, irtengo da plazaren erdira, eta dantzatuko ditu nai dituen ainbat zortzi-ko, baita soñu zarrak ere; baña ezin dantzatuko du ez dantzaren asierako soñua, eta ez andreen deieko edo kontrapasik. Aspertzen danean edo nai duenean joko du eskuakin txalo txalo, baita danboliñak ere deia, azken-daria, aurreronz jirarik dantzatu derin. Onek bere bat joko du txalo txalo, nai debanean, baita danboliñak ere deia, nor bere lekuetan jarririk buka-tu dezaten dantza.

Esku dantza au, esan deran bezala, ateratzen dute bi galaik, neska-txa askorekin, eta berera lendabizi sartutzen dan mutillak, joan bear du aurrendariak darabilen neskatxaren urrenekoaren eskura, bigarren dijo-anak berriz, azkenekoak darabilenaren aldamenekoagana. Geroztik, joan diteke edozein, berak nai den argana, eta neskatxak ezin ukatuko dio



eskurik, etsairik aundienari ere, zergatik plazara irtenik dabillen nor baño nor joango zaion irrikaturik.

Dantza onetan dabilzan neskaxa guziak, gizonezkoz ornitu ditezten artean, ezin eraman dezake inork beste neskaxak dantzara; baña geroztik bai, edozeñek nai duena.

Gizon dantzaetan bezala ez da esku dantzaetan egon bearrik, saltokako zortzikoen itxoroten, dantzatzen asitzeko; ekin dakioke bada edozein, gogoak dionean.

Dantza au bukatzean ez da alkate soñu bearrik neskaxak beren tokietara eramateko, gizon dantzan bezala.

ESKU DANTZA NESKATXENA NOLA EGIN IRAKASTEA

Neskaxa ongi dantzan dakien bat edo beste arkitzen danean plazan, bere dantzako jakinduria agertu naikoa, gatzigatuko dio danboliñari jo dezala esku dantzaren soñua, eta onek zortziko bera asitzean, artuko ditu eskutik bera dagoen tokian arkitzen diraden lagun guziak, eta eman-gio dio plazari jira osoa, dantzatzen asi gabetanik, deitutzen dituela beste neskaxa an dauden jostaldiatu naikoak, dantzaren erdira.

Modu onetan biribillatzen dituenean, bere lagun dantzatu naiko guziak, irtengo da plazaren erdira, eta dantzatuko ditu nai dituen ainbat zortziko, baita soñu zarrak ere baldin badakizki, baña ez andreen deieko soñurik, eta dantzaren asierakorik.

Esku dantza oetan ez da egiten zubirik, gizon ta andre dantzaetan bezala; zergatik, ala, dantza aurrena darabilen galaia nola neskaxa berak, ibiltzen diraden —esan deran bezala— plazaren jira guzian deika dantza-ra sartu nai dutenai, eta gisa onetan, beren aurkezean datozenai ezin egin dakiokean bigarren aldian, bertikuste edo errebitarrik.

Saltokako zortzikoak asi artean, ezin joan dakioke dantza aurrena darabilen neskaxari, eskura, gizonezkoz; zergatik txit itxuski dan neskaxa dantzari ark bere gaitasun edo abilitadeak agertu ditzan artean, gizonezkoak eskua kendurik galera gitea.

Asko aldiz ikusi izan det nik, ederki dantzatzen duten neskaxai, plazara dantzarekin irten bezin laister, mutill ezjakin lotsagabeak eskua kendurik, atsekabeturik utzitzen, ala dantza darabilen neskaxa, nola

begiratzalle guziak; beragatik, onelakorik gertatzean, ez dio neskaxak eskurik eman bear, alik eta saltokako zortzikoak asi arteraño.

Soñu pozkarri oek asitzean joan dakioke neskaxari eskura, mutill edo gizon, dantzan ongi dakiena, baña ez bestelakorik, zergatik gauza egokia ez dan, dantzari on eta ederrari, moldakaitz ezjakin batek eskua kentzea.

Edozein gizonezko joaten danean aurrena dabillen neskaxagana, bear dio oni, txapela kendurik, emekitxo eskatu eskua, eta ezin ukatuko dio, baldin bear dan denboran joaten bazaio.

Gizonezko onen urrena dantza artara dijoan beste edozein, onen kidekok, joan bear du azken eskua darabilen neskaxagana, eta eskatu berari eskua, lenago esan deran moduan.

Oen ondoren lenengo dijoatzen beste gizonezko biak, joan bear dute: bata, aurren eskuko neskaxaren urrenekoagana, eta besteak, azken eskukoaren aldamenekoagana. Geroztikoak, sartu ditezke berak nai dituztenetara, besteak bezala agurrak egiñik nork bereari; eta ezin ukatuko dio neskaxak eskurik, esanik daukadan bezala.

Dantzara sartu bezain laister, asi diteke dantzatzen, nai duena, esku dantza oetan, baña ibilli bear dute guziak modu eztaundiarekin, zilipur-dika eta albo joka gabetanik; zergatik txit itxuski dan plaza agiriko batean zatarkeria mota oenik egitea.

Ez da txit urte anitz, usuario likits iraingarri gaizto au Gipuzkoako plaza beakurtsuetan sartu digutela, lenago izendatu ditudan txoriburu puztu dollor ezjakiñak; ez bestegatik, ez bada, berak ez dakiten gauzari ixeka eta urruña egin nairik, gure oitura gogoangarriak betiko galtzea ereikatzen dutelako.

Dantzan ongi dakiena, ez da beñere asiko aztalka ta puzka batari bulza, besteari erkorro, izulamilka, astoak udaberrian zaldalea iragazten oi dabilzan bezala; baizikan egingo ditu bere alegiñ guzi guziak, nondik eta nola ederkiena dantzatuko duen, eta zer gisatan ongiena argitu edo luziturik, begiratzalleai atsegiñik geiena zerekin emango ote dien.

Danboliñai irakastea, esku dantza soñua nola jo bear dioten

Esku dantza irtetean, jo bear ditu danboliñak asierako zortziko txit ezagun, leun, garbi, denbora onetarako anziñako gure guraso jakintiak



jarri izan zituztenak, ikusiko dituzuten bezala musikan ezarririk, beren tokietan.

Oen ondoren joko ditu saltokako zortzikoak, baita soñu zarrak ere, baldin dantzariak eskatzen badiozka. Dantzariak txalo txalo egitean, bear du danbolihak deia jo, gizon dantzaetan bezala, baña ez alkate soñurik, neskatzak beren tokietara eramateko.

EDATE EDO KARRIKA DANTZA

Dantza mota au egiten da errietako Done godartari edo Santu patroien egunetan, baita ere diakinde edo funzio aundiak dituztenean, arako, gizon prestu goienengoak beren etxeandre oniritziakin dantzara irteten diradenetan, eta ez bestetan.

Edate dantza gogoangarri au egiteko eta beraren soñu banaita edo partikularra jotzeko bear du agindu alkate jaunak, eta ez bestek; zergatik soñu au jotzearekin egiten zaion txit horore aundia dantza darabilenari, eskañitzen diolako erri leñargitiak, jaun prestu ari bere dantzako lagun guziakin batean, galantiazko arratsalde gosaritzo edo errefreskoa. Beragatik agintzen du alkate jaunak soñu au jotzeko, eta ez dantza darabilenak.

Dantza onen senaera edo signifkazioa

Dantza atsegingarri au, edateko soñu pozkidatsua asi bezain laister, irteten da karrika guziak barrena ojuz ta irrinzika, saltoka eta gora oñka edo brinkoka, aditzera ematen diotelarik erri leial ari, guztiz asko naikidatu dutena beraren prestutasunezko eskaña. Esan al guzien gañeko pozkida ornitua agertuaz ibiltzen dira etxe-atari guzietan, gizon ta andre, galai ta neskatz jostati oek, pozkarrizten dituztelarik, arako, plaza agirikora ezin irtenik erakai edo motibo egiazkoakin beren etxeetan gelditu izan oi diraden aiei.

Badakigu ziertoro nola asko eta asko egon oi diraden plazara atera gabetanik beren etxeetan: batzuek dulo edo lutoak dituztelako, besteak beren adiñ edo edadean txit aurreratuak daudelako; onelako, eri arkitzen dalako; alakok atsekaberen bat izan duela...

Gertaera oen guzien berri ongi jakiñik gure asaba maitagarriak jarri zuten oitura miraritsu au bere soñu ezagunarekin, zeña enzutean, txit gutxi gelditzen diraden Gipuzkoan, arrastaka bederik, leioetara irten gabe. Modu onetan gozaeragiten diezate bada obei, atsegiñezko pozkida ornituak, beren anaia maite jostatiai.

Egiazki, nor izango da ain sorra eta mukerra pozkidatuko ez dana ikustearekin bere anaia maitatiak joan zaiozkala etxe-atarira jostaldiatzera, oroiturik artzaz, eta jakiñik arkitzen dana plazara ezin irten ditekean gisan?

Bai nere erritar maiteak. Zuek uste dezuten baño eginbide prestua goa, eta arrigarriagoa da, dantza gogoangarri onen senaera edo signifkazioa.

Begira ezazute oarrez eta artezaz, oitura edo usuario maitagarri au jarri zuten gure asaba oneskietara, baita ere gaurko eguneko dantza berriak, gela itxietan gabaz egiten dituztenetara; eta ikusiko dezute argiroki, batzuetatik besteetara dagoen banaita edo diferentzia ikaragarria.

Aiek etziran betetzen, ez eta ere gelditzen plaza agirikoan, beren buruak eta ikustera joaten ziraden guziak pozkidatzearekin; baizikan naikidatzen zuten, oraindik etxeetan zeuden guzi guziak atsegiñgarritu zitezen ere. Eta oek berriz, jartzen dituzte dantza egiten dan atean gudara edo soldaduak, beren eskupeta, baioneta, eta alfajeakin, ez iñori uzteko an sartzan, baldin ez badaramazki txartela, eta soñeko modakoak.

Ikusirik eginbide oek biak, bata bestearen ain urruti daudenak, zein euskaldun izango da kupidaturik, biotza negarrez erdiratuko ez duena, oroitzean bere asaba maitagarrien prestutasunaz, eta beren erritarrai agertzen ziezaten amodiozko naitasun irazekiaz? Eta denbora berean, nor suak eta garrak artuko ez du, ikustearekin, gaurko eguneko anaia bere berekiak egiten dituzten dantzaetara sartutzea ez ezik, begira egotea ere debekatzen dutena? Ha uanditu gizagaxoak! Ez dek ez zuen zañetan arkitzen, euskaldunen arrazako odoloren piskarik ere. Euskaldunen griña beti izan dek, egunaz, plaza agirikoetan, erri guzia pozkidatzea gaitzik gabeko jostaketa ondrosoakin; eta zuena berriz, gabaz, gela itxietan, zerok bestek ongi ez derizkion zatarkeri nazkagarriak egiñaz, guzior egiñe aundia iraindutzea.



EZPATA DANTZA

Ezpata dantza gogoangarri au da, denbora guzietan beti Gipuzkoatarrak txit maite izan ta izango dutena; zeñarekin menekiatu edo obsekiatzen ditugun, ala geren errietako batzartar jaunak nola orube edo suelo maitagarri onetan, egiteko aundietara, anitz bider igaro izan diraden Españaiko gizon goienengoak, eta era guzietan beti biotzetik maitatu ditugun Erregeak. Baita munduko errege guzien gañekoa dan egiazko gure Jaungoiko Jauna ere, Gorpuz egunetan donesoaita edo prozesiora ateratzen dutenean.

Dantza ondoso, pozkarri, au, anbesteraño sartu izan zaie gogotan berarekin menekiatu edo obsekiatu ditugun Españaiko gizon goienengo jakintiai, non andizkaturik, igo izan diguten goienengo mallara, argitaratu dituzten kondaira edo historia gogoangarri anizetan.

Gauza jakiña da, gizon aurrenengo oek ikusten dituztena egun guzietan, dantzari ederragoak eta egokiagoak, azitetxe edo seminarioeran maisu jakintsunakin, diru askoren kostuz, ikasten duten aietakoak, baña ala ere, gizon zentzutsu eta ekai onakikoak diraden bezala, argitaratu nai izan diote mundu osoari, nola Gipuzkoan edozein persona andigitar igitrotzean, errietako alkateak deitu bezain laister, irteten diradela, nekatzaile eta bestelako langille prestuetatik, bat ezpata dantzari, ongi dantzatzan dutenak eta egoki janziak, inongo maisurekin ordurik igaro bagekoak izan arren.

Guretzat beti gozatsua eta atsegingarria dan dantza gogoangarri au, arreta aundiarekin gordakaiatu ta oarrez erakutsirik utzi izan ziguten gure asaba maitagarriak, aditzera ematen digutelarik berarekin argiro, nola etsai arrotz kaltarkiak urbiltzean, Gipuzkoatar sendagaill edo balore aundikoak, beren buruz, aitarren seme alkargana baturik irten oi ziraden, ezpata luzeak artuta, atabal danboliñakin, oen soñu pozkarrian dantzuaz gaizkille txarrai astinaldia onak emanik, berak lenbaitlen erritik kanpora botatzeko pozean. Baita biraldu ere, etorri izan diraden era guzietan ala ere, arin, eta larri aski, berriz etorteko gogoak ongitxo kendurik!

Ezpata dantzaren mugida guziak daude esanaz nola eta zein azkar peleatu oi ziraden gure aurrekoak beren etsaien kontra, baita ere, garaitu ondoan zer gisatan emakintzatu edo entregatu oi zioten beren nagusiari kanpo lokabetua edo libratua, igaro zedin beldur gabetanik toki berean.

Nere gazte denboran Gipuzkoako erri guzietan egin oi zan ezpata dantza, Korputz egunetan, eta Done godartari edo Santu patroienetan.

Beragatik oi zekiten ain ongi dantzatzan. Baño orain ainbesteraño aurkitzen da aztua eta naspillatua, non ezin asmatu duten erdietan, ez zubi bat nola egin, eta ez ezpatak zein eskutan artu ere. Gabetasun ain aundi au zertatik datorkioten oarketu deralako, nai det ifini emen irakastea edo instrukzioa, egin dezaten lenago bezin aixta eta egoki.

Ezpata dantzariak, irakastea

Ezpata dantzariak bear dute beren buruzaria edo kapitana, eta ez du onek ezpata bearrik. Azkendariak bear dituzte txiki biña, erraz erabilli ai ditzaketeenak, baita mokones edo pañuelo txuri txikiko biña ere, ezpatak eskuetan artutzeko. Beste gañerako dantzari guziak bear dute, ezpata luze bana.

Lagun gutxi batutzen diraden errietan, jarri oi dira bi lerrotan, baita irutan ere; baña egokiena da lautan jartzea, modu onetan:

Buruzaria			
Pedro	Martin	Agustin	Joakin
Juan	Bernardo	Fermin	Andres
Domingo	Matias	Inazio	Simon
Antonio	Franzisko	Tomas	Mateo
&c.	&c.	&c.	&c.
&c.	&c.	&c.	&c.

Guziak artu bear dituzte nork bere ezpatak eskuiko eskuetan, eta ondorengo lagunena, punta aldetik, ezkerrekoetan.

Buruzariak artu bear ditu eskuiko eskuan, Agustiniñekin Joakiñen ezpatak punta aldetik, eta bere bat ezkerrekoan, Pedrokekin Martiñena.

Zubia egin bear dan era guzietan, buruzariak altxatu bear ditu beso biak buruaz goiti, eta ezpatak esku batetik bestera aldairaturik, jarri bear du dantzarietara begira; baita igaro ere lau lerroen erdi erditik, besoak al duen goratuena dauzkala, azkendariak dauden tokiraño.

Lendabiziko lerrokoak, zeña diraden Pedro dagoen tokikoak, igaro bear dute modu onetan:

Pedrok altxatu bear du eskuiko besoa buruaz goiti, eta igaro bear du kanpoko aldera begira, ezkererontz, burua sartutzen debala bere eskuiko besoaren gañetik eta ezpataren azpitik.



Juanek bere bat altxatu bear du eskuiko besoa buruaz goiti, eta igaro bear du beso onen eta bere ezpataren azpitik, eskuirontz, eta barrura begira.

Domingok egin bear du Pedrok bezala.

Antoniok, Juanek bezala. Oben ondorengo guziak ere gisa berberetan igaro bear dute, batak alde batera eta besteak bestera.

Bigarren endanakoak, zeña diraden Martin dagoen tokikoak, igaro bear dute, modu onetan:

Martiñek altxatu bear du eskuiko besoa buruaz goiti, eta igaro bear du, beso onen eta bere ezpataren azpitik burua sartutzen debala eskuirontz.

Bernardok altxatu bear du eskuiko besoa, eta igaro ezkererontz, burua sartutzen debala beso onen gañetik, eta ezpataren azpitik.

Matiasek egin bear du Martiñek bezala.

Franziskok Bernardok bezala, bere bat oen ondorengo guziak ere batak alde batera eta besteak bestera.

Irugarren endanakoak, zeña diraden Agustin dagoen tokikoak, onela:

Agustiñek, Pedrok bezala.

Fermiñek, Juanek bezala.

Inaziok, Domingok bezala.

Tomasek, Antoniok bezala.

Laugarren endanakoak, gisa onetan:

Joakiñek, Martiñek bezala.

Andresek, Bernardok bezala.

Simonek, Matiasek bezala.

Mateok, Franziskok bezala.

Zubi au noiz eta nola egin bear dan irakastea

Buruzaria, lenago esan deran bezala, esku batetik bestera ezpatak aldairaturik jarten danean, dantzarietara begira igaro bear dute alkarrekin, erakutsi deran modu berean, lau endanaetakoak:

Lendabiziko daudenak, zeña diraden Pedro, Martin, Agustin eta Joakin.

Obek igarotzean, Juan, Bemardo, Fermin eta Andres.

Oben ondorean, Domingo, Matias, Inazio eta Simon.

Gero, Antonio, Franzisko, Tomas eta Mateo, &c. &c.

Dantzatu bear duten toki guzietan, egin bear dira iru zubi: obetatik bi, dantzatzen asi baño lenago, eta irugarrena, dantza aldia egin bezin laister. Lendabiziko zubia da azkendariak dantzatera aurrerontz igarotzeko; bigarrena, buruzaria azkendarietara begira jarririk dantzatzeko; eta irugarrena, azkendariak beren leneko tokira joateko.

Beste zubi mota bat ere egin bear da, alkate jauna bere lagun batzartarrakin Elizan, eta Erriko etxean sartutzeko denboretan, modu onetan:

Batzartar edo kapitular jaunai Elizara laguntzeko denboran, buruzariak joan bear du bere dantzari guziakin Elizako ateraño, eta lenago erakutsi deran bezalako zubi bat egiñik jarri bear du jaun prestu oietara begira, utzitzen dituela eskuetatik, Martiñen, Agustiñen eta Joakiñen ezpatak, eta ez Pedrorenak.

Pedrok orduan igaro bear du, lenagoko zubietan bezala, eta jarri bear du buruzariaren aurkez aurke, bien erdian utzitzen dutela batzartar jaunak, igarotzeko dinbat toki.

Juanek jarri bear du buruzari edo kapitanaren aldamenean, ezpataren azpitik lenagoko zubietan bezala, igaro gabetanik, zuzen zuzen.

Domingok jarri bear du Pedroren ondoan, au bezala igarorik, bere eskuiko besoaren gañetik eta ezpataren azpitik burua sartzen duela.

Antoniok jarri bear du Juanen ondoan, au bezala, batere igaro gabetanik ezpataren azpitik. Itz batean, Pedro dagoen aldera dijotzen guziak, egin bear dute Pedrok bezala, eta Juan dagoen aldera dijotzenak, Juanek bezala.

Buruzariak ezpatak utzi bezein laister, Martiñek bere endana guziarekin joan bear du Pedroren endanan azkenengo dagoenagana, zeñari eman bear dion bere ezpataren punta, lenago buruzariari bezala, eta ekin igarotzeari, esan deran moduan. Agustiñek bere endana guziarekin orobat joan bear du, Martiñen endanan azkenengo dagoenagana eta oni eman bere ezpataren punta, eta asi igarotzen.

Joakiñek gisa berean joan bear du bere endana guziarekin Agustiñen endanan azkenengo dagoenagana eta oni eman bere ezpataren punta, eta ekin igarotzeari.

Modu onetan jarririk, guziak igarotzean, gelditzen dira ezpatak gurutzeraka buruaz goiti dituztela, eta jaun prestuak Elizara igarotzeko bidea, erdi erdian utzitzen dutela.

Buruzariari gelditzen zaio eskuiko eskua lokabe edo libre, jaun aiei agur egiteko zubiaren sarreran, eta irteeran Elizako ate nagusiaren ondo ondoan egongo dira lau azkendariak, alde bakoitzetik biña, agur egiteko



jaun prestuai ezpatakin, zubiaren bukaeran eta Elizarako sarreran. Bere bat egin bear dute zubi mota au, Erriko etxera batzartar jauna sartutze-ko denboran.

Gorputz egunetan egiazko gure Jaungoiko bakarra donesoaita edo prozesiora irtetea, buruzariak egon bear du Elizako atean, lau azkendariak aurretik dituela, eta eztu dantzan asi bear iñork, alik eta Jaun andi au Elizako atera iritxi artean, baña bai danboliñak soñua jo lenagotik.

Guzion egille goienengo au Elizako atera etortean, danboliñak jo bear du deia, eta dantzariak dei onen irugarren puntuan muriska edo kabriola egiñik, laugarrenean bear dute belaunikatu eta punturik galdu gabe altxaturik, zortzikoa dantzatu; baita ezpatak erabilli ere, eta azkene-ko deiean belaunikatu, aurrenekoan bezala.

Au bera egin bear dute karrikan ifinten dituzten altareetan; baita Elizan sartutzean ere. Jaun aundi onen aurrean dantzatzen duten guzian, ez dute beñere muriska edo kabriola jirakorik egin bear, zergatik txit itxuski dan atze alde jiratzea, ezer ezetik sortu ginduzen, eta betiko zoriona guretzat bere odolaren gustuz irabazi zue aita maitagarriari.

Zubi oek egiten, laister eta erraz erakusteko irakastea edo instruzioa

Buruzariak ifini bear ditu ezpata dantzariak ongi begiraturik, bere-situtzen dituela galairik egokienak bazter bietako endanaetan ifintzeko, eta txiki ta maiskar aurkienak, erdiko bietarako.

Lau endanak onela zuzentzean, bat osoa kendu bear du beste iru-retatik, eta erakutsi bear dio ari, obek begira daudela. Ark ongi ikastea, besteari; eta oni erakustean, orobat urrengoai ene. Modu onetan bi orduz ikasten dutena ez dute egun bian ere ikasiko, lau endanak batean daude-la.

Danboliñai irakastea edo instruzioa ezpata dantza nola jo

Ezpata dantzariak Erriko etxetik irtetea jotzen da, benaren zortzi-ko txit ezagun bat, gizon dantzaren asierako soñuan bezala arratza jotzen

debala. Zortziko onetatik igarotzen da ezpata dantzako soñura, zeñak dituen iru zati edo parte, seiña puntukoak edo konpasekoak.

Dantzatu bear duten toki guzietan, buruzariak bigarren zubia egi-tean, jo bear du danboliñak deia. Dei onen ondoren, zortzikoa. Zortziko onen azkenengo lau puntuetan, deia, eta urrena zortziko bera estu edo sarriago ezpatak erabiltzeko, zeñaren azkenengo lau puntuetan deia jorik, asiko duen berriro ezpata dantzako soñua.

Dantzari obek dabilzen denbora guzian, eztu jo bear zortziko berririk, baizikan ezpata dantza berarenak, zergatik txit itxuski ematen duen dantza zarrak soñu berriarekin, eta ez dan ezagutzen ain ongi, nola bere soñutik, edozein dantza mota ere. Donostiako Latierro danboliñak jotzen du ederki ezpata dantzarien soñua, eta nai duenak ongi jakin, ikas-tea dauka beragandik, baldin ez badu musikan jartzen derana ongi ende-glatu edo konprenditzen.

Ez da oraindik bi urte, ikusi derala txit sona andikotzat Gipuzkoan daukaten danbolin bat, ezpata dantzarien soñua jotzen, obeki esango nuke naspillatutzen, zeña ez aditzeagatik itxitzen nituen belarriak. Baña ala ere, ainstesteraño eritu ninduten aren txilibituko arabaki itxusiak eta arratzaren golpe modugabeakoak, non esan izan nion berari, lotsa gaizto gal zekiola, izanik ain sona aundiko danboliña baldin ez bazekien nola jo ezpata dantzarien soñua. Eranzun ziran ezik, egiazki, etzuela gogorik ez ikasteko, eta ez jotzeko, soñu zar oetakorik batere. Aditu zituen nigandik, eta beste askogandik, egiak, zeña oroituko dan au irakurtean, baldin arta-ra jarten bada.

Badakit Gipuzkoako erri batean ibilli diradena ezpata dantzari zar jakintsunak, guziz atsekabeturik danbolin aundi obetako batekin, azke-nengo gure Erregiña maitagarria igaro danean, inolako moduz ere ezin adierazorik soñua nola jo bear duen. Orra zenbateraño dan danbolin aundi oen jakinduria. *Zer da ansi ordea* —esango dute—, *baldin balsak, kon-tradantzak, bolerak eta minuetak, txit asko eta guziz ongi jotzen baditugu?* Onelako danboliñak aienatu bear ginituzke akelarra, toki bereko jendella naspillatuari, beren gisako soñuak jotzera, eta gure errian ifini, dantza eta dantzariak egokidatzen zaiozkatena, bear bezala jotzen dakitena.

Ez det esaten nik, ez eta nai ere esan, erbesteetako soñu motak ez ikasteko eta ez jotzeko, baña bai gure jaioterrikoak gordakiaitzeko, one-tsirik eta maitaro arturik. Ez al dute uste uanditu puztu oek lotsagarri-zkoren batzuek diradela gure soñu zar gozoak? Ha ezjakin gaxoak! Zuek baño zentzu obeko semerik izan ez balu gure ama Gipuzkoak, etzuen artuko ainbeste atsegin, pozkida, eta horore bere egunetan, nola denbo-



ra guzietan eta beti artu izan dituen, beren jaioterriko usuario gogoangarriak, naitasun andiarekin, txit maitaro irozotu izan dituzten ume leial aietatik.

BROKEL DANTZA

Brokel dantza egin oi dute Gipuzkoako erri bikaiñ aurkietan, lau edo bost urtertik beste ainbeste denboraren burura; zergatik txit gostu andia duen, ala dantzarienzat, nola errientzako, urte guzietan egitera ezkeroz. Dantza mota au bear bezala ikasirik plaza agirikora irteteko, gutxienean igaro bear dituzte dantzariak 20 egun maisu on batekin, eta danboliñarekin beste 8, baldin au errian bertakoa ez bada.

Dantza onetarako bear dira 12 lagun, eta buruzaria edo kapitana 13 garren, errian aurki al ditezkean galairik galantenak, eta egokienak. Janzi berdin berdiñak bear dituzte 12 dantzariak, eta oen gain gañekoa buruzariak.

Brokel dantza ikasten asitzen diradenetik, alik eta bukatu artean, obeditu bear diote buruzariari, beste amabiak alkate bati bezin ongi: ala soñekoen gañean, nola beste edozein gauza, dantzari dagozkionetan. Plazara irten bear dutenetik 8 egunez lenago, erakarri bear ditu buruzariak bere aurrera 12 dantzarien soñekoak, eta berdin berdin ifini guziak, beren aurkezean, batak baño besteak apainduria geiago plazara eraman ez dezan. Baita ere, soñeko oek gorde bear ditu buruzariak bere giltzaren azpian, dantzatu bear duten goizeraño, eta orduan guziak janzierazo etxe batean, eta bera begira arkitzen dala. Buruzariak au egin gabez, gertatu izan dira txit aserre gogor portitzak, eta oker andi gaiztoak, dantzarien artean.

Brokel dantzari oek, nola izan oi diraden errietan aurki al ditezkean galairik autatuenak, eta egokienak, gauza jakiña da izan oi dituztena nork bere txatxantxo maiteak. Beragatik, brokel dantza ikasteko asmoa artu bezin laister esaten dio nork bere adiskide mamiari zer ames duen.

Txatxantxo obek pozkidaz beterik eranzun oi diote, zeñek bere maitatzalleari, berak billatuko diozkala soñekoak atsegin guziarekin, baita apaindu ere dantzara irten bear duen goizean, eta txit damu izango lukeala baldin beste tokitan janziko baliz. Zaldun gazte oben naitasunik andiena da nork bere maitearen abotik au aditzea: beragatik ematen dio itza, aren esku biguñaz apaindurik irtengo dala plazara.

Txatxantxo apaintzalle obek bata bestearen leian ibiltan dira, nork bere gaiaia nondik eta nola egokiena ta txukinkiena jantzirik aterako ote duen Biribillatzen dituzte ixilka, errian ta kanpoan aurki al ditzaketekeen soñekorik ederrenak, eta dantzatu bear duten goizean al duten geitia edo luxorik audienarekin apaindurik biralduko dituzte esanaz, begira dutela baldin gutxitzen badute jantzi aietatik batere, eta ezpadira plazara gisa ber berean irteten

Zenbat dantzari, ainbeste eskutatik apaindutako zaldun gazte obek, alkargana batutzean, gauza jakiña da ekarriko dituztena batak baño besteak soñeko ederragoak eta aberastasun geiagokoak: orduan dira oben artean kontuak. eta txipiritonak.

Gutxienean apaindurik dauden aiek esaten dute, jantzi berdiñakin guziak irten bear dutela. Berriz, ederkiena ta aberatsena apaindurik aurkitzen diradenak eranzuten dute, ez dutela gutxituko batere beren soñekoetatik. Egiazki, lenago jarriko lirake beren biziak galtzera ezen ez nork bere txatxantxoari atsekaberik ematera.

Onetatik sortutzen dira, lenago begiko ninia bezin alkar maite zuten zaldun gazteen artean, borrokak, makillak eta eriotzak. Gertatu naiz ni onelako aserre gaiztoak ikusten; baita dantzariak plazara irten gabe geldi erazotzen ere, oker andiangoak ondoreatutzeko. Geroztik, brokel dantzariak atera ditudanetan, egin izandu det, orain erakutsi derana berbera; beragatik nai izan dizutet argitaratu, jakiñaren gañean egon zaitezten, dantza mota au egiten dezuten denboretan.

Brokel dantzaren aldairak edo mudanzak

1. Boastitzea edo paseoa.
2. Agurra edo erreberenzia.
3. Makilla txikiakikoa.
4. Zortziko, lau aldeetakoa.
5. Brokel makillena.
6. Zortziko 40 muriska edo kabriolakoa
7. Makilla andiakikoa.
8. Billanzikoa.
9. Zinta dantza.

Nere gazte denboran bedarlatzi aldaira edo mudantza obek egin oi ziran dantza mota onetan. Baña orain, nola Gipuzkoako zaldun gazte,



argi, askok, ikasi dituzten azitetxe edo seminarioetan, kontra dantza ta beste aldaira gisa anitz, obek sartu dituzte brokel dantzan guziz egokitasun andian, eta txit txukinkiro. Beragatik maitatu bear ditugu gureak balirake bezala, zeñean dantza mota oni bere onetsiak bezala darraiozkan, eta bidez edertzen, galantzen, eta ubaritzen duten.

Azalaingo nagusi jaun D. Angel de Larretak guziz esker andiak eta anitz onkai ditu brokel dantzaren gañean, zergatik txit ederturik, guztiz asko ubaritu duen bera, lenagoko aldaira zarrak maitatzen dituela, zenbait erausle ezjakiñek bezala ixukaturik urruñiatu gabe.

Badakit Gipuzkoako erri txikitxo batean dabiltzana iru edo lau urte onetan, dantza eta dantzariakin guztiz arazo aundietan, zeruatik erbesteetako dantza zerrenda batzuek irabioturik gañez eragiten diezatelako ustean, auzoerrietan egin oi diraden jostaketa gogoangarri guziaz. Ain arro dabiltz, aiñ dira beren buru, eta aiñ uandituak daude, non diruditen ez daukatela ezertan, ez beren jaioterriko dantza motarik, ez soñu eta danbolinik, eta ez janzi gisarik.

Beren erriko Done godartari edo Santu patroiairen egunean, irteten dira plaza agirikora, iñauteria baliz bezala: erriko danboliña urruñaturik, leku bereko gaztenak, turuntakin, zerrebetak eta oei dagozkieten beste oslankaiak joaz —beren gisako dantzariakin turkiatarrak irudikatuaz, ala janzian nola gañerako jostaketa guzietan—, ustez ezen, egiten dituztela guzizko gauza ikusgarri geiegikoren batzuek, eta ez dagoela Gipuzkoan berai alderatu al lekiotekeanik.

Egiatzko esangia bat bada: *itxuen errian okerra alkate*. Erri txiki onetako joistallura biltzarkidatzen dan jendeak, ainbeste ezagutzen ditu bada turkiatarren dantza motak, soñuak, eta janziak, nola itxuak alkate okerra. Gauza anditzat egiten dituzten zeremonia iñauteriar oriekin, eman nai dute aditzera ezik, urrutietako gaitasun txit me, goi, diradenetan guztiz jakintsun daudela, naiz beren etxeakoetan batere ez dezatela izan ezagumenen piskarik, azaletik bedere.

Edozein errian diakinde edo funzio bat ospatu bear danean, uste det nik, erri aren hororerik andiena dala, toki bereko usuarioak irudikatzea, ala janzian, nola beste gañerako zeremonia guzietan, eta batez ere beren Done godartarien egunetan.

Egun señale oetan, erriko jendearen beakarri edo objeterik aurrenengo da, ekintza eliztarrak al ditekean otsandikoenak edo solemnidadirik geienekoenak egitea. Egiatzki, ala egiten ere dituzte. Zer izango da bada gauza desegokiagorik, aiñ ekintza donedatiak, edo ofizio relijiosoa elizan ospatu ondoan, plaza agirikora irtenik turkiatarren jostaketa

itxusiak irudikatzea baño? Eta, zer litzake baldin geren errian onestasun andiagokoak eta pozkarriagoak ez baginituzke? Baldin gure asaba maitagarriak begira aurkituko balirake, beren seme beekoak ikusten dituztela plaza agirikoan, neskatzakin laztanka dantzatzen dabiltzala, bigarren aldian illko lirake beste miñ gabetanik.

Lenago esanik daukadan bezala, Jaungoikoaren seme bakarra gizon eginik, gu bekatutik lokabetzera mundura etorri baño lenagoko denbora haietan ere, Gipuzkoatarrak, ez neskatzakin dantzan laztanka ezik, eskuakin bakarrik alkarri ukitzearekin beren egille andia iraindu zezaten beldurrez, mokonesak edo pañueloak emanik dantzatu oi ziraden.

Usario aiñ donedati edo relijioso au, gaurko egunean ere zuzenkiro gordakutzen da Gipuzkoako erri txikietan.

Jakiñaren gañean egon ditezke bada, erbesteetako dantza itxusi oriek irudikatu nai dituzten guziak ezik, naiago dutela Gipuzkoatarrak, bi edo iru txoriburuz ez besteak, ikusi beren jaioterriko dantza onintzi bat danboliñaren soñuan, ezen ez, eun milla dantza mota arrotz, beren gisako milloi bat soñularirekin, erbestearrak irudikatzea edo imitatzea, iñauterietan zamorroturik egin oi dana da, eta Done godartarien edo Santu patroien egunetan, geren asaba maitagarriak.

PORDON DANTZA

Pordon dantza da Gipuzkoatarrak guzizko horore andiak egiten dizkiguna. Tolosako erri leñargitiak, San Juan bere godartariaren edo patroiairen egunean, urte guzietan egin oi du dantza maitagari au, arako, Beotibarren orain bosteun urte, gure asaba sendagailla edo balore aundiakoak irabazi zuten batalla gogangarriaren oroipenerako. Batalla au izanik ain izendatua eta sonaera aundikoa, Españaiko kondairatzalle edo historiadore askok egiten dute beraren oroitza, ala lenagoko zarrak, nola oraingo berriak, eta zergatik eman oi zaion sinismen geiago zarraren itzkribua egiazkotzat argitaratzen deban gaztearenari, esan bear dizutet nola mintzo diran, lenago izendaturik daukadan Españaiko kondaira edo historiaren 164 garren orrian. Esaten dute onela:

Berastegiko ibaiaren ondoan gertatu zan Nafarren desegindea Gipuzkoarretatik, Beotibarko batalla deitzen dan artan, zeña eman zan 1321 garren urteko



agorraren 19an. Vizconde de Anay D. Ponce de Morentana edo Morentain Nafarroako Erondea edo Gobernadorea, bekaizturik, Gipuzkoatarrak artu ziotelako Gorritiko Gaztelua, naidartu edo resolbitu zuen kalte au mendekatzea, eta irten zan bere troparekin Iruñetik esan dan urteko agorrillaren 13an. Gipuzkoara eldu bezain laster asi zan, Tolosara jaisten dan bide inguruko lurra solldutzen, erre zuen Berastegiko erria, zeñaren elizan egin zan eidergiderik edo desakatorik asko, esaten du Garibaik; baña iritsi zanean Beotibarra, larunbat egunarekin, ill beraren 19an, Gipuzkoatarrak irten ziran bidera, Gil Lopez de Oñez jendatzearen agintari zutela, urratu zuten Nafarren godaurkea edo banguardia, beartzen zituztelarik lotsagarrizko igesdea bat egitera guziz urdurikeri andian, kaltarraitu edo persegitu zituzten, eta iristean izandu zan eriole geiagokoa, eta galkera ikaragarria.

Gaztelako, Aragoiko eta Nafarroako kondairazalleak edo historiadoreak egin zuten garaipen ain señalatu onen aitamena; eta Gipuzkoako jaiotarrak, beti iraun zedin garaitondo au, kantatu zuten beren itzkuntzan esangia lototsa edo adajio rimado au, zeña erabestatu zuen Argote Garibaik, eta maisu Sarmientos istorriturik ekabilde edo klase biribiltxo andienetako zortzi geibetxitarra edo silabatara, esaten du onela:

*Milla urte igarota,
Ura bere bidean.
Gipuzkoatarrak sartu dira,
Gazteluko etxean,
Nafarrakin batu dira,
Beotibarren pelean, etc.*

Tolosako erri leñargitiak, guziz esker andiak eta anitz onkai edo merezi ditu Gipuzkoar guzietatik, zerren ainbeste urteren buruan gordakaiatu digun pordon dantza maitagarri au, batalla ain señalatuaren oroit-penerako.

Izanik bada dantza mota au kondaira edo historia askotan aiñ sonatua, eta izendatua, ez da mingarri eta lotsagarri, Tolosaz kanpora Gipuzkoako beste erritan ez egitea? Baldin gure asaba maitagarrrak begi-

ra aurkituko balirake, dantza ondragarri onen ordean egiten dituzten erbesteetako zerrenda orietara, zer esango ote liguketeke? Guziz bekaizturik, eta eralde edo arrazoi aundiarekin minzatuko lirake gure kontra, lotsaturik uzten gaituztela esanaz: *Etzerate zuek gure semeak, ez eta Gipuzkoatarren odolekoak ere, zerren naitasunen piskarik ez diezuten, guk eta gure aurrekoak, ainbeste etsai ozpindu txarren esker gaiztoan irozotu izan ditugun usario maitagarriai, zeñetan ekantzaturik edo inprimiturik utzi ginizkitzuten gure aurreko onak, eta gerok egindako azaña ain gogoangarriak.* Eta zer eranzungo ginioke guk? Bein izan sendagailla edo balorea begietara begiratzeko, lotsa aundi batekin bearko genduke gelditu mututurik, zergatik aurkitzen etzaikun irteerarik iñondik ere. Eta, zer litzake baldin erbesteetako dantza zerrenda itxusi oriek, gureak baño ederragoak, aundientsuagoak eta ikusgarriagoak balirake?

Ez dezute ikusten Gaztelako Esandea edo Konseju goienengoaren aginduz, España guziko probinzietan egiten diraden dantza motak ikusten, beste egitekorik gabe ibilitu zan Jovellanos jakintsunak zer esaten duen, bakarrik igande oroko gure dantza pozkarriak ikusi zituelako?

Bein ere aztutzera utzi gabe bear dituzte iduki gogoan, jakinduria aundiko gizon onek eta bere lagunak, Gipuzkoatarroi geren dantza oniritzien gañean egin dizkiguten horore ezin geiagokoak; eta errietako Done godartari edo Santu patroien egunetan egin zuen tokiko jostaketa ain señalatuak, erbesteetako oriei utzirik iñauterietarako, zergatik egokia goak diraden denbora onetarako, ezen ez, egun otsandiko edo solemne aietarako. Irudikatu edo imitatu itzazute tolosarrak, pordon dantza maitagarri onekin, Gipuzkoatarren azaña andi Beotibarkoa beti ta beti gogoangarri izan dedin, gure eta ondorengo guzien egunetan.

Pordon dantza au egiten da satai luzeakin, ezpata dantzaren modu berberean, ala zubiak, nola beste gañerako ibillera guziak; beragatik onen irakastea edo instruzioa ikusteas asko da, ura ongi egiteko. Pordon dantzaren soñu gozatsuak dakizkien danboliñik ez da Tolosaz kanpoan aurkitzen, eta orregatik ifiniko ditut obra onen azkenean.

JORRAI DANTZA

Jorrai dantza egiten da, errietako pozaldia edo festak bukatu ondoran, zagi puztuakin eta jorraiakin, modu onetan:



Irteren dira dantza onetara zortzi, amabi, edo amasei lagun, beren Buruzari edo kapitanarekin. Buruzari onek bear du eskuan eraman pordoi luze bat, puntan burni zorrotz batekin, eta beste guziak jorrai bana. Lau dantzarirentzako bear du bostgarren batek eraman zagi puztu bat bizkarrean, eta ibilli bear dute zagidun oek dantzarien atzetik.

Dantzatu bear duten toki guzietan, lendabizi buruzariak dantzatu bear du zortzikoa, besteak gelditurik begira daudela; eta ark dantzatzean, oek guziak batean.

Zortziko au bukatzean, jotzen du danboliñak atxurrerako soñua, eta orduan asitzen dirade dantzariak atxurrean, soñuaren puntuak, jorrai kolpeakin batean, zuzenkiro daramazkitela.

Dantzariak atxurrean asi bezain laister, sartutzen zaiote zagi puztundun bat lau dantzariri erdian, eta oek jorrai kirtenakin, zatitzen dute zagi aizez betetakoa soñuaren azkenengo puntuan, guziak bat batean.

Zagia zatitzean, asitzen dira dantzariak atxurrean beste alderontz begira. Baña an ere sartutzen zaiozkate zagidunak atxurle dantzariari erdira; baita oek ere berriro zanpatu zagi aizatuak.

Jorrai dantza onekin ematen dute aditzera, bukatu diradela joistalluak, baita ustu ere zagiak; eta ekin bear zaiozkala nor bere lanari, aroi-keriari utzirik. Senaera ain egoki onekin oarketutzen dirade euskaldunak, joistallu utzirik, lanera joan bear dutena.

AZERI DANTZA

Azeri dantza onen izena txit oker endeglatzen edo konprenditzen dute Gipuzkoatar geienak; zergatik izen bera esaten dioten, arako gizon dantzaetan guziak bat banaka zortzikoa dantzatuaz aurre aldetik atzerontz igaro oi diraden dantza mota ari.

Azeri dantza egiazkoa egin oi da diakinde edo funzio aundiak bukatu ondoan, eta iñauterietan. Dantza mota onekin, irteten da erriko gazteria baserri etxeetara, ollaisko, lukainka, solomo, arraultza eta beste zenbait jan gauza, urtearen sasoiak dakarzienez billa.

Etxe atarietan dantzatuaz batutzen dituzten amodiozko sari ugari oetatik batzuek jan ondoan, irtetzen dira plaza agirikora dantza berarekin, eta zenbait ollaisko makilletan dituztela, toki berean, itxuka, lepoak erekitzeko dantza bukatutakoan.

Dantza mota au guziz da txistosoa, farragarria eta pozkidatsua: batean, illeti irazekiarekin buruzariak ematen die su, sudur zuloetan lendanaz sartutako mullo puskaetatik; besteak, begiak estalirik dauzkatela sartu bear dituzte buruak, soñuaren azkenengo puntuan, ustai txiki batean, zeña egon oi dan txintxillika soka batetik plazaren erdian.

Guziz siñu mota asko egiten dituzte azeri dantza onetan, eta guziak ain farragarriak, non askok eta askok egin oi duten pisa zarauletan.

Dantza bukatu ondoan egiten dute ollasko jokua, eta arratsean, oek janaz ematen diote erriko pozaldiari bukaera.

BIZKAI DANTZA

Dantza mota au da Bizkaitarren berenkia, zeña egin oi duten fandangoaren modura, dos por kuartroko kontradantzaen soñuetan; beragatik esan oi zitzaion soñu gisa oei guziak Bizkai dantzako soñuak. Soñu oetan ifiñirik aurkitzen diraden itz neurtu edo berso guziak billatuko dira, Bizkaitarren itzkera moduan. Gipuzkoatarrak zortzikoetan bezala, Bizkaitarrak, beren soñu jakin aietan dute itz neurtuak edo bersoak ateratzeko eresia.

Bizkaitarrak ain itxutuak, eta arras etziñak dira dantza onekin bere soñuetara, ezik, gizon dantza egiten duten guzietan, au bukatu ondoan dantzatuko dituzten beren soñu artu aiek, igarotzen dutelarik denbora geiago obetan, artan baño.

Gipuzkoan ezta usatzen gizon dantza egin ondoan, ez fandangorik, eta ez Bizkai dantzarik egitea. Egia da orain asi diradena zenbait errian, bañan nere gazte denboran, dantza beakurtsu edo respectable aietan, etzan bein ere egiten, danza mota oienik.

Uda guzian dituzte Bizkaitarrak erromeria egunak, eta igarotzen dituzte askotan egun osoak, beren naierako dantza ta soñu aietan, gizon dantza bat bakarra ere egin gabe. Gipuzkoatarrak berriz kontrara: baldin erromeriarik txikienean ere ez badute ateratzen gizon dantza, ez deritzaioite izan dala diakinderik edo funziorik.

Ezagutu izan ditut dantzari ederrak eta jakintsunak Bizkaian, nere gazte denboran. Orain dalarik 25 urte ikusi nuen Bilbaon, Salamancako zezen andiak egin zituzten diakinde edo funzio sonatu aietan, Elorriokoa zala, gizon txit egoki bat dantza beakurtsu edo errespectable bat egiten, zeñak dantzatu zituen soñu zarrak ere guziz ederki.



1806garren urtean atera zuen Azpeitiko plazan San Inazio bidaramu-
nean, Durangoko «Pontxera» esaten zioten neskatxa gazte batek, andre
dantza modu eztiandiko bat; zeñak dantzatu zuen txit ederki, eta eman
izan zion D. Agustin Martin de Altuna alkate Azpeitian urte artan aurki-
tzen zanak, amar ezkutuko bat, plaza ondratu zuelako.

Bizkaiko berririk ez dakit aspaldian, zerren jostalluetan ibilteari utzi
nion: baña uste det, Gipuzkoan baño ere geiago atzeratu diradela soñu
zarrak, eta bertako dantza gisak. Zergatik orain sei urte ikusi nuen
Durangoko danbolin sona andiko bat Tolosan, erri bereko seme
Arbelaizi dantza jotzen. Badakite askok zein dantzari ederra dan Arbelaiz
au, zeñak zortzi egunez aurretik plaza berean dantzatu zuen Juan Inazio
danboliñaren soñuan, guziz egoki: baña Durangokoarenean ezin zuen
batere, zerren txilibituarekin gauza andiak egin arren, arratzarekin etzion
adierazotzen soñuaren punturik. Begira jarri ezkerro, ikusten zitzaion
besoan arratza, eta eskuan makillatxo; baña bestela etzitekean esan dan-
boliña zanik ere, ezpada txilibitularia. Arreta edo atenzio andiarekin egon
ninzaion begira danboliñ sonatu ari, eta eman nion antza, etzuen eza-
gutzen euskaldunen dantza motarik: ainbeste begiratzen zion dantzariari
nola zebillen, nik orain zenbat jaromoten diodan itxasoan saltoka dabi-
llen korkoiari.

Izan diteke danboliñ au inon ere aurki al ditekean otsakindaririk edo
musikorik jakintsuena, baita txilibitu jotzallerik ederrena ere dala, ordu
onean. Beragatik ez diot nai gutxitu bere txilibituko jakinduria, baña bai
esan, ez dakiela gizon dantzari nola soñua jo bear zaion; eta egon zaitez-
ten jakiñaren gañean ez dala asko txilibituari gauza andiak eragitea, dan-
tzariari naierara soñua jotzeko, nai izandu det ifini danboliñ andi andi oni
oarketu edo obserbatu niona.

SOÑU ZARRAK

Bakar bakarrik izen au aditzea, askoko dute oraingo gazte berri
zaleak, muxindurik jarrita, ixukatzeke soñu ain gogoangarriak. Zergatik
andiustez betetako oen iguñik gaiztoena dan, zernai gauza motaren
gañean, zarraren izena aditzea; baña etzaiku ansi batere erausle ozpindu
oek gaitik, gizon zentzu andikoak gure alde ditugunean.

Zapata zarra, mando zarra, eta atso zarra urruñagarriak edo despre-
ziableak izan arren, ollo zarra, ardo zarra, eta urre zarra, edozeñek daki,

maitagarriagoak diradena, berriak baño. Gure soñu zarrak ere, anziña
anziñakoak, eta are lendabizikoak asmatu izan arren, ez daude usanduak
eta galkitatuak, eta are gutxiago kemengabetuak; baizikan jaio ziraden
egun bereborean bezain guriak, mardulak, pizkorrak, eta gozatsuak.

Ezagutzen danean bear bezala, zenbaterañoak dan soñu zar oen
jakinduria eta anditasuna, badakit izango diradena berak, aspaldian baño
maitatuagoak, eta onetsiagoak.

Uste det bada nik, lendabiziko gizonak dantzan abiatu ziraden den-
bora aietan, etzala ez txilibiturik eta bestelako oslankairik, eta dantzu o
ziradela, aboz itz neurtuak kantatuaz. Bada soñu oek nola dantzatu bear
diraden dakiten guziak egokidatuko dira nere iritzi onekin, zergatik, itz
neurtuen otsideko edo konsonante guzietan artu bear diraden puntuak
eskuiko onarekin, nola artu bear baitan boleraren azkeneko jarrera edo
parada.

Soñu oei begira jarten natzaio ten guzian uste det, ikusten diturala
argi eta garbi, lendabiziko dantza asmatu zuten gizonak, beren abozko
soñulariarekin dantzatzen dabilzala. Badakit au aditzean askok eta askok
egingo dutena nere kostuz farra; baña etzait batere ansi, zergatik ez dira-
ten kenduko nere barrunen aurkitzen zaidan atsegingarriko pozkida
bete bete au.

Dantza ez da beste gauzarik, ez bada, onakin kantatzea edo kanta-
ren mugida eta itzak berakin berdin berdin eta bat batean arturik, soñua-
ren zatirik txikiena ere irudikatzea, bera baliz bezala. Au guzia adierazo-
tzen dute gure soñu zarrak, munduko beste dantza motak ez bezala.

Zortziko bat bakarra dantzatzen dakienak, dantzatu ditzake milloi-
ka; baita bolera bat dakienak ere, eta bere bat dira gañerako dantza mota
guziak, baña soñu zar bat jakiñagatik ezin dantza dezake bestea, berriro
ikasi gabetanik: ez eta soñua bera buruz ongi ikasten ez badu ere, zerga-
tik, ala zortzikoak nola bolera ta beste gañerakoak, puntu jakin jakiñak
dituzten bezala, soñu zarrak txit banaitatuak edo diferenteak dituzten,
ikusiko dituzuten bezala.

KUARRENTAKO ERREGELA

Kuarrentako erregelak ditu 18 zatitan 213 puntu. Zati bakoitza
jotzen da bi aldiz, baita dantzatu ere. Beragatik datoz dantzatu bearrak
426 puntu edo konpas modu onetan:



1. zatiak ditu 15 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8,5,2
2. zatiak ditu 6 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6
3. zatiak ditu 11 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 5, 2, 4
4. zatiak ditu 12 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8,4
5. zatiak ditu 13 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 5, 2, 6
6. zatiak ditu 11 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 5, 5,6
7. zatiak ditu 11 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 3, 4
8. zatiak ditu 9 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4,5
9. zatiak ditu 15 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 6, 5
10. zatiak ditu 13 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 6, 3
11. zatiak ditu 10 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,4
12. zatiak ditu 15 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6, 3, 6
13. zatiak ditu 12 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,6
14. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
15. zatiak ditu 14 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8,6
16. zatiak ditu 12 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,6
17. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
18. zatiak ditu 18 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6, 6, 6

SAN SEBASTIANEN IZENAREKIN DEITZEN DAN SONU ZARRA

San Sebastianek ditu 17 zatitan 189 puntu edo konpas. Zati obetatik 15 jotzen dira biña aldiz, baita dantzatu ere, eta beste biak zeña diraden 8 garren zatia eta 13 garrena, ez dira jotzen bein baizik. Zati obek biak dira, bata 26 puntukoa, eta bestea 18koa; beragatik datoz dantzatu beirak 334 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 12 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,6
 2. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
 3. zatiak ditu 16 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 2, 4, 4, 4, 2
 4. zatiak ditu 10 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 7,3
 5. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
 6. zatiak ditu 10 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 7, 7,3
 7. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
 8. zatiak ditu 26 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 6, 8, 4, 4
- Ezta zati au bein baizik jotzen.*
9. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8

10. zatiak ditu 14 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 6, 4
 11. zatiak ditu 11 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 7, 7,4
 12. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
 13. zatiak ditu 18 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 3, 4, 7, 4
- Ezta zati baiñ baizik jotzen.*
14. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
 15. zatiak ditu 9 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 5,4
 16. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
 17. zatiak ditu 7 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 3,4

GALANTAK

Galantak dituzte 9 zatitan 121 puntu. 9 zatiak jotzen dira biña bider, baita dantzatu ere; beragatik datoz dantzatu beirak 242 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 16 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 5,2,4,5
2. zatiak ditu 6 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6
3. zatiak ditu 13 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6, 2, 5
4. zatiak ditu 18 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 5, 3, 4, 6
5. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
6. zatiak ditu 18 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 5,5,,6,2
7. zatiak ditu 21 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 5, 4, 4, 3, 5
8. zatiak ditu 6 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6
9. zatiak ditu 15 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 3, 4, 5, 3

TXANTXAKAK

Txantxakak dituzte 20 zatitan 178 puntu edo konpas, eta 20 zati obetatik 17 jotzen dira biña aldiz, baita dantzatu ere; beste 3 zatiak bein baizik ez, zeña diraden 4 garrena, 6 garrena, eta 1 1 garrena, eta irurak launa puntukoak; beragatik datoz dantzatu beirak 344 puntu modu onetan:

1. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
2. zatiak ditu 12 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,6
3. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
4. zatiak ditu 4 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4



Ezta zati au beñ baizik jotzen.

5. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8

6. zatiak ditu 4 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4

Ezta zati au beñ baizik jotzen.

7. zatiak ditu 12 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6, 6,6

8. zatiak ditu 12 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6, 6,6

9. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8

10. zatiak ditu 12 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 4, 4

11. zatiak ditu 4 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4

Ezta zati au beñ baizik jotzen.

12. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 5,3

13. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8

14. zatiak ditu 10 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 3,7

15. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8

16. zatiak ditu 10 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 3, 3,7

17. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8

18. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8

19. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8

20. zatiak ditu 18 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 2, 8, 8

EUN DUKATEKOA

Eun dukatekoak ditu 5 zatitan 71 puntu. 5 zati obetatik 3 jotzen dira biña aldiz, eta beste biak beñ baizik ez, zeña diraden 2 garrena eta 4 garrena: biak 23na puntukoak. Beragatik datoz dantzatu bearrak 96 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8

2. zatiak ditu 23 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8, 3, 6, 2, 4

Ezta zati au beñ baizik jotzen.

3. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8

4. zatiak ditu 23 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8, 3, 6, 2, 4

Ezta zati au beñ baizik jotzen.

5. zatiak ditu 9 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 5,4.

BETRONIO TXIKIA

Betronio txikiak eztu zati bat baizik, eta au 22 puntukoa. Jotzen da bi aldiz, baita dantzatu ere, eta datoz dantzatu bearrak 44 puntu, modu onetan:

1. zatiak, eta azkenekoa denak, ditu 22 puntu, eta artu bear dira: 5, 4, 4, 5, 4.

Betronio txiki au nola dan ain laburra, dantzatu oi da eun dukatekoa bukatzean, bereala.

BETRONIO ANDIA

Betronio andiak ditu 3 zatitan 41 puntu. 3 zatiak jotzen dira biña bider; baita dantzatu ere, eta datoz dantzatu bearrak 82 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 6 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6

2. zatiak ditu 10 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,4

3. zatiak ditu 25 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 2, 7, 3, 4, 5, 4

AZALANDARE

Azalandarek ditu 2 zatitan 35 puntu. Zati biak jotzen dira biña aldiz, baita dantzatu ere; eta datoz dantzatu bearrak 70 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 9 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 5,4

2. zatiak ditu 26 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 3, 3, 4, 3, 4, 5, 4

ERREGELA ZARRA

Erregela zarrak ditu 18 zatitan 208 puntu. 18 zati obetatik jotzen dira 13, biña bider, baita dantzatu ere; eta beste bostak beñ baizik ez, zeña diraden 7 garrena, 10 garrena, 12 garrena, 14 garrena, eta 16 garrena. Beñ baizik jotzen ez diran bost zati obek dira, 20 puntukoa, 6 koa, 16 koa eta 24 koa. Beragatik datoz dantzatu bearrak 334 puntu, modu onetan:



1. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
2. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
3. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
4. zatiak ditu 12 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4,8
5. zatiak ditu 12 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,6
6. zatiak ditu 5 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 5
7. zatiak ditu 20 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 4, 4, 4

Ezta zati au beñ baizik jotzen.

8. zatiak ditu 10 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,4
9. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
10. zatiak ditu 6 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6

Ezta zati au beñ baizik jotzen.

11. zatiak ditu 12 puntu, eta artu bear dan dantzariak: 6,6
12. zatiak ditu 16 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 3, 5, 4

Ezta zati au beñ baizik jotzen.

13. zatiak ditu 12 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,6
14. zatiak ditu 16 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 3, 5, 4

Ezta zati au beñ baizik jotzen.

15. zatiak ditu 12 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,6
16. zatiak ditu 24 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 4, 2, 2, 4, 2, 6

Ezta zati au beñ baizik jotzen.

17. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
18. zatiak ditu 11 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 3, 4

EUN DA BIKOA

Eun da bikoak ditu 3 zatitan 64 puntu: lendabiziko zati biak jotzen dira biña aldiz, eta 3 garrena beñ baizik ez, zeña dan 26 puntukoa; beragatik datoz dantzatu bearrak 102 puntu, soñuak izena duen bezala, modu onetan:

1. zatiak ditu 26 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 2, 4, 6, 6, 4
2. zatiak ditu 12 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,6
3. zatiak ditu 26 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 2, 4, 6, 6, 4

Ezta zati au beñ baizik jotzen.

AMOREA MARGARITATXO

Amorea Margaritatzok ditu 5 zatitan 34 puntu. 5 zati obetatik, lauak jotzen dira biña aldiz, eta bestea, zeña dan 2 puntukoa, beñ baizik ez. Beragatik datoz dantzatu bearrak 66 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 9 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,3
2. zatiak ditu 6 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4,2
3. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
4. zatiak ditu 2 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 2

Ezta zati au beñ baizik jotzen.

5. zatiak ditu 9 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,3

ERRIBERA

Erriberak ditu 2 zatitan 30 puntu. Zati biak jotzen dira biña aldiz, eta datoz dantzatu bearrak 60 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 16 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4,6,6
2. zatiak ditu 14 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8,6

PUNTA MOTZ

Punta motzek ditu 2 zatitan 21 puntu. Lenengo zatia jotzen da bi aldiz, eta bestea beñ baizik ez, zeña dan 13 puntukoa, eta datoz dantzatu bearrak 29 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
2. zatiak ditu 13 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 4, 5

Ezta zati au beñ baizik jotzen.

ONDARRIBIA ANDIA

Ondarribia andiak ditu 3 zatitan 33 puntu. 3 zatiak jotzen dira biña bider, eta datoz dantzatu bearrak 66 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 16 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 7, 4, 5
2. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
3. zatiak ditu 9 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4,5



ONDARRIBIA TXIKIA

Ondarribia txikiak ditu 2 zatitan 29 puntu. Zati biak jotzen dira biña aldiz, eta datoz dantzatu bearrak 58 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 7 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 7
2. zatiak ditu 22 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 4, 4, 6, 4

NAPARTXO

Napartxok ditu 4 zatitan 59 puntu. 4 zatiak jotzen dira biña bider, eta datoz dantzatu bearrak 118 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 11 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,5
2. zatiak ditu 12 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 3, 3, 3, 3
3. zatiak ditu 15 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8,7
4. zatiak ditu 21 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 6, 3, 8

ORMATXULO

Ormatxulok ditu 4 zatitan 21 puntu. 4 zati obetatik bi jotzen dira biña aldiz, eta beste biak beñi baizik ez, zeña diraden 2 garren eta 4 garren zatia, biak biña puntukoak, beragatik datoz dantzatu bearrak 38 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
2. zatiak ditu 2 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 2

Ezta zati au beñi baizik jotzen.

3. zatiak ditu 9 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4,5
4. zatiak ditu 2 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 2

Ezta zati au beñi baizik jotzen.

UPELATEGI

Upelategik ditu 2 zatitan 19 puntu. Zati biak jotzen dira biña aldiz, eta datoz dantzatu bearrak 38 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 9 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 5,4
2. zatiak ditu 10 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,4

TXIPIRITONA

Txipiritonak zati bat baizik ez du, eta au 13 puntukoa: 13 puntu obek artu bear ditu dantzariak modu onetan: 4, 5, 4.

Aurki esango dizutet txipiritona au noiz, eta nola dantzatu bear dan.

ERREBERENZIA

Erreberenziak ditu 2 zatitan 16 puntu. Zati biak jotzen dira biña aldiz, eta datoz dantzatu bearrak 32 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
2. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8

Erreberenzia au dantzatu oi zan Aldare nagusiaren aurrean ezpata dantzariak elizan dantzatu oi ziradenean, eta ez beste tokitan.

TXAKOLIN

Txakoliñek ditu 2 zatitan 16 puntu, eta zati biak jotzen dira bi bider. Beragatik datoz dantzatu bearrak 32 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
2. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8

Txakolin au dantzatzen da joistallu gauetan, gela auzbakideko edo konsistorialetan, eta bestelako denbora, arako, zedenan edo broman egon oi diradenetan, lokarri edo makilla birekin gurutzea eginik, aren lau aldamenetan, oñ biakin batean gurutzerik galdu gabe, aldairak edo mudantzak egiten dituela.

MIZPIROTZ

Mizpirotzek ditu 7 zatitan 99 puntu: lenengo 6 zatiak jotzen dira biña aldiz, eta 7 garrena bein baizik ez, zeña dan 32 puntukoa. Beragatik datoz dantzatu bearrak 166 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8



2. zatiak ditu 16 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6, 3, 7
 3. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
 4. zatiak ditu 14 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8, 2, 4
 5. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
 6. zatiak ditu 13 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 4, 5, 4
 7. zatiak ditu 32 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8, 2, 5, 5, 4, 4, 4
- Ezta zati au beñ baizik jotzen.*

GRAZIANA

Grazianak ditu 6 zatitan 52 puntu. 6 zatiak jotzen dira biña aldiz, eta datoz dantzatu bearrak 104 puntu, modu onetan:

1. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
2. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
3. zatiak ditu 10 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 6,4
4. zatiak ditu 8 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 8
5. zatiak ditu 11 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 3,4 64
6. zatiak ditu 7 puntu, eta artu bear ditu dantzariak: 3,4

BILLANZIKOA

Billanzikoak ditu 2 zatitan 16 puntu. Zati obek biak dira zortziña puntukoak. Lendabizi jotzen dira zati biak geldika, eta gero sarriago, zeñean datozen dantzazera zati biak lau aldiz, eta 32 puntu.

Billanziko au dantzatzen da plazan, Brokel dantzaetan eta gabaz gelaetan. Ikusi izandu det San Migel gau batez, Urnietako Erriko etxeke gelan, bertako seme Martin Jose de Alcain, 16 aldairarekin beste ainbeste Billanziko dantzatzen, izan arren atxurlari bat, iñongo maisurekin eskolatu gabekoa.

Orain esan bear dizutet Txipiritona, noiz eta nola dantzatu bear dan. Gizon dantza, andre edo neskatxez orniturik, bigarren aldiako zubiak egitean irteten da aurrendaria, bere eskuko etxeandreakin plazaren erdira, besterik gabe, eta jarri bear dute biak aurkez aurke. Orduan jotzen du danboliñak deia, zeñaren laugarren puntuan aurrendariak muriska edo kabriola eginik ifini bear dion txapela buruan, aurkezean daukan etxeandreaki, eta dantzatu bi aldiz Txipiritonaren 13 puntuak,

lenengoan senzillo eta bigarreanean al duen goitiena, eta ederkiena. Au bukatu bezin laister, jo bear du danboliñak deia, eta onen laugarren puntuan, lenago gizonak bezala, andreak muriska eginik ifini bear dio gizonari bere txapela buruan, eta biak bat batean dantzatu bear dituzte txipiritonaren 13 puntuak bi bider: lendabizikoan senzillo, eta bigarrengoan, al duten goitiena eta egokien diraden aldairakin. Orduan joko du danboliñak deia, zeñaren azkenengo puntuan plaza guziari agur eginik, joango dan aurrendaria bere dantzariarekin leneko tokira.

Bere bat egin dezake azkendariak bere eskuko andrearekin, aurrendariak bezala, baldin badakite biak txipiritona dantzatzen, baña ez bestela. Premiakoa da bada gizonak bezala jakitea andreak ere dantza mota au, plazaren erdira irtenik, dantzatzekotan.

Nere denbora guzian ez det beñ baizik ikusi dantza gisa au plaza agirikoan egiten, eta orduan, D. Juan Bautista de Ubillos, eta D. Juan Cruz de Sempertegui beren eskuetako etxeandreakin, Santa Ana arratsalde batez Billafrankako plazan, orain dalarik 44 urte, baña asko aldiz aditu izan diotet nere aurrekoai, txit sarritan dantzatu oi zutela txipiritona aien denborako dantzariak, zergatik emakumeren geienak ikasi oi zituzten beren jaioterriko dantza motak, oraingoak baño zuzenkiago eta egokiago.

Ezagutu ditut nik Gipuzkoan, ala andre ezkonduak, nola ezkongaiak, beren erriko zema dantza mota, gizezkoak bezin ederki dantzatu oi zituztenak, zeñean aurkitzen diraden aietako bi gaurko egunean bizirik: bata Legorreta zarreko etxeoandrea, eta bestea nere jaioterriko Maria Fides de Nazabal, Tolosan bizi dana.

Gaurko eguneko emakumeren geienak eman dute, erbesteetako dantza mota, gabaz, gela itxietan egiten diradenetara, beren jaioterrikoak ixekaturik, eta urruñaturik; ez bestegatik ez bada, toki itxi aietan zirri geiago gizezkoak egiten diezatelako, baña guziaz ere ez det uste, naitasun bero sutuagorekin maitatuak diradela oek, nola izan oi ziraden, lenagokoak.

Guziz arrigarria da bada, bertako jaiotarrak beren tokiko dantza agiriko oniritzi andientsuak urruñaturik, zoko illunetan egiten dituzten erbesteetako orietara, ainbesterañoko eresia portitza idukitzea. Eta zer litzake baldin ikusgarri aundiren batzuek balirake. Beto munduan aurki al ditezkean dantza eta soñu mota guziak, eta ikusi naiko det nork eta nola berdinduko dizkidan niri alde guzietara, 36 dantza mota emen ifini dituranak.



Esanik daukat asko aldiz, eta nai det berriztu —dakiralarik irakurlearentzat engorru andia dala— soñu zarrak bear bezala dantzatuko dituenak, txit bear duela jakinduria andia, eta berai begira jarten naizan guzian, uste derala, lendabiziko dantza asmatu zuten gizonak ikusten diturala dantzatzen, beren abozko soñulariarekin. Nere irtizi au aurrengoan eta bat batean sinistatzen ez badezute ere, etorriko zerate eza-gutzera egiazkoa dana, baldin Gipuzkoako dantza motak ongi ikasirik, berai begira arretarekin jarten bazerate; baña ez bestela.

Badakit nik esango dutena askok eta askok ala ere, Gipuzkoatarren dantzak, eta soñu zar guziak alkarri erantsita baño ere, geiago balio duela bolera dantzari on baten zankoen jarrerak.

Gisa onetan mintzo diraden guziaz nai diotet erantzun, ezik, ezagutzen derala nik berak bezin ongi, azitetxe edo seminario andietan, diru eta denbora anitzen kostuz dantzan ederki ikasirik, erriz erri beste langintza gabetanik beren ogia irabazten ibilli oi diraden aiek egiten dituztena, Gipuzkoako nekatzalleak baño gaitasun andiagoak, eta ikusgarriagoak, askoz ere. Eta ez duela inork zer itxatsirik niri kirten orretatik, zergatik ez deran artu izan asmorik, bolera dantzari jakintsunak egin oi ditzaten aldaira eder ta egokiak urruñatzeko edo despreziatzeko; bañan bai, Gipuzkoako dantza mota oniritziak, eta soñu zar gozoak, onkaitariak edo meritorioak diraden bezala, andizkaturik, goienengo tokira igotzeko.

Ez da Gipuzkoan eskolaetxerik, eta ez maisurik, bertako dantza motak erakusten dituenik. Emengo dantzariak izan oi dira, beran eder etsiz plaza agirikoetan dabilzanai ikasiak. Nai dezute bada oek ifini ditzaten zankoak ain egoki nola Azitetxeetako zurtarte edo zepoetan ezi oi dituztenak? Baldin bedere, ez al dezute uste atxurrean egun guzietan lurrarekin borrokan ari diraden nekatzaleak egin ditzaketekeala ain aldaira ederrak, eta gaitasun andiak, nola maisu onakin ikasirik beste egiteko gabe egun oro dantzan dabilzananak?

Zoazte bolera dantzari gain gañeko orien jaioterrietara, billatzen ote dituzuten beretako nekatzalleen artean, ainbeste eta ain dantzari egokiak, nola ikusten dituzuten jai guzietan Gipuzkoako edozein erri txikietan: *Urrutiko ezkillak otsa du aundi eta urreratzean mingaña nagj.*

Dakituztelarik bada au ain egiazkoa dana, nola etzerate lotsatzen baserritar zuen anaia presturen bat edo beste dantzan ikusi orduko, bera ixukatuaz itzonzikerian egotea, batean zankoak okerkara edo biurrian jartzen dituela, bestean ipurdiari eragiten diola muriska edo kabriola egitean, bein bolera dantzari sonatu Mantxego dirudiela, gero Perejillen anza duela, «pan y agua» irudikatzen duela, eta onelako milla maxikerietan?

Zentzuren piskarik duen edozein gizonak ezagutuko du ezin egin litzakeana eskolatu gabeko nekatzalleak ain ikusgarriko gaitasun andiak, nola diru eta denbora anitzen kostuz, azitetxe andietan, maisu onakin ikasitakoak; bañan bai jatorrizkoetan jostaldiatu, guziz onestasun andian. Txoriburu puztu, ozpindu guziak, eztanda lear gaizto badagizute ere, Gipuzkoako dantza pozkarri oniritziak beti izan da izango dirade, lenda-bizi bizikoak, ederrenen ederrenak, eta gain gañekoan.

Aditu izan diotet, eta ez nolanaiko gizonai, Velez esan oi zioten bolera dantzan sona aundiko Zaragozatarrak, ikasi zuela zortzikoa bear bezala dantzatzen; baita egin ere Bilbaoko plaza agirikoan gizon dantza beakurtsu bat diakinde edo funzio andi batzuetan eman izan ziozkate-nean onkai zituen eskerrak, esan zuela berak ezagutzen zituen dantza mota guzien artean etzala zortzikoari alderatzen zitzaionik.

Dantzari jakintsun onek zortzikoari irizten bazion beste dantza mota guzien gañekoa, zer esango ote zuen, baldin soñu zarrak jakin izan balitu? Nik naien nukeana da bada, onelako gizon zentzu aundiko batek soñu zarrak bear bezala ezagutzea, eta dantzatzea plaza agiriko batean, itz jario prestuez guziak ixiltzeko.

Soñu zarrak bear bezala dantzatzen ez dakienari ez da erraz adierazotzen beren aunditasuna zenbaterañoakoa dan, zeña argitaratu nairik ari naizan nere buru guzia puskatzen, eta irakurleak engorrututzen diturala. Baña uste det ezagutuko dutela oek, nere ekai edo intenzio onak zertarakoak diraden, eta beragatik, ez dutela gaitzat artuko onenbeste aldiz gauza bat berriztutzea.

GIPUZKOAKO DANTZA MOTA GUZIAK BEAR BEZALA DANTZATZEKO IKASI BEAR DIRADEN ALDAIRAK EGITEKO IRAKASTEA EDO INSTRUKZIOA

Dantzariak, dantzan asi bear duen guzian, bear ditu oñak ifini modu onetan:

Eskuiko oñaren barren aldeko erdi erdiko sakanean ifini bear du, ezkerreko erpoa, oñ biakin gurutze burugabeko bat irudikatzen edo imitatzen debala.



Muriska edo kabriola egiten ikasi bear du, bi gisatara modu onetan: gorputza lurretik airaturik, gurutzetu bear ditu aztal biak, oñ puntak al duen atzeratuena, eta erpoak txit aurrera begira dauzkala.

Aztal biak ongi gurutzetzeko, jo bear du lendabizi, airean, ezkerreko oñaren kanpo aldeko koiskor txonkatillakoarekin, eskuikoaren kañara ezur erdikoa, txit be bean; eta gero eskuikoaren txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin ezkerreko zankoaren kañara ezur erdikoa be bean. Au da muriska edo kabriola alde baterakoa; eta beste alderakoa ongi egiteko aski du, lenago aurrena ezkerreko oñarekin egin duena, eskuikoarekin egitea, eta onekin egin duena berbera gero arekin.

Kabriola oek zuzenean gora bezala, orobat egiten dirade gorputzari jira osoa airean eragiten zaiola, alde bietara. Onetarako da bada txit premiazkoa, lenago erakutsi deran bezala, bi gisatara ikastea; zergatik modu batera baizik egiten ez dakienak, ezin egin ditzakean ongi, jira osoko muriska edo kabriolak.

Eskuiko aldetik ezkerrentz egin bear duenean kabriola jira osokoa, jo bear du lendabizi, jiratzearekin batean, eskuiko txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin, ezkerreko zankoaren kañara ezur erdikoa, lenago esan deran bezala; eta gero onen txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin, aren kañara ezur erdikoa. Ezkerreko aldetik eskuirontz egitean, jo bear du aurrena ezkerreko txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin eskuiko zankoaren kañara ezur erdikoa; eta gero, onen txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin aren kañara ezur erdikoa.

Muriska edo kabriola erdiak egiten dirade onela:

Oñak dantzan asitzeko moduan dauzkala, altxatu bear ditu lurretik biak bat batean, eta kabriola osoa egitean bezala bear du jo, ezkerreko oñaren txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin eskuikoaren kañara ezur erdikoa, eta jarri bear du lurlean bi oñakin, jo duen gisa berberean zankoak gurutzeturik dauzkala, eskuikoa atzetik, eta ezkerrekoa gañetik dituela. Bereala altxatuko da lurretik biakin batean, eta joko du lendabizi eskuiko txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin ezkerrekoaren kañara ezur erdikoa, eta jarriko da lurlean jo duen gisa berberean zanko biak gurutzeturik dauzkala, ezkerrekoa atze aldetik eta eskuikoa aurretik dituela. Oek dirade bi kabriola erdi.

Laisterrak edo karrerak egiten dirade modu onetan:

Karrera bakoitzak ditu bost kolpe, gisa onetan:

1. Lendabiziko kolpean, oñak dantzarako moduan jarririk dauzkala, idiki bear ditu bi oñak bat batean, eskuikoa eskuirontz, eta ezkerrekoa ezkerrentz, erpo bien tartean uzten duelarik arrada baten tokia. Erpoak alkargana begira aurkez aurke gelditzen diradela, eta oñ puntak saiets bietara.

2. Bigarren kolpean, eskuiko oña bere lekuan geldirik dagoela, ifini bear du ezkerrekoa bere beatz aundiarekin, eskuikoari erpoan ukitzen diola.

3. Irugarrenean, ezkerrekoa geldirik bere tokian daukala, eskuikoa altxaturik jarri bear du lurlean arrada batez aurrerago eskuirontz, lenago zeukan gisa berberean punta saiets alderontz duela.

4. Laugarrenean, eskuikoa geldirik dagoela jarri bear du ezkerrekoa bere erpoarekin, eskuikoaren beatz aundiari barrun aldeti ukitzen diola.

5. Bostgarrenean, ezkerrekoa geldirik daukala, ifini bear du eskuikoa bere erpoarekin, ezkerreko oñari erdi erdiko sakanean ukitzen diola; puntaz saietsera begira, gurutze burugabe baten gisara bi oñak gelditzen diradela. Au da karrera bat eta eskuirontz egiten dana.

Ezkerreko aldera orobat egin bear da karrera; eta au bear bezala egiteko ez du besterik, ez bada, eskuiko alderakoa bukatzen duenean oñ biak idikitzea zein bere alderontz begira bat batean, arrada baten tokia bien tartean uzten duela. Bigarren kolpean, ezkerreko oña geldirik dagoela, eskuikoa bere beatz aundiarekin, ezkerreko erpoari ukitzen diola bear du ifini. Irugarrenean, eskuikoa geldirik daukala, bear du ezkerrekoa arrada batez aurreratu ezkerrentz. Laugarrenean, ezkerrekoa geldirik dagoela, eskuikoa bere erpoarekin, ezkerrekoaren beatz aundiari ukitzen diola bear du jarri; eta bostgarrenean, eskuikoa geldirik daukala, bear du ifini ezkerrekoa bere erpoarekin, eskuiko oñaren erdi erdiko sakanari ukitzen diola. Oek dirade karrera senzilloak.

Laisterka geiagotuak edo karrera añadituak egiten dirade onela:

Karrera geiagotua edo añaditua egiteko lendabizi egin bear du senzilloa, esan deran bezala, eta orduan añaditzen da, kabriola erdi, goien erakutsi ditudanakin. Kabriola erdi oek egin bear ditu eskuiko aldeko karrera añaditzean, lendabizi ezkerreko oña gañetik, eta eskuikoa azpitik dituela; eta gero eskuikoa gañetik, eta ezkerrekoa azpitik lurlean ifinten



dituela, esanik daukadan bezala. Baña ezkerreko aldeko karrera añaditzean, egin bear ditu, aurrena eskuiko oña gañetik, eta ezkerrekoa azpitik dituela, eta gero ezkerrekoa gañetik, eta eskuikoa azpitik dituela lurtean jartzen dala.

Dantzako aldaira edo mudanza guziak egin bear dira, aurrena eskurantz, eta gero ezkererantz. Beragatik, alde batera oñ batarekin asitzen duen bezala, bestera egin bear du, bestearekin.

Ala karrera senzilloak, nola geiagotuak, eskuiko aldera, eta ezkererantz bezala bere bat egiten dirade, gorputzari jira osoa eragiten zaiola; eta obei esaten zaiote karrera jirakoak, zeña idukiko dezuten aurkez, aldairak dantzatzeko irakaste edo instrukzioetan.

Lau ariñak edo kuarto peloak egiten dirade onela:

Eskuiko oña bakarrik altxatu ta, punta saietsera begira duela, kanpoko aldera eragiñik, beraren txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin ukitu bear dio lurtean daukan ezkerrekoari kañara ezur erdikoan, eta ifini bear du lurtean ezkerrekoagandik arrada erdi batez apartarago, punta txit atzera, eta erpoa aurrera begira dituela. Au lurtean ifintean, bereala, ezkerrekoa altxaturik bear du jarri erpoarekin, eskuikoaren beatz aundiari barrengo aldetik ukitzen diola, eta gorputza eskuiko aldeko saietsera begira duela. Au da lau arin edo kuarto pelo bat. Esan deran moduan bi oñak dauzkala, altxatu bear du bakarrik ezkerrekoa, eta punta saietsera begira duela kanpoko aldera eragiñik, beraren txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin ukitu bear dio lurtean daukan eskuikoari kañara ezur erdikoan, eta jarri bear du lurtean eskuikoagandik arrada erdi batez apartarago, punta txit atzera, eta erpoa aurrera begira dituela: au lurtean ifintean bereala eskuikoa altxaturik jarri bear du erpoarekin, ezkerrekoaren beatz aundiari barrengo aldetik ukitzen diola eta gorputza ezkerreko aldeko saietsera begira duela. Au da bigarren lau ariña. Lau ariñ edo kuarto pelo oek ez dira egiten bein ere asialdia batean lau baño gutxiago, ez eta geiago ere.

Lau ariñ herriztuak edo kuatro pelo redoblatuak egiten dirade modu onetan:

Eskuiko oña bakarrik altxatu ta punta zuzen zuzen lurrera begira duela barrungo aldera eragiñik, beraren txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin, ezkerrekoaren kañara ezur erdikoan jo, ta ifini bear du lurtean, erpo biak musuz musu alkarri ukitzen diotela. Orduan ezkerreko oña altxatu ta kanpoko aldera eragiñik, jo bear du beraren txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin eskuikoa kañara ezur erdikoan, eta jarri lurtean, eskuikoagandik arrada erdi batez apartago, punta txit atzera, eta erpoa aurrera begira dituela, au lurtean ifini bezin laister, eskuikoa altxatu ta jarri bear du erpo berarekin, ezkerrekoaren beatz aundiari ukitzen diola; baita gorputza ere, ezkerreko saiets aldera begira. Au da lau ariñ herriztu edo kuarto pelo redoblatu bat, eta bestea egiteko, altxatu bear du ezkerreko oña bakarrik, eta punta zuzen zuzen lurrera begira duela barrungo aldera eragiñik, beraren txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin eskuikoaren kañara ezur erdikoan jo, ta ifini bear du lurtean erpo biak musuz musu alkarri ukitzen diotela. Orduan, eskuiko oña altxatu ta kanpoko aldera eragiñik, jo bear du beraren txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin, ezkerreko kañara ezur erdikoan, eta jarri lurtean, ezkerrekoagandik arrada erdi batez apartago, punta txit atzera, eta erpoa aurrera begira dituela; au lurtean ifini bezin laister, ezkerrekoa altxatu ta jarri bear du erpoarekin, eskuikoaren beatz aundiari ukitzen diola, baita gorputza ere eskuiko saiets aldera begira. Au da bigarren lau ariña.

Muriska tringokoak edo ala de pitxonak egiten dirade onela:

Eskuiko oña altxatuta puntaz beera begira atzerantz luzaturik daukala, jo bear du ezkerrekoarekin, azpian eta gero gañean kabriola egitean bezala, eta ifini bear du eskuikoa bakarrik lurtean. Airean gelditu zaion ezkerrekoaren punta luzaturik atzerantz begira jarri, ta jo bear du eskuikoarekin azpian ta gañean, lenago au, arekin bezala; eta jarri lurtean ezkerrekoa bakarrik. Oek dira bi muriska txingokakoak edo ala de pitxon esan oi diezatenak. Modu onetan egin ditzake dantzariak nai dituen aibat txingokako muriska, baña beti bear ditu osekitu eskuiko oñarekin, egiten dituen ainbeste, ezkerrekoarekin, ikusleak esan ez degioten artoa jaten al diola ezkerreko anak.



Oñ punta erpoakikoa edo zapateoa egiten da onela:

Eskuiko oñeko beatz aundiarekin jo bear du lurra, erpoa al duen guzia goraturik, kanpo aldera begira daukala; bereala, erpo beraren ondoko eskiñarekin jo bear du lurra, oñ punta zuti zuti kanpoko alderontz begira daukala; ostera, berriz jo bear du oñ beraren beatz aundiko puntarekin, lendabizikoan bezala. Iru kolpe oek ematean, oñ beraren txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin jo bear du lurrean daukan ezkerrekoa kañara ezur erdikoan, eta ifini lurrean, ezkerrekoagandik lau beatzez apartago, erpo biak aurkez aurke, eta puntak saiets banaetara begira gelditzen diradela. Au da oñ punta erpoakikoa edo zapateo bat, eta bestea egin bear du ezkerreko oñarekin, lenago eskuikoarekin egin duen bezala.

Aurrerako txorrotxa egiten da modu onetan:

Eskuiko oña altxatu ta puntaz beera txit aurrerontz luzaturik daukala, jo bear du ezkerrekoarekin aurrena azpian, eta gero gañean; eta eskuikoa lurrean ifintearekin batean, arrotu bear du ezkerrekoa al duen guzia aurrerontz, pizkortasun aundiarekin.

Atzerako kabriola egiten da onela:

Aurrerako txorrotxa bukatu bezin laister ezkerreko oña altxatuta atzerontz txit luzaturik airean daukala, jo bear du eskuikoarekin aurrena gañean eta gero azpian, eta ezkerrekoa lurrean ifintearekin batean, luzatu bear du eskuikoa atzerontz al duen guzia aire aundiarekin.

Zearrerako muriska edo kabriola eskuiko alderakoa egiten da onela:

Zearka edo saieska egin bear du kabriola eskuiko aldera, aurrerako txorrotxa egiten duen gisa berebean, oñ biak eskuirontz txit luzaturik, eta gorputza ezkererontz makurtzen duela.

Zearkako kabriola ezkerreko aldera egiten da modu onetan:

Atzerako muriska edo kabriola egiten duen bezala bear du egin ezkerreko aldera saieskarakoa, oñ biak al duen guzia ezkererontz luzaturik eta gorputza eskuirontz makurturik.

Jira galdua edo buelta perdid egiten da onela:

Eskuiko oña lurretik kana erdi batean goraturik, aurrerontz txit luzatu ta puntaz beera begira airean daukala, ezkerrekoa igaro bear dio eskuikoari gañetik, eta jo bear du lurra ezkerrekoarekin bakarrik, eskuikoa airean daukala, eta gero eratsiko du bereala eskuikoa ere lurrera. Au da jira galdu edo buelta perdid eskuiko alderakoa.

Ezkerreko alderakoa egin bear du, lenago eskuiko oña ifini duen gisa berebean ezkerrekoa jarririk, eskuikoarekin ari gañetik igarota lurra onekin, ura airean daukala jotzen duela.

Edozein kabriola mota egitean beti jo bear du lurra oñ puntakin lenago erpoarekin baño: batetik txit itxuski dalako dantzariak muriska egitean, oñarekin osotoro jotzea; eta bestetik, zabuluka ibiltzen dalako lurra jotzean ezin geldituz, erorteko perill urkoan; baita ere gorputzari dardarika gaitza eragiten diolako. Argatik oi da esangia bat Euskaldun dantzarien artean ezik, dantzari onak ez duela arraultzarik ere ausi bear oñ azpian artuagatik.

Badira beste aldaira edo mudanza geiago ere, baño uzten ditut esan gabe: batetik ez luzatzearen, eta bestetik dakiralako segurki, baldin ifini dituran oek bear bezala egiten badira, eta denbora egokietan, eranzunkidatzen zaiozkaten lekuetan zuzenkiro sartu, dantzariak argitu edo luzituko duena, txit ongi.

Asko bider aditu izan diotet dantzari ustekoai darauskiotela: batean onelako aldaira baile Inglesekoa dala, bestean alako boleararena; ura minutakoa, au zortzikoarena... eta ez diradela egin bear, zein bere dantza gisatan baizik. Engañatzen dirade bada erdi erditik onela mintzo diraden guziak, baita uste berean daudenak ere. Zergatik edozein dantza gisatan, ongi ematen duten aldaira guziak, baldin berai dagozkieten konpasetan, egokidatzen zaiozkaten bezala zuzenkiro sartutzen badira; baño ez soñuaren puntuaz kanpora egiten badira, asmatu al ditezkean gaitasunik ederrenak ere.



Erakutsi dituran aldaira oek, noiz, nola, eta zenbat egin bear diraden irakastea

Lenago ere esanik daukadan bezala, dantzaren asierako soñuak, andreen deiakoak, eta zortzikoak, guziak dira zortziña puntukoak, zeñetatik datorren gure zortzikoaren izen egiazko, zuzen, egokia.

Soñu oetako edozeñetan dantzatu bear dira zortzi puntuak, eskui-ko oñarekin asi, eta berarekin bukatzen diradela; eta oñ batekin egiten dituen aldaira berak, bestearekin osekitu edo ejekutatzen dituela.

Ikusi izan ditut nik dantzari sonatuak ala ere, zortzikoaren laugarren puntua eskuiko oñarekin, zortzikoarena bezala bukatzen dutenak; baita lendabiziko puntua ezkerrez asitzen dutenak ere. Beste batzuek berriz, denbora gutxian gauza asko egin nairik, konpasetik kanpora jauzita, azkenengo puntua ezin arrapaturik, ito itoka dabilzala, txakurrak ondoren darraiozkan basauntza aitzetik aitzera saltoka ibilli oi dan bezala; eta onelakoak dantzariak diradela ezin esan dezake iñork, baizikan saltalariak, eta laisterkariak.

Ez da gauzarik, ez eta ere eginbiderik, bere neurri seguru, jakin, eza-gunak ez dituenik. Eta ala neurri jakin oetan igarotzen dana, nola iristen ez dana, izango da beti utsaldi edo defektoduna; bere izatezko neurri seguruak zuzenki gordetzen dituen, naiz dala andia, eta naiz dala txikia, izan ta izango da obetandezkoa edo perfekziozkoa. Beragatik da dantzariagoa askoz ere, gauza gutxiago egin arren, neurrietan zuzenki dabilena, konpasetik kanpora gaitasunik aundienak egiten dituen baño.

Izendatu ditudan soñu mota orietan artu bear ditu dantzariak oñekin zortzi puntuak, modu onetan:

1. Eskuiko oñarekin.
2. Ezkerrekoarekin.
3. Eskuikoarekin.
4. Ezkerrekoarekin.
5. Ezkerrekoarekin.
6. Eskuikoarekin.
7. Ezkerrekoarekin.
8. Eskuikoarekin.

Orainago esan deran bezala, dantzariaren edertasunik aundien dago oñ batarekin egiten duen ainbat, bestearekin egitean, eta alde batera egiten duena berbera, bestera osekitzean.

Lendabiziko puntu edo konpasean eskuiko oñarekin asita, laugarrenean ezkerrekoarekin egiten duena berbera dator otsekitzera, bostgarrenean ezkerrekin asirik zortzigarrena eskuikoarekin bukatzean, ikusi dezuten bezala. Eta ongi dantzatu nai duenak, premiazkoa du txit, irakaste au aurkezean beti idukitzea, bestela ezin izan diteke dantzari ona; ez eta dantzariaren izena onkai duena ere, zergatik ez dan aski aurrenengo eta azkenengo puntu biak ongi eramatea, baldin erdikoetan gaizki badabil.

Zurubietan edo eskallaraetan igo bear duen gizon bat, lendabiziko mallan zuti abiatuak, azkenengoan ere gisa berean gelditu arren, baldin bien bitartekoetan amilka badabil, ezin esan diteke ongi igo dala.

DANTZAREN ASIERAKO SOÑUA NOLA DANTZATU BEAR DAN IRAKASTEA

Dantzari onak, dantzan asitzen dan toki guzietan, bear ditu dantzatu zortzi puntuak: lendabizi senzillo, eta gero aldaira geiagokoakin. Aldaira oek ere dantzatu bear ditu aurrena errazenak, eta ondorean otsekitze edo ejekuzio aundiagokoak, zergatik txit itxuski dan bikañenak egindakoan txatarrenak agertzea.

Senzilloa egiten da onela:

Lendabiziko puntu edo konpasean, egin bear ditu oñ biakin lau mugida edo golpe, modu onetan:

1. Eskuiko oña altxaturik, punta saietserontz, lurrera begira duela, eragin bear dio berari kanpo aldera.
2. Ifini lurrean, ezkerrekoagandik arrada ta erdiz apartago, erpoa airean eta ezkerrekoaren erdiko sakanera begira duela.
3. Ezkerreko oña altxaturik, jarri bear du erdiko sakanarekin eskui-ko erpoari ukitzen diola.
4. Eskuiko oña altxatu, ta ifini bear du ostera lurrean, bete betean, arrada erdi batez aurrerago.

Bigarren konpasetan, egin bear ditu beste lau mugida gisa berberean, ezkerreko oñarekin asitzen dala. Obekiago adierazitzeagatik esango dizutet nola:

1. Ezkerreko oña altxaturik, punta saietserontz lurrera begira duela, eragin bear dio berari kanpo aldera.



2. Ifini bear du lurrean, eskuikoagandik arrada ta erdiz apartago, erpoa airean eta eskuikoaren erdiko sakanera begira duela.

3. Eskuiko oña altxaturik, jarri bear du erdiko sakanarekin ezkerreko erpoari ukitzen diola.

4. Ezkerreko oña altxatu, ta ifini bear du ostera lurrean, bete betean, arrada erdi batez aurrerago.

Irugarren konpasean, egin bear ditu bi mugida, modu onetan:

1. Eskuiko oña altxatuta saiets aldera txit luzaturik, beraren txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin jo bear du ezkerrekoa, kañara ezur erdikoan, be bean.

2. Ifini bear du eskuiko oñ bera, ezkerrekoaren atzean eta arrada erdi batez apartago, gurutze gurutzean, erdiko sakanarekin ezkerreko erpoagana begira.

Laugarren konpasean, egin bear ditu bi mugida, onela:

1. Ezkerreko oñaren erpoa altxaturik, punta lurrean irristatzen duela jo bear du beraren txonkatillako koiskor kanpo aldekoarekin, eskuikoaren kañara ezur erdikoan, be bean.

2. Jarri bear du ezkerreko oñ bera lurrean, bete betean, eskuikoagandik arrada erdi batez aurrerago, lenago zegoen toki berberean; eta bostgarren konpasa asitzerako ifini bear du eskuiko oña altxaturik arrada erdi batez aurrerago, bete betean.

Bostgarren konpasean, egin bear du, bigarrenean egin duena berbera.

Seigarren konpasean, lendabizikoan bezala.

Zazpigarren konpasean, ezkerreko oñarekin egin bear du, irugarrenean eskuikoarekin egin duena berbera.

Zortzigarren konpasean, eskuiko oñarekin egin bear du, laugarrenean ezkerrekoarekin egin duen bezala. Orra non aurkitzen dan zortziko bukatu; eta bestea dantzatzen asitzerako, beti mugitu bear du ezkerreko oña, laugarren konpasetik bostgarrenarakoan eskuikoa bezala.

Aldaira guzietan bukatu bear du beti soñua, azkenengo puntu edo konpas bietan, zazpigarrena eta zortzigarrena erakutsi dituran modu berberean. Beragatik, lendabiziko sei puntuetan edozein aldaira mota, eta nai dituen ainbat egiñ arren, beti gorde bear ditu beste puntu biak, zeña diraden zazpigarrena ta zortzigarrena, esan deran gisan soñua bukatzeko.

Beste aldaira bat:

Lendabiziko sei konpasetan egin bear ditu, lau kuarto pelo senzillo, eta lau karrera senzillo, modu onetan:

Aurrenengo konpas bietan lau kuarto pelo senzilloak, konpas bakoitzean bi; eta beste lau konpasetan, lau karrera senzilloak, konpas bakoitzean bat. Orra non diraden sei konpasak; eta bukatu beste bi konpas, zazpigarren eta zortzigarrengoakin, lenago erakutsi deran moduan. Ala kuarto peloak, nola karrera eta beste edozein aldaira, lendabizikoa egin bear da beti, eskuiko aldera, eta urrango ezkererontz. Ongi baño ere obekiago buruan iduki ditzatzuten oarkera aiñ premiazo oek, berriztuzten dizkitzutet onenbeste bider, eta beragatik ez dezute esan bear atsekabegiña naizala.

Beste aldaira bat:

Lendabiziko sei konpasetan egiñ bear ditu sei karrera senzillo, bakoitza zapateo banarekin, modu onetan:

Aurreneko konpasean, eskuiko aldera karrera senzilloa eta zapateo bat, eskuiko oñarekin bakarrik egiten duela zapateo au.

Bigarren konpasean, ezkererontz karrera senzilloa, eta zapateoa ezkerreko oñarekin.

Irugarren konpasean, jirako karrera senzilloa, eta zapateoa eskuiko oñarekin.

Laugarren konpasean, jirako karrera senzilloa beste aldera, eta zapateoa ezkerreko oñarekin.

Bostgarren konpasean, aurrenekoan egin duen berbera.

Seigarren konpasean, bigarrenengan bezala; eta bukatu, bi konpas azkenekoakin, betiko moduan.

Beste aldaira bat:

Lendabiziko sei konpasetan egin bear ditu lau kuarto pelo redoblatu, eta bi karrera añaditu gisa onetan:

Aurreneko lau konpasetan lau kuarto pelo redoblatu: konpas bakoitzean bat; eta beste bi konpasetan karrera añaditu biak, konpas bakoitzean bana; eta bukatu azkenengo konpas biakin, beti bezala.

Beste aldaira bat:

Lendabiziko sei konpasetan egin bear ditu lau karrera añaditu, eta lau kabriola zuzenekoak, modu onetan:

Aurreneko konpasean, karrera añaditu bat eskuiko aldera.

Bigarren konpasean, bi kabriola zuzeneko toki berean.

Irugarren konpasean, karrera añaditu bat ezkererontz.

Laugarren konpasean, kabriola zuzeneko bi, leku berean.



Bostgarren konpasean, jirako karrera añaditua eskuitik ezkererontz.
Seigarren konpasean, jirako karrera añaditua ezkerretik eskuirontz, eta bukatu beste bi konpasakin.

Beste aldaira bat:

Lendabiziko sei konpasetan egin bear ditu: lau ala de pitxon, bi karrera añaditu, eta bi kabriola jira osokoak, modu onetan:

Aurreneko konpasean, bi ala de pitxon.

Bigarren konpasean, beste bi ala de pitxonak.

Irugarren konpasean, karrera añaditua eskuirontz.

Laugarren konpasean, kabriola jira osokoa toki berean, eskuitik ezkererontz.

Bostgarren konpasean, karrera añaditua ezkerreko aldera.

Seigarren konpasean, kabriola jira osokoa ezkerretik eskuirontz, eta bukatu beste bi konpasakin.

Beste aldaira bat:

Lendabiziko sei konpasetan, egin bear ditu sei karrera añaditu, modu onetan:

Aurreneko konpasean, karrera añaditua eskuirontz.

Bigarrenean, karrera añaditua ezkererontz.

Irugarrenean, karrera añaditu jira osokoa, eskuitik ezkererontz.

Laugarrenean, jira osoko karrera añaditua ezkerretik eskuirontz.

Bostgarrenean, aurrenekoan bezala.

Seigarrenean, bigarrengoan egin duena berbera, eta bukatu azkenengo bi konpasakin.

Beste aldaira bat:

Lendabiziko sei konpasetan egin bear ditu: lau kuarto pelo senzillo, bi karrera añaditu, bi kabriola zuzeneko, eta bi kabriola jira osokoak, modu onetan:

Aurrenengo konpasean, bi kuarto pelo senzillo.

Bigarrenean, beste bi kuarto pelo senzilloak.

Irugarrenean, karrera añaditua eskuiko aldera.

Laugarrenean, toki berean bi kabriola: bata zuzeneko, eta bestea osokoa, egiten duelarik au eskuitik ezkererontz.

Bostgarrenean, karrera añaditua ezkerreko aldera.

Seigarrenean, leku berean kabriola bi, bata zuzeneko, eta bestea jira osokoa, egiten duelarik au ezkerretik eskuirontz, eta bukatu beste bi konpasakin.

Beste aldaira bat:

Lendabiziko sei konpasetan egin bear ditu: bi kuarto pelo redoblatu, karrera jira osoko bi, zapateo bi, eta kabriola erdi bi, modu onetan:

Aurreneko konpasean, kuarto pelo redoblatu bat.

Bigarrenean, beste kuarto pelo redoblatua.

Irugarrenean, jira osoko karrera senzilloa, eskuiko aldetik ezkererontz, zapateoarekin.

Laugarrenean, karrera senzilloa, ezkerreko aldetik, eskuirontz jira osoa egiten duela, zapateoarekin.

Bostgarrenean, kabriola erdi bata, ezkerreko anka eskuikoaren gañetik duela gelditzen dala.

Seigarrenean,, beste kabriola erdia, eskuiko anka ezkerrekoaren gañetik duela gelditzen dala, eta bukatu azkenengo konpas biakin.

Beste aldaira bat:

Lendabiziko sei konpasetan egin bear ditu: bi zapateo, karrera añaditu bi, lau kabriola zuzenekoak, eta bi kabriola jira osokoak, modu onetan: Aurreneko konpasean, eskuiko oñarekin zapateo bat egiñik karrera añaditua alde berera.

Bigarrenean, kabriolla zuzeneko bi, toki berean.

Irugarrenean, ezkerreko oñarekin zapateoa egiñik, karrera añaditua alde berean.

Laugarrenean, bi kabriola zuzenekoak leku berean.

Bostgarrenean, jira osoko kabriola bat, eskuitik ezkererontz.

Seigarrenean, jira osoko kabriola ezkerretik eskuirontz, eta bukatu azkenengo konpas biakin.

Beste aldaira bat:

Lendabiziko sei konpasetan egin bear ditu: bi karrera añaditu, sei kabriola zuzenekoak, eta bi kabriola jira osokoak, modu onetan:

Aurrenengo konpasean, karrera añaditua eskuiko aldera.

Bigarrenean, iru kabriola zuzenekoak toki berean.

Irugarrenean, karrera añaditua ezkererontz.

Laugarrenean, iru kabriola zuzenekoak leku berean.

Bostgarrenean, jira osoko kabriola bat eskuitik ezkererontz.



Seigarrenean, jira osoko kabriola ezkerretik eskuirontz, eta bukatu azkenengo konpas biakin.

Beste aldaira bat:

Lendabiziko sei konpasetan egin bear ditu: bi karrera añaditu, lau ala de pitxon, bi kabriola erdi, eta bi kabriola oso, zuzenekoak, modu onetan:

Aurrenengo konpasean, eskuiko aldera karrera añaditua.

Bigarrenean, toki berean bi ala de pitxon.

Irugarrenean, ezkerretik karrera añaditua.

Laugarrenean, leku berean, bi ala de pitxon.

Bostgarrenean, bi kabriola erdi.

Seigarrenean, bi kabriola oso, zuzenekoak; eta bukatu azkenengo konpas biakin.

Beste aldaira bat:

Lendabiziko sei konpasetan egin bear ditu lau jira galdu edo buelta perdida eta lau karrera senzillo, modu onetan:

Aurrenengo konpasean, jira galdu bat eskuitik ezkerretik.

Bigarrenean, bere bat, ezkerretik eskuirontz.

Irugarrenean, bi karrera senzillo, bata eskuiko aldera eta bestea ezkerrekora.

Laugarrenean, bi karrera senzillo jira osokoak, bata eskuitik eta bestea ezkerretik.

Bostgarrenean, jira galdu bat eskuitik ezkerretik.

Seigarrenean bere bat ezkerretik eskuirontz, eta bukatu azkenengo konpas biakin.

Beste aldaira bat:

Lendabiziko sei konpasetan egin bear ditu: zortzi kabriola lau alde-tarakoak, bi karrera senzillo, eta bi kabriola jira osokoak, modu onetan:

Aurrenengo konpasean, aurrerako txorrotxa eta atzerako kabriola.

Bigarrenean, saiets bietara bi kabriola, lenengoa eskuira eta bestea ezkerrekora.

Irugarrenean, karrera senzillo bat, eta jira osoko kabriola bat: eskuiko aldera karrera, eta eskuitik ezkerretik kabriola. Laugarrenean, ezkerreko aldera karrera senzilloa eta jira osoko kabriola ezkerretik eskuirontz.

Bostgarrenean, aurrenengo konpasean, egin duena berbera.

Seigarrenean, bigarrenengo bezala, eta bukatu azkenengo bi konpasakin.

Aldaira oni egokidatzen zaio azkenengo bi konpasakiko bukaera ematea, modu onetan:

Zazpigarren konpasean, egin bear du jira osoko kabriola pizkor bat, eskuiko aldetik ezkerretik, eta zortzigarrenean, aurrerako txorrotxa airoso bat.

Noizean bein aurrerako txorrotxarekin soñua bukatzeak guziz ematen du egoki, eta batez ere soñu zarretan, dantzako zubiak egitean, soñu mota bat bukatuik bestea asitzerakoan, eta andre edo neskatxa dantzara ekarten diotenean.

Dantzariak egin ditzake aldaira edo mudantzak milloika, erakutsi ditudan oek ongi ikasi ezkerro.

Lore moltsogin edo ramilletegille jakinsun batek lore mota piska batzuekin egin oi ditu, txit gisa askotako lore moltsuak, aldairatzen dituelarik egokitasun aundian, bein erdian ifinten dituen mota berak, urrenengoan baztererra; orain alde batean jartzen dituenak, gero bestera; batari goien ezarten diozkanak, besteari bean...

Bere bat gertatzen da izkribuarekin. Izanik ogeitalau letra bakarrak itzkribatzeko, oekin berakin adierazitzen dirade mundu osoko itzkuntza guzietan argiro eta garbi, gogoratu al ditezkean esakari guzi guziak; baldin itzkuntza bakoitzari dagozkion bezala, zein bere tokietan zuzenkiro ezarten baditu. Gisa berean dantzariak ere egin ditzake nai dituen aibat aldaira mota, erakutsi ditudan bakar oek ongi osekutu ezkerro: baña ankakin mugida ederrak arintasunarekin egin arren, baldin badabil konpasaz kanpora, ainbeste onkaitaro edo merito izango du aren dantzak, nola koskaetan jauzirik, noiz zer ordu jotzen duen ez dakin erlejuak.

Desengañaturik mututu ditezke bada sekula betiko, arako Gipuzkoako dantza mota anzia anzia eta beren soñu zarretan, oraingo aldaira berri modakoak ezin egin ditezkeala darauskioten itz-jario, erausle, ezjakin txar oriek guziak, zergatik gure dantza oniritzi gogoangarriak eta soñu zar gozo jakintsunak diraden, arrotz guziak baño askoz ere sasoi obeagokoak, pizkorragoak, zabalagoak eta prestuagoak, ala edozein aldaira motari onetsirik berenkoituzeko, nola txukinkiro berak apaindurik argitasun aundian, noiznai, eta edozein tokitan, agertaratzeko. Beragatik, txoro garbi garbitzat iduki bear dituzute, nere perillean, gure dantza gogoangarri pozkidatsuetan aldaira berri modakoak ezin egin ditezkeala esan oi duten uanditu iraingarri oriek guziak.



Dantzaren asierarako eman ditudan irakaste edo instrukzio oek, bere bat serbitzatzen dute andreen deieko soñu edo kontrapasetarako, bañan ez zortzikoetarako, zergatik oek jotzen diraden urduriago, eta ez dan denborarik beretan ainbeste lan osekitzeko, nola aietan.

ZORTZIKOAK NOLA DANTZATU BEAR DIRADEN IRAKASTEA

Dantzaren asierarako erakutsi deran moduan dantzatzan da zortzi-koetan ere senzilloa, kendutzen zaiola berari zortzikoetan, oñaren mugida kanpo aldera eragiten zaiona, lendabiziko konpasean, bigarrengoan, bostgarrenean eta seigarrengoan.

Beste aldaira bat senzilloa bezain lasaia edo geldia:

Egin bear ditu lendabiziko sei konpasetan bi karrera senzillo, eta bi kuarto pelo senzillo, modu onetan:

Aurreneko konpas bietan karrera senzillo bat eskuiko aldera. Urrengo bietan beste karrera senzilloa ezkererontz.

Bostgarren konpasean, kuarto pelo senzillo bat eskuiko aldera.

Seigarrenean bere bat ezkererontz, eta bukatu azkenengo konpas biakin.

Beste aldaira bat lan geiagokoa:

Egin bear ditu lendabiziko sei konpasetan, bi kuarto pelo redoblatu, eta bi kabriola jira osokoak, modu onetan: Aurreneko konpas bietan, kuarto pelo redoblatu bat, eskuiko oñarekin asitzen duela. Urrengo bietan bestea, ezkerrekin asita. Bostgarren konpasean, jira osoko kabriola, eskuiko aldetik ezkererontz. Seigarrenean, beste kabriola jira osokoa, ezkeretik eskuirontz; eta bukatu, azkenengo bi konpasakin.

Beste aldaira bai:

Egin bear ditu lendabiziko sei konpasetan: bi karrera senzillo, zapateo banarekin, alde banaetara; bi kabriola erdi, eta beste bi osoak zuzenean, modu onetan:

Lenengo konpas bietan karrera senzilloa eta zapateoa eskuiko aldera; urrengo bietan ezkererontz karrera senzilloa ta zapateoa. Bostgarren

konpasean, kabriola erdi biak, lenengoa ezkerreko oña gañetik duela, lurrean gelditzen dala, eta bigarrena eskuikoa gañetik duela. Seigarren konpasean, kabriola oso zuzeneko biak; eta beste bi konpasakin bukaera.

Beste aldaira bat:

Egin bear ditu lendabiziko sei konpasetan lau kuarto pelo senzillo, eta bi karrera senzillo jirakoak, alde banaetara modu onetan:

Lenengo lau konpasetan lau kuarto pelo senzilloak, konpas bakoitzean bat. Bostgarren konpasean, karrera senzillo jirakoa, eskuiko aldetik ezkererontz. Seigarrenean, bere bat ezkerretik eskuirontz, eta beste bi konpasetan, bukaera. Karrera senzilloak egin bearko dira txit agudo, zergatik langai anitz duen zortzikoetan, konpas bakoitzean karrera bat egiteak.

Beste aldaira bat:

Egin bear ditu lendabiziko sei konpasetan, bi karrera senzillo kabriola zuzeneko banarekin, eta lau ala de pitxon, modu onetan:

Lenengo konpas bietan, karrera senzilloa eskuiko aldera, eta kabriola zuzeneko bertan. Urrengo bietan, karrera senzilloa ezkererontz eta kabriola zuzeneko toki berean.

Bostgarren eta seigarren konpasetan, lau ala de pitxonak, konpas bakoitzean bi, asitzen duelarik lendabizikoa eskuiko oña airean daukala, eta bukaera, azkenengo konpas biakin.

Beste aldaira bat:

Egin bear ditu lendabiziko sei konpasetan, bi karrera añaditu alde banaetara eta bi kabriola jira osokoak, modu onetan:

Lenengo konpas bietan, karrera añaditua eskuiko aldera; urrengo bietan ezkererontz. Bostgarren konpasean, jira osoko kabriola eskuiko aldetik ezkererontz. Seigarrenean, bere bat ezkerretik eskuirontz; eta bukatu, beste bi konpas azkenekoakin.

Beste aldaira bat:

Egin bear ditu lendabiziko sei konpasetan jirako karrera senzillo bi, zapateo banarekin, alde banaetara, eta lau kabriola zuzenekoak, modu onetan:

Lenengo konpas bietan jirako karrera senzilloa zapateoarekin, eskuiko aldetik ezkererontz: urrengo bietan bere bat ezkerretik eskuirontz; eta beste bi konpasetan, lau kabriola zuzenekoak, konpas bakoitzean bi: eta bukaera, azkenengo konpas biakin.



Beste aldaira bat:

Egin bear ditu lendabiziko sei konpasetan, bi zapateo, eta bi karre-
ra senzillo alde banaetara, buelta galdu banarekin, modu onetan:

Lenengo konpasean, zapateo bat eskuiko oñarekin asitzen dala.
Bigarrenean, bestea ezkerrekoarekin asirik. Urrengo bi konpasetan
karrera senzilloa eskuiko aldera, eta buelta galdua bertan, eskuiko oña
airean daukala. Bostgarren eta seigarren konpasetan bere bat ezkerre-
rontz karrera senzilloa eta buelta galdua toki berean, ezkerreko oña
airean daukala; eta bukatu, azkenengo konpas biakin.

Beste aldaira bat:

Egin bear ditu sei konpasetan lau ala de pitxon eta lau kabriola: bi
zuzenekoak, eta beste biak jira osokoak, modu onetan:

Lenengo bi konpasetan lau ala de pitxonak, eskuiko oña airean dau-
kala asirik. Irugarren konpasean, kabriola zuzeneko bat. Laugarrenean,
jira osoko kabriola, eskuiko aldetik ezkererontz. Bostgarrenean, beste
kabriola jira osokoa, ezkerretik eskuirontz; eta seigarrenean, zuzeneko
kabriola, bukatzen duelarik azkenengo konpas biakin.

Beste aldaira bat:

Egin bear ditu lendabiziko sei konpasetan bi karrera senzillo jira
osoko kabriola banarekin, eta lau kabriola zuzenekoak, modu onetan:

Lendabiziko bi konpasetan, karrera senzilloa eskuiko aldera, eta jira
osoko kabriola, alde beretik ezkererontz; urrengo bietan karrera senzilloa
ezkererontz, eta jira osoko kabriola eskuirontz; bostgarren eta seigarren
konpasetan lau kabriola zuzenekoak, bukatzen duelarik, azkenengo bi
konpasakin.

Beste aldaira bat:

Egin bear ditu lendabiziko sei konpasetan, lau kabriola lau aldeeta-
ra, eta jira osoko bi kabriola, alde bakoitzera bat, modu onetan:

Lenengo konpasean, aurrerako kabriola edo txorrotxa.
Bigarrenengan atzerako kabriola.

Irugarrengoan, eskuirontz zearka kabriola. Laugarrengoan, ezke-
rerontz bere bat.

Bostgarrengoan, jira osoko kabriola, eskuiko aldetik ezkererontz.

Seigarrenean bere bat ezkerretik eskuirontz, eta bukatu beste bi
konpasakin.

Zortzikoetarako ipiñi dituran aldaira edo mudanza oek, bere bat
serbitzatzen dute soñu zarretarako; bañan da premiazkoa, oen zenbate-
tsu edo numero jarri dituranakin aiek adreztutzea edo arreglatzea, baldin
ongi dantzatu nai baditu.

Erakutsi dizutet argiroki, puntu edo konpas bakoitzean zer ta zen-
bat mugira eta aldaira kabitzen diraden; baita ere zortzi konpasetaraño-
ko soñu guziak nola artu bear diran. Eta nola igo bear ez duen beñere
dantzariak zortzi konpasetik, gora artu edo bukaera eman gabetanik; aixa
aski oarketu diteke soñu zarrak zer modutan dantzatu bear dituen; gor-
detzen dituelarik, esanik daukadan bezala, azkenengo bi konpasak beti,
numero guzien bukaeraetarako. Onetarako, daukat oraindik adierazi bea-
rra, numero bikoa bakarrik arkitzen dan tokietan, bera zer gisatan artu
bear dan.

Puntu bi bakarrak dauden toki guzietan egin bear du dantzariak len-
dabizikoan jira osoko kabriola bat eskuiko aldetik ezkererontz, zeñetan
gelditzen dan ezkerreko oña eskuikoaren gañetik debala, bukaera guzie-
tako zazpigarren konpasean bezala; eta orduan, asko du egitea eskuiko
oñarekin, akaballa guzietan egiten duena, berbera.

Oarkera edo adbertenzia au ez da bestegatik, ez bada, eskuiko oñaz
asi eta berarekin bukatu, gure dantza mota guziak egin bear diralako.
Bada, bi puntu bakarrak billatzen diradenean, esan deran moduan egin
ezkero, asitzen du eskuiko oñarekin, baita bukatu ere, ezkerrekoak bea-
rra egiten debalarik.

Nere erritar maiteak, eman dizkitzutet irakaste txit seguruak gure
jaioterriko dantza mota oniritziak ongi dantzatzeko, baita ez dakitenak
zuzenkiro ikasteko ere. Zuen artean arkitzen dira berrogei ta amar baño
geiago, lau urte onen barrunen, neronek erakutsiak, ikusi dituzuen beza-
la anitzek, plaza berri eder bitore onetan, eta auzo errietakoetan, begira-
tzalleak naikitzen dituztela. Eta uste det emendik aurrera gordakaiatu-
ko dituzutela, zuen asaba maitagarriak irudikatuz, gure jaioterriko jos-
taketa sonatu, pozkarri, miraritsuak, onkai duten bezala. Onetarako arta-
tzen edo enkargatzen zaitutet benazki, irakurri ditzatzutela artezaz eta
asko aldiz irakaste txiki oek, alik eta obeagoak eta aundiagoak ni bañan
gizon jakiunde geiagokoren batek ematen dizkitzuten artean, zeña izan-
go dan nere naikidarik gozoena.

Gauza jakiña da, lenbizian ta bat batean ezagutuko ez dituzutena
naikidara, emen ezarri dizkitzuteran zenbait oarkera eta irakasteak, baña
ez da ansi batere; baldin sarritan berriztutzen badezute berak irakurtea,



nere perill ezagutu ez ezik, ikasi, dantzatu, edertu, galantu eta bitoreatu-ko dituzutena, baita igo ere goienengo mallara.

Egia da gaurko eguneko zenbait aundi miniska, gaubeti goizera igo-takoak, naikida aundirik artuko ez diotena obra oni, anziñako gauzak bir-jaiotzen dituelako; bañan bai, arako, euskaldunen etorki ona beren ize-netan arkitzen zaien, are lenbiziko jatorri aiek. Badakizkit gisa onetako asko ansiaturik daudenak, oitura zar oek argitaratzeko.

Ez det esaten nik, aberatsak eta nekatzalleak jostaldia mota ber-diñak bear dituztela; zergatik dakidan ezin izan litekeana, eta egoki ere ez dana. Edozeñek daki aberatsakin ezin berdindu ditezkeana nekatzalleak, baita oek naiago dutela jostatu plaza agirikoan soñu zar gogoangarriak jotzen dituen danbolin batekin, ezen ez, asmatu al ditezkean okerreko dantza, bolera, minue, eta balsik berrienak jotzen dituenarekin; beraga-tik, eta beren izerdiarekin danboliña bazkatzen dutelako, jo bear zaioz-kate beren naierako soñuak beargilleai, baita beren jostaketa gaitzik gabe-ko pozkidatsuaq estalpetu edo protejitu ere, errietako alkate jaunak, beren aurreragokoak estalpetu oi zituzten bezala.

Aditu bear dezute bada zer esaten duen Jovellanos jakintiak, lenago izendaturik daukadan obra gogoangarri oroitzapenaren bigarren zatian, beargilleen jostaketa agirikoen aldean:

BIGARREN ZATIA

Nere iduriak argibide ta ekinai aundiagoarekin azaldu-tzeko, bereziko det diartea edo puebloa ballera bitan, bata bearra egiten duena, eta bestea jostatzen dana. Endeglatuko dlitut lendabizikoan egun oroko neketik ateratako banernearekin bertirauten duten ekabilde guziak, eta bigarren goan, beren errenta edo tinkonde seguruakin bizi diradenak. Nork ikusten ez du bataren eta bestearen nongarte banaitatua jostaketa agirikoen aldean? Egia da izango diradena oraindik persona anitz erdiko nongarte batekoak, baña beti ekabilde oni edo ari egokidatuko zaiezkanak, beren nongarteak zer nola makurtzen dituen geiago edo gutxiago arretara edo aroikeriara. Baita ere ondoreatuko da banaitaren bat aldeetan edo Urietan, eta erri multsutasun geiago-ko edo gutxiagokoetan, baña ezin diteke guzia arpez-tu. Ala ere gure asierak izanzo dirade erraz oarkariak

ekabilde eta nongarte guziaz. Itzegin dezagun lendabi-zi bearra egiten duen diartearena.

Diarte edo pueblo onek bear ditu jostaketak, baña ez ekuskarriak. Ez da premiazkoa Erondeak edo Gobiernoak jostaldiatu dezan, bañan bai jostatzen utzi degion. Egun gutxietako, ordu laisterretan señalapena-tu al dagikiena bere pozkida ta jostaldiari berak billa-tuko du, berak asmatuko ditu bere jostaketak. Aski da eman dakion lokabea ta estalpea gozatzeko. Jai egun ostargi eta ateri dan batean dezakeanak lokabekiro boastitu edo paseatu, eiatu, palankan tirata, pillotan jckatu, arboiltxoan, boleetan arratsalde gosald, edan, dantzatu eta batetik bestera ibilli kanpoan, beteko ditu bere naikida guziak eta eskañiko zaiozka jostaldi ta atsegiñik ornituenak. Ain gostu gutxian josta erazi dakioke diarte edo pueblo bati danik aundiena eta zen-batetsuena izan arren!

Ala ere, nola da Espaiñako errien zatirik andiena maneraren batean ez jostatzea? Gure probinziaetan ibilli dan edozeñek egingo zuen asko bider mingaraiz-ko oarkera au. Egunik otsaundikoetan beren bizitegi-lleen atsegiña adierazi bear luketekeen pozkida eta zegarreraren ordean bateronzen du karrika eta plazae-tan nagitasunezko zegiketa bat, ixilltasun triste batekin ezin oarketu ditezkeanak miretsi gabe eta kupidatzen ez dala.

Baldin personaron batzuek irteten badira beren etxee-tatik, ez dirudite besterik ez bada iguñak eta nagitasu-nak botatzen dituela beretatik, eta arrastatzen dituela esikabera, umillategira, plazara edo eliz-atariko leorpe-ra, non beren kapaetan zamorroiturik, dala eskiñaren baten arrimoan edo ezarririk edo orrondaritzan emen edo an beakarririk gabe eta ez gogarta desegobiturik igarotzen dituzte tristekiro orduak eta arratsalde osoak egurastu gabe eta jostaldiatzen ez diradela. Eta baldin oni ezarten bazaio errietako leortasuna, zikinkeria, beartasuna ta desapaunde bere bizitegilleena, itxura tristea ta ixilltia, nagitasuna ta bakitearen gabetasuna, eta mugida, zeña senatzen dan toki guztietan, nor



izango da arriturik damurriatuko ez dana ain izugarritzko bertagiak ikustean?

Ez da toki onen egitekoa berternetzera bilkidatzen diraden gauza guziak agertzean; diranak diradela, esan diteke segurutzat, guziak etorriko diradela legeetatik. Baña irten gabe geren gogartatik, ezin utzi gentzake ixillik sarrienetako bat eta ezagunena dagoela, erri askoren iritarau edo polizia gaiztoan. Zelatze zogiez, ez ekadoi edo juez gutxirena sinistatzen da Erondea irigokiaren edo Gobierno municipalaren oibetanderik aundiena señalatzen dala, diartea edo puebloa menderatzean: eraen onaren izaterik geiena dagoela, bere bizitegilleak ekadoi edo justiziaren otsera ikaratzean, eta iñor ere ez ausartatzean mugitzera, ez eta txist bat egitera ere beraren izena aditzean. Ondorean edozein iskanbillak eta edozein otsabar edo algarak etarrerritzen dute gudate eta ausi abartzaren izena: edozein ez baita eta edozein jaite da beakarri, erarta ogendun edo prozedimentu kriminal batena; eta dakaizki bere ondoren billakindeak, auzi joaitak, presoindegiak, eta muskillak; baita jarraigo guzi atsekabeena eta bersio oitaraukoak ere. Ain iritarau edo polizia gogorraren azpian beldurtzen ta damurriatzen da diartea edo puebloa, eta doskaindurik edo sakrifikatorik bere pozkida segurantz bereari, arautziatzen du jostaketa agirikoa eta gaitzik gabekoa, baña orrengatiik perilltsua, eta autatzen ditu bakardadea ta zegiketa tristeak eta mingarriak egiazki, baña denbora berean seguruak.

Onelako billakindetik jaió dirade anitz adrakoi iritarauarenean, ez bakarrik errietako pozkidaren kontra-koak, baita ere beraren doatsuerarenak, eta ala ere ez latzalla ta gogortasun gutxiagorekin gordeak. Toki batzuetan debekatu dira otsankida ta zenzerrí jotzeak, eta besteetan beilladuak eta dantzak. Batzuetan beartzen dituzte biztanleak illunzean beren etxeetan sarturik gelditzera, eta besteetan argirik gabe karrikara ez irtetera, karrika eskiñaetan ez gelditzera, bilgo boilleetan ez batutzerá, eta beste onelako debekuetara. Agintzeko furiak, eta iñoiz ekadoien irritzak edo jue-

zen kodiziak, zabaldu ditu aldearik txatarreneraño gorte bateko naskidak ezin griñaitu litzakean adrakoi edo reglamentuak; eta aste guzian kanpoko sokillen gañean izerditurik larranean lo egin duan nekatzalle gízagaxoak larunbat arratsean ezin dezake lokabekiro bere erriko plazan deadar egin, ez eta erdara bat okasitu edo entonatu ere bere maitearen atarian.

Oraindik ni bizi naizan tokia izanik aiñ señalatua guzien artean bere beargilletasunez, bere izatez pozgarría eta gaitzik gabeko bere usuarioak dituená, ezin lokabetu izandu da orrelako adrakoietatik, eta iñoiz lekuko edo testigu izan naizalako gogoratzen zaizkit orain oarkera oek. Erri beraren sakabanatasunak ez grinaitzen ta ez zillegitzen du suertez ere, erri bilduentzat sortargitutako iritarau irigokia edo polizia municipalá; baña gureak batutzen dira jostatzerá erromerietan, eta an geiena jarraitzen ta eragokitzen ditu iritarauaren adrakoiak. Debekatu da beretan makillen oitura, premiagozkoa dana emen gordozkerarako baño, tokiaren laztasunagatik. Bedatu dira gizonen dantzak; geldi erazo dira emakumeenak arratsalde erdirako eta azkenik illun aurea baño lenago beartu da, errorneriak oitaskatzera izanik erri beargilletsu eta gaitzik gabeko oen jostaketa bakarrak. Nola al litezke bada ongi eta naikidatuak aiñ atsekabezko iritarauarekin?

Esango da guzia eranpetzen dala, eta egia da: Guzia eranpetzen da, baña eranpetzen da gogo gaiztoz. Guzia eranpetzen da, baña, nor beldurtuko ez da ain ondore luze eta bortxazko eranpetzeaz? Lokabearen egoitza da nongarte bat pakearena, naikidarena, eta pozkidarena; mendearena da berriz mugitararena, bortxakoarena, eta atsekabearena; beragatik lenengoa da iraunkorra, eta bigarrena aldairatara benturan dagoena. Ez da bada aski erriak geldirik egotea, da premiazkoa egon ditezen nai erara; eta bakarrik jakin menearen asiera guzitik biotz sorrak edo buru utsak dituztenak, eta oraindik modu otxanetik ere, seguratu nai izan dezaketeke beren iduria lenengora, bigarren-gora gabe.



Egiteko au ardura gabe begirutzen dutenak edota ez dute ikusten lokabearekin doatsueraren artean dagoen zorion errietakoa, edo beintzat urruñatzen dute; eta aiiñ gaiztoa da bata nola bestea. Orrengatik ongi agirian dagoena da egitza au; baita artezaz begiratzeko diñakoa ere bidezko begirantza edo administrazio suabe batek. Lokabea ta pozgarria dan diarte edo pueblo bat errazki izango da pizkorra ta beargilletsua, eta baldin ala bada, izango da ongi moderatua eta obeditua Ekadoira edo Justiziara. Zenbat eta geiago gozatzten duen anbat eta geiago maitatuko du bizi dan tokiko Eronde edo Gobierno: aiiñ ongi obedituko dio non onez onean eta naitasunarekin bilkidatuko dan bazkatzera ta gordotzitzera. Zenbat eta geiago gozatzten duen, anbat eta izango du zer galdu geiago: noiz eta geiago beldurtzen duen desaraudeak, orduan ta geiago beakurtu edo errespetatuko du eukidatzeko señalaturik dagoen jabetasuna. Diarte edo pueblo onek izango du aberastutzeko eresia geiago, zergatik jakingo duen geiagotuko duena bere atsegiña, eta bidez bere suertea. Itz batean, beroitza geiagorekin goragotuko du bere zoriona, zergatik seguruago egongo dan gozatzeko. Izanik bada au Eronde edo Gobierno on guzien lendabiziko beakarria, ez da argiro, izan bear ez duela begiratua ustekabezean eta ajola gabe? Izendatzen daneraño doatsuera agirikoa, suertez ere baldin bada guzientzako zorionaren etorkia beste gauzarik, itxekitzen da au ere beakarri edo objeto onetatik, zergatik menpe edo estadu baten poderea eta indarra ez dagoen ainbeste multisutasunean eta aberastasunean, zenbat eta batez ere dagoen bizitegilleen zeleikide edo karakter azkarrian. Egiazki, zer indar izango luke gizon erbalakin eta galkitatuakin, gizon gogortu sorrakin, ez beren eta ez besteren onari amodioren piskarik ez diotenakin konpontzen dan Dierria edo Nazio batek?

Kontrara, gizon batzuek sarritan alkarrekin jostatzera ta pozkidatzera bilzarkidatuak, beti eratuko dute erri bat bakidatua eta gozatsua. Ezagutuko dute onkarri

edo interes bat guziakikoa, eta egongo dira urrutiratuagoak beren onkarri banaita doskaintzeko edo sakrifikatuzeko. Izango dira animo goratuagoak, zergatik izango diraden lokabeagoak, eta orrengatik beragatik izango ere dirade biotz artezagokoak eta indartsuagoak. Onesbedatuko du nork bere batune edo klasekoa, zergatik onesbedatuko duen bere burua, eta onesbedatuko ditu gañerakoak, zergatik naiko duen izan dedin bera onesbedatua. Modu onetan beakurtzen dala batintzeki edo jerarkia ta manera neurkida edo legeak bitezarriak, biziko dirade bera dan bezala: maitatuko dute eta gordotzitzeko dute sinisturik anziazkiro gordotzitzen dituztela beren buruak. Ain egia da errien lokabea ta pozkida daudena desaraudearen urrutiratuagoak, mendea ta damurria baño.

Ez da sinistatu bear orrengatik begiraten derala nik erbaltzak sosegu agirikoa zaintzeko artatua dagoen otxandiki edo majiistratura. Sinisten det kontrara; zergatik ez bera gabe ta ez beraren betiko ernaida gabetanik ezin gordakaiatu litezkean pausa ta eraen ona. Lokabeak berak du bere estalpearen bearra: beraren aurretik ibilli oi da bada eskudanzia, bridaren bat ez danean gelditzeko beren mugaetatik jauzitzen diradenak. Baña ona emen non pekatzen duten sarritan baño ere geiagotan, arako, ekadoi zogiez edo juez indiskreto, ernaida mendestearekin naspillatzen duten aiek. Ez da pozaldiarik, ez da bilkidarik, ez da jostaketarik, zeñetan diarte edo puebloari aurkeztutzen ez diozkaten mendearekin ekadoiaren lanibesak edo instrumentuak. Irudipenez ekadoitu edo juzgatzekotan esan ditek eralgudatzen dutela bakarrik beren jabetasuna bitezartea mendekoen beldurraren gañean, edota beren deskansua seguratu emen pozkida ta lokabearen gostuz. Alfer alferrik da bada: otxandikia edo publikoa ez da jostaldiatuko alik eta jostatzeko lokabe betean jarri dedin artean; zergatik gaubilladiakin diabatzaile edo patrollen artean, itxasgarriakin gudarien artean, zigorrrakin baioneten tartean ikarazen dan lokabea, eta iges egiñik izkututzen da gaitzik gabeko pozkida beldurtia.



Egjazki ez da au bidea iristeko kozka zertarako izan-
du zan bitezarria goiaraukin otxandikia edo majistradu
publikoa. Baldin zillegi bada bekaldutzea umiltia gan-
diatiarekin edo exelsoarekin, beraren ernaidak irudin
bear luke izate goienengoarena: izan egjazkoa ta beti-
koa, baña ikusten ez dana; izan guziak ezagutzen
dutena ñori aurketzean jarri gabearren; ibilli desarau-
dearen aldean kerentsitzeko edo reprimitzeko, eta
lokabearen estalpetzeko: itz batean izan brida gaizto-
entzako, eta anperua ta, laguntzalle onak diradenen-
tzako. Beste modutan ekadoiaren beteder beakurtsua
aldonduko da mendestearen lanibes edo instrumen-
tuetan, eta obratzen duela bere bitezardearen kontra,
atsekabeturik genasiko ditu pozgarritu ta estalpetu,
bear litezkean aiek berak.

Onelakoak dira gure iduriak jostaketa agirikoen
aldean. Ez da probinziarik, ez da mugaperik, ez da
erririk, ez lekurik, zeñek izango ez dituen atsegiñezko
jostaldiaren batzuek, dirala oiturazkoak dirala bertae-
rakoak usarioz bitezarriak.

Ekersia edo ejerzizio indarra, trebandea, arintasuna,
edo azkartasuna; dantza agirikoak, sualdiak edo arra-
tsalde gosariak; boastitze edo paseoak, laisterkak,
zamorroak edo musigangak; diranak diradela, guziak
izango dirade onak eta billartezak

baldin badira agirikoak. Ekadoi edo juez onari dagokio
erria estalpetzea alako jostaldietan: maneratu eta
apaindu berentzako seinalaturik dauden tokiak: urruti-
ratu andik genasitu al dizaketeen guziak, eta utzi jarri
dedin zabaltzera ta pozkidatzera lokabekiro. Baldin
ñoz edo berriz aurkeztuko baliz ikustera, obekiago
izan bear du animatzeko, ezen ez beldurzeko edo
menpea emateko. Izan bedi aita bat bere semeen atse-
giñaz pozkarritzen dana bezalakoa, eta ez bere men-
pekoen pozkida bekaitzutzen duen bidagea edo tira-
noa bezalakoa. Beindanikan bein, ez dezala ñoz ere
utzi ikusguñetik bearra egiten duen erria oarketu
degun bezala, ez duela Eronde edo Gobiernoak jost-
aldiatu bearrik, bañan bai utzi degion jostatzen.

Izanik bada, zentzu aundiko Jovellanos jakintiak azaldutzen duen
bezala, ain premiazkoa errietako oitura gozoak zuzenki gordetzea, eta
batez ere Gipuzkoatarrenak, ez da mingarri eta lotsagarri erri bereko
jaiotarrak egobia edo indiferenziarekin begiraturik ain ardura gabe aztu-
tzera eta izkutatzera utzitzea? Eta zer litzake aztutzen eta izkututzen
uztea baldin ixekaturik eta urruñaturik gaiztratatu ez balituzketeke?

Ongi oarketurik arkitzen naiz ni, baita beste geiago ere Gipuzkoa
onetan, zertatik eta nola datorren gure erriko oitura gozatsuakin jostake-
ta gogoangarren galera negargarrizkoa.

Jakiñaren gañean egon bear dezute bada, nere erritar maiteak, guzia
gertatu dala gure asaba onak ez irudikatetik edo imitatetik. Gure gura-
so gogoangarri oen eresia eta arretarik aundiena izandu da beti, beren
jaioterriko oitura guziak zuzenki gordetzea, iraun dezaten osotoro,
puskarik txikiena ere galtzera utzi gabetanik, euskaldunen siñale ain eza-
gun, agiri, ondragarriak.

Baña ala zorigaitzean azkenengo urte bakar oetan, erbesteetako
gizon arrotz, nor ta nongoak diraden ere ez dakigun zenbaiti utzi izan
diegutelako agintzen geren errian, gertatu zaiku, argiro ikusten dezaten
bezala, gure jostaketa gaitzik gabeko gozoak aienaturik, ezagutzen ez
ditugun nazkagarriak usuan jartzea.

Guziaz ere iritsi da denbora, Gipuzkoatar prestuak beren aurrenen-
gokoen odol garbi argia berexiturik, euskaldunen lege zuzen maitaga-
rriak birjaiotuta, irozotzeko naierara, etsai ozpindu txar guzien esker
gaiztoan bada ere. Eta derizkiot, ez dala izango gure arrazan ain gizon
sorrik, non ifini naiko ez dituen bere jaioterriko jostaketa pozkarriak
lenagoko gisara egurastutzen, arrotz zalagardatu guziak aienaturik, seku-
la betiko.

Ezin utzi nezake esan gabetanik Ernaniko Batzarre edo
Aiuntamentu prestuak egiteko onen gañean artu duen letarta edo probi-
denzia, txit bidezkoa. Erri leial au eraunde edo gobernatzan duten jaun
ondraduak, otsaillaren zortzigarren egunean, naidartu edo dekretatu dute
danboliñari agintzea, ez dezala jo fandangoko soñurik plaza agirikoan, ez
bada zortziko eta beste soñu erriaren bere berekiak. Onelako jaun pres-
tuak dirade euskaldunan odol garbitik sortargituak, eta ez arako erbes-
teetako dantza zatar, itxusi, nazkagarriak, usuan jarri nai dizkiguten txoro
belatx, uanditu aiek!

Gipuzkoatarren dantza mota guziak dirade onestasun aundikoak
eta Jainkoaren naikidakoak; beragatik egin bear dute alegin guzia ala alka-



te jaunak, nola apezaita donatiak, birjaiotzeko jostaldia gaitzik gabeko garbi oek. Baldin bear bezala elkar ongi artzen badute errietako bi buruzari prestu oek, jende beargillea jostatuko da naikidara plaza agirikoetan, modu eztiandiarekin.

Zer izango da gauza ederragorik, gozoagorik, eta bidezkoagorik apezaitarekin alkate jaunarentzat, beren erriko jende beargilletsua, jai arratsaldeetan, ekinza eliztarrak egin ondoan, jostaldiatzen begien aurrean ikustea baño? Artzain egiazkoen egitekorik beardanezkoena da, beti beren aurkezean ardiak erabiltea, ala otso eta pistia gaiztoetatik gorde ditzaten, nola lar ta bide txarretara igaro ez ditezen.

Gauza ziertoa da bada jai egun guzietan plaza agerikora jostaldia-tzera batutzen diraden beargilleak Jaungoikoarekin alkate eta apezaitaren beldur aundia izango dutena. Baita alkar maitatuko dutena ere. Beti alkarrekin pozaldiatzera toki agirikora bilzarkidatzen diraden gazteak izango dute txit lotsa aundia zernai txatarkeria mota egiteko: laudatuko dute guzion egille aundia; beakurtu edo errespetatuko dute apezaita; obediturik, lagunduko diote alkate jaunari; maitatuko dituzte beren guraso eta zarragoak, amatuko dute ongi batak bestea, izango dira beargilletsuak, pizkorrak, txukunak, garbiak eta argiak, eta edozein estutasun edo lanze gertatzean, beren Erregerekin jaioterriko lege zuzenak gordakiaitzaegatik azkenengo odol tantoa pozik ixuriko dutenak; eta geroenean ere, beren garaitpenarekin irtengo diradenak. Egia onen argibidea, asko aldiz eta ziertoro ikusi izandu dan bezala, ez da gai iñor ere ukatzeko euskaldunari bere sendagall edo balorea, eta leialtadea.

Gipuzkoatar prestuak, orain arkitzen zaiku iñoz ere baño ere obea-goa, geren asaba maitagarriak zuzenkiro gordakaiaturik garbiro utzi zizkiguten oitura gogoangarriak irozotzeko; beragatik egin bear ditugu ale-gin guzi guziak, birjaioturik, txukinkiro apaindu, ta goienengo mallan jar-zeko geren puska eta siñale maitagarriak.

Azaldu dizkitzutedan dantza oniritzi ugariak eta soñu zar gogoan-garriak ez ezik, beste jostaketa mota geiago ere baditugu geren geren-kiak, birjaiotzeko premian arkitzen diradenak, eta lenagoko beren toki gain gañekora altxatzea onkai edo merezi dutenak.

Pillotariak, itz neurtulari edo bersolariak, makill-urrutilariak, saltala-ri gisa askotakoak, idi apustuak, ari jokuak, aizkolariak, irabur jokuak, laia jokuak, zerrari apustuak, palankariak eta beste beargai askotakoak.

Asko ezjakiñek farra eta ixeka egingo du joku mota oen izenak enzutean; baña begiratzen bazaie berai arretarekin ongi, ikusiko da bear-

danezkoak diradena, ala abere mota berak ongi bazkatzeko, nola neka-zalleak beren lan premiazoetan ikasteko, eta geiagokoak izateko.

PILLOTARIAK

Munduko dierria edo nazio guzien artean, ez da agertu joku mota onetan euskaldunari alderatu zaionik. Orain dalarik 68 urte, gutxi gora beera, lau Gipuzkoatar joan izan ziran lendanaz partidua egiñik, Cartagenara pillotan jokatzerara, España guzian arki al zitezkean beste lau onenen kontra; baita aixa aski irabazirik etorri ere. Bein baño geiagotan itzegin izan nuen nere erritar irabazdun aiekin.

Gizon jakintziak esaten dute beren obra gogoangarrietan, euskaldu-nak izan diradena beste guzien gaiñ gañekoak pillotako jakindurian.

Jovellanos gogoangarriak pillotako jokaeraren gañean itzegitean, bere oroitzapenaren 91 garren orrian esaten du onela:

Baita onetan ere berezkatzen da Euskal erria. Ez da erri bikain aurkirik toki berean ez duenik bere pillotaleku aundia, erazkoa, doarikakoa eta ongi bitezarria ta sarri-tan usatzen dana: eta nola ekadoitu edo juzgatzen degun dantza agirikoak eginkarritzen dutela jatorrizko izaeran, baita ere aurkitzen degu beretan eta oetan eralde edo arrazoia, errutasunarena, indartsuarena, eta azkartasuna-rena, zeñarekin dauden doindiak jaiotar aiek.

Euskaldunak, zer geiago naikidatu gentzake bada Jovellanos baten abotik itz erazko oek aditzea baño? *Y así como juzgamos que los bailes públicos influyen en el carácter moral, hallamos también en ellos y en estos juegos la raton de la robustez, fuerza, y agilidad de que están dotados aquellos naturales.* Baldin gure asaba maitagarriak beren jostaketa gogoangarrietarako aditu izan balituzte kanpotarren mingañetik gisa onetako aundizkatzeak, nolako alegiñak egingo ez ote zituzten gordakiaitzeko ez ezik, txukinkiro apain-durik edertuagotu ta are gañagora igotzeko ere? Eta guk ikusten ta adi-tzen ditugularik gizon arrotz jakintsunetatik ezin geiagoko laudatzeak, nola ez degu damurriaturik lotsatu ere bear gure egunetan ain egoitza negargarrizkora erorten utzitzeaz?



Gipuzkoako dantza oniritzi gogoangarriak zenbat eta aurkitzen diraden azturik, ezkutatuak —ikusituzuten bezala—, anbat eta lurperatua goa, eta eritasun aundiagorekin ikusten degu gaurko egunean azkenengo asnasetan dagoela gure pillotako jostaketa jakintasun maitagarria, eta baldin errietako buruzari jaunak beren ama gozatsu Gipuzkoari oarketurik, ez badio onek denbora dala egiten beardanezko osakai edo erremedio zuzen, egokia, urte gutxiren epean gelditu bearra da betiko, ill otza.

Guziz da bada sinistgaitza, begira ez daudenentzat, zenbaterano galkitaturik desonkaitu dan, pillotako gaitasun eta jostaldi ain sonatua; ez bestegatik ez bada, orain ogei urte inguruan agertu zituzten eskularru moldakaitz orietatik, eta era berean ifinten asi ziraden trinkete zoko gizon galgarrietatik.

Nere gazte denboran ez oi zan ez Gipuzkoan eta Bizkaian trinkete bat bakarra ere; eta orain badirade erriak iruna eta launa dauzkatenak.

Trinketeak jarri dituzten erri oetatik, irten oi ziraden lenago, pillotaririk onenak. Eta orain ez da agertzen, pillota arrian nola jarri bear dan dakienik ere; bañan bai trinketerik ez dagoenetan, iñoiz ere bezain sakalari egokiak eta aundiak.

Guziak itz batean aitortzen dute, trinketean sarritan ari dan pillotariari besoa laister erorten zaiona, eta bein ere ezin izan ditekeana luzerako pillotari ona. Egiteko onen gañean itzegiten dutenai etzaiote jalkitzen besterik, ez bada, debekatu bear lirakeala txit arras, eskularru berri moldakaitzak, eta trinkete kaltarkitsuak. Oraindik, beretara eresiarik aundiena ta portitzena dutenak daude esanaz, guziz kaltarkitsua dana trinketetan jokatzea: batetik, plazari saria eman bear zaiolako, eta bestetik, denbora txit laburraren epean besoetako indar guziak illtzen zaiozkatelako.

Trinkete gizon galgarri oen zaletuen izan diradenak ezagutu ta aitortzen dutelarik ain argi eta garbi kaltarkitsua dana beretan jokatzea, ez da gauza arrigarria eta mingarria, naiago izan dezaketekeala zulo illun aietan beren diruaren gostuz beren osasunak galtzea, ezen ez, doarikako plaza agirietan naierara jostaldiatuak, ikusle guziaz atsegingarriko pozkida ematea?

Sinist nazazute bada, Donostiako pillotaleku agirikoan ibilli oi ziradena, trinketerik etzan denboran, jai arratsalde guzietan lau edo bost pillotari aldia, bata bezin bestea ikusgarriagoak, alkarri pillota arrian xanda ematen ziotela; eta orain anbat igarotzen diradela urte osoak ere joka aldia bat egin gabe.

Bi urte onetan txit jai arratsalde gutxi gelditu zaizkit oarkera au egi-tera pillotaleku luzekora joan gabe; baña ez det aurkitu izan pillotaririk

ez ezen, geldi dagoen gizon bat bakarra ere, lenago millaka goizetik arratsat, egon oi ziraden toki ain atsegingarrikoan.

Gaurko egunean Donostiako gazte guzien artean luzeko pillota jokura eresia dakarrenik, eta ongi jokatzen duenik aurkitzen da, Irazuaren semea, eta onezaz, ez eskerrik besteri, ez bada bere aitari. Onek bezain maite balute Gipuzkoatar guziak beren jaioterriko jostaketa gogoangarri, pillotari luzekoena, dagoen baño goragotuagoa egongo litzake gain artatik farraz begira, trinkete zuloetako jokalaria kaiskarrai.

Non dirade gure gazte denboran agertu oi ziraden pillotari egoki, azkar, atsegingarri aiek, eta berak txit sarritan jokatu oi zituzten partidu galant, grabetsu, ikusgarriak? Ha nor legokean berai begira! Egun gozo aiezaz oroitzen naizan guzietan, negarrez ezin ixilldu zait biotza.

Lenagoko guziaz alde bat uzten zaiotelarik, D. Bernardo Armendariz baten denborako pillotari aundiaz, eta beren joka aldi pozkarriaz oroituztean, nor izango da ain narra ta sorra, non guziz atsekabeturik eta txit damurriaturik, penatuko ez dana?

Galai prestu onek pillotarako bere sasoa zuen denboran, aski zan berria zabaltzea jokatu bear zuela bere kidekoakin, zezen illzekoetara aibat edo jende geiago, ogei ta mar leguaz urrutiagotik biltzarkidatzeko: zergatik guziak zuten beragan segurantz, jokatuko zuena pinkiro.

Gisa onetako pillota partidu batera biribillatzen zan jendea ondorengo zortzi egunetan, gutxienaz, jostaldiatu oi zan erri berean naiera guziera, zergatik egunazko ordu guzietan plaza agirikoan ibilliko ziraden pillotari gaiñ gañekoak, eta gabaz ostatu txukun, garbi, aberatsetan, izan oi zan, nai zuenarentzat, jostaketa motarik asko.

Baña orain iñoiz edo berriz izaten bada ere urteen buruan partidu kaiskarren bat edo beste, ez da joango ikustera erri bereko jendearen erdia ere. Eta zeñek irten bear du bere etxeko leioraño ere, gaurko eguneko pillotari, izena bai ta izanik ez duten, itxura gabeko moldakaitzak ikustera?

Eskularru trakes oriekin dabilzan pillotariak, esan diteke beldur gabe, ustekabezko jokalariai dirla, eta ez jakinduriazkoak; zergatik ain aixa irabazten duten arrairik txarrena, nola galdu onena. Ez dirade bada jarlekuetatik pillotaren bidera irtengo: lurrari itxatsirik egon oi dira zur puskak baño geiago, eta berak dauden tokira joaten zaioten pillotari eskularru moldakaitza ezarri ezker, naiz dala onera, ta naiz dala txarrena, ez badu botatzen plazaz kanpora, inork ere ez du idukiko jokalarizat.

Eta zer litzake pillotan gutxiago jakinik ere, baldin lenagoko jokalarien antzekoak plaza agirikora irtengo balirake? Noratu ziraden aien



jantzi txukun, eder, aberatsak, beren plazako ibillera egoki, moderatua, eta pillotaren billa abiatzen ziradenean erabili oi zuten azkartasun arin pizkorra? Lenagoko pillotarien azkartasunarekin bekaldutzen bada ongi oraingo nagitasuna, edozeñek aurkituko du ainbeste banaita, nola galgoagandik txangurruagana.

Laugarren urtera dijoia Donostiako plazan jokatu zutela azkenengo partidua zortzi pillotari Gipuzkoan aurki al zitezkean onenak, eta zortzietatik lau irten ziraden plazara jokatzera, mandazai zapata lodiakin, ankorri utsik: bat alkandoraren zuloak bizkarraren erdia agiri zuela, eta guziak lurreraño arrastaka zituzten zaraula luze, lodi, pisuak, gerrietan mokones edo pañuelo banarekin loturik, soñetik erori etzekizkioten. Orra nolako egoitza mingarri eta negargarrizkora erori dan Gipuzkoatarren pillotako jostaketa ain sonatu maitagarria!

Ezin esango du bada inork egiazkoak ez diladela azaldu dizkitzute-dan igaroketa oek, zergatik nik bezala, beren begiaz argiro ikusitako anitz lekuko edo testigu aurrean diturala aurkitzen naizan.

Badakit egin dutena Madrillen pillotarako toki eder, galant, bat, plaza berean itzkribuz markaturik, Gipuzkoako pillotalekurik bikañenak; zeñetara eraman zituzten orain iru urte Nafar bat eta bi Gipuzkoatar, alogera onak emanik, pillotan jokatzera; baña etzitzaie agertu kontrariorik, España guziko gaitasun edo abilidaderek aundien gordelekua erri aurrenengo ura izan arren.

Ikusten degularik bada, lenago luzerako pillotaleku seinalaturik etzan erri batean egiten dutela, gureak izendaturik, eta markaturik, ez da lotsagarri, guretat ainbeste diruren gostuz gure asaba onak ongi eraturik eta txukinkiro apaindurik utzi zizkiguten plaza eder doarikakoak urruñatu ta lagaturik, joku oro saria eman bear zaion trinkete zuloa autatzea? Gaitz erdi litzake bada trinketeak irozotzea eta beretan jokatzera, baldin ez balirake luzerako pillotarien galgarriak, eta biztanle guzien ondasunen kaltekoak.

Nor izango da Gipuzkoatarren artean ain zenzu gutxiko gizona, sorra, eta arduragabekoa, ezagutuko ez duena argi eta garbi, zertatik eta nola datorren luzeko pillotarien galera, eta berai begira pozkidaz beterik egongo lirakeanak daukaten atsekabea? Eta au ezagutzen dutenetan, zein izango da ain narra, nagia eta bidagea, damurriaturik eta engorroturik naiko ez duena birjaiotu oraindano bezala, aurrera ere, mundutar guzien artean gaildortu dezan?

Gure ama maitagarri Gipuzkoari eta bere seme prestu buruzariak eskuen artean aurkitzen zaiote bada, izurri likits kaltarkitsu au sendatzeko

bear dan osakai edo erremedio zuzen, egokia; txit merkea, eta entasunarekin daudenak pozkida gozo aundi batekin etarreratuko dutena, zeña dan, esku larru moldakaitzak trinkete gizon galgarriak, debekatzea.

Ez det esaten nik, ez eta esan nai ere, erri aundietan trinkete bat irozotzea ongi ez dala, beren errenta edo tinkondo seguroakin bizi diradenak lan egunetan jostaldiatzeko; bañan bai premiazkoa dala txit, jai egunetan guziak arras itxitzea, lenagoko modura biltzarkidatu ditezten, ala aberatsak, nola beargilleak, artarako jarria dagoen plaza agiri doarikakorra, beren jatorrizko jostaketa ain seinalatuan pozkidatzera.

ITZ NEURTULARI EDO BERSOLARIEN JOSTAKETA

Gipuzkoatarak, denbora guzietan eta beti izan dute, itz neurtuak supituan eta ongi kantatzeko eresia eta jakinduria aundia. Non ezagutu dirade bada eskolatu gabeko mutillen artean, plaza agirikoetara irtenik aiñ apustu baliosoak jokatzen, nola gure errian?

Datorren otsaillean izango dira ogeitabi urte, Billabonako plazan jokatu zutela itz neurtu edo bersoetan bostna onza urre, lendanaz apustua egiñik, Zabala Amezketarrak eta Txabalategi Hemanikoak; zeñean izandu nintzan ekadoi edo jueztako Zabalak billatua; baña egun batzuez aurretik eritasun txiki batek artu minduelako, ez nuen serbitu, eta nere orde z eraman zuen bere erritar Fernando; baita Txabalategik ere, Aizarnazabalko elizaia; eta Billabonako alkate jaunak, erabakitzalle D. José Mendizabal Tolosako apez aundi sonatu ura ifinirik, lau milla ta geiago personaren aurkezean kantatu zuten bi orduz jokalaria, apustua egiña zuten bezala; bata besteari asmatu al zitzaten itz gairik nekezenak irikiaz, nondik eta nola alkar naspillatuko zuten alegiñik aundienak egiten zituztela.

Guziaz ere ain zuzen eta egoki eman omen zituen nork bere itz neurtuak, non apostuko bi orduak betetzean, ekadoi edo juezak alkargana batu baño lenago, altxatu omen zan plazako jende guzia, deadarrez, esaten zutela, jokalaria biak kantatu zutela guziz ongi eta utsaldiarik gabe, enzunleak naikidaturik utzi zituzten moduan, eta beragatik onkai zutela berdin berdiñean gelditzea; zeñean irten omen zan era berean Aizarnazabalko elizaia plazaren erdira, eta kantatu omen zuen itz neurtu au:



Txabalategi eta
Zabala gaztea;
Askok deseo zuen,
kantuz ikustea:
Atsegin andietan
gelditu da jendea,
bata adinbat egin
bear degu bestea.

Fernandoren eranzuera:

Ezin gentzake bada,
beste gauzarik egin,
nik gogoan neukana,
zuk dezu itzegin:
Utzi bear ditugu,
biak berdin berdin;
Gipuzkoa guziak
ar dezan atsegin.

D. José Mendizabalen debedeo edo falloa:

Jaunak mintzo zerate,
grña txarrik gabe,
pozkidatu nazute,
txit asko alere:
Egia esateko
ifiniak gaude,
bata bezin bestea
kantari onak daude.

Iru ekadoido edo Juez oek izanik gizon zentzu aundikoak, grña onakikoak, eta berenez itz neurtulari jakintsunak, eman zuten beren debedeo edo falloa, etzedilla izan inor, ez irabazdun, eta ez galtzalle; zergatik aurkitzen zuten jokalaria bien artean jakinduria berdiña. Erabakitze ain zogiarren bitartez, gelditu ziraden enzuleak atsegin aundiarekin, eta naierara pozkidaturik; baita jokalaria ere beren denbora guzirako adiskide mami egiñik.

Virgiliok esaten du bere artzai jolas edo Eglogaetako batean, nola bein batez ari ziraden Tirzi eta Damon apustua egiñik itz neurtuetan jokatzeko, Platon erabakitze zutela, eta onek eman zuela bere debedeo edo falloa itz neurtuan, jokalaria biak berdiñean utzitzen zituela.

Greziatarrek bezalako gogo balute Euskaldunak beren jaioterriko usuario gogoangarriak itzkribatzeko, gaurko egunean aurkitzen diraden baño apainduagoak, indarsuagoak, eta goragotuagoak egongo lirake gure jostaketa gozatsu, banaita, atsegingarriak; eta aien izenean dabiltzan artzai jolas asko ezagutuko ginituzke, geren gerenkiak dituguna. Erbestearrak berak ematen digute biderik aski, geren jostaketak itzkribuz aundizkatzeko ez ezik, biotzez ongitxo maitaturik, naierara gozaten ditugula, gordakiaitzeko ere, bañan ez bide dute, suertez ere, beren etxapean, ez seme, eta ez adiskide begirune onarekin begiratzen diezatenik; eta argatikan daude gaxo urrikarriak, txoko bazterretara izkutaturik, beren distiazio ederra erdoia eta amalaunak arras galtzen diezatela, non-goak, eta nor diraden, beren alderik urkoenak ere ia ezin ezagutu dituen moduan.

Gaitz erdi litzake bada izkribuz aundizkatzeko ez nekatu nai izatea, eta geldirik egotea beste kalte gogorrik egingo ez baliezaketeki; baña ez dituzte ez, ala zorigaitzean, atzaparrak bezin maite izaten mingañak nekatzeko, zenbait erausle txarrek, biltokietan, arako ezpañak okerkara ifinita itza ume gisara adindurik, lepoetako zaiñak urretzeko zorian garra-xika marraskaz egon oi diradenean, baserritar itz neurtulari atsegiñezkoen siñuak egiten: ustez ezen an ixurtzen dituzten dollorkerizko lotsagabekeriakin anaia prestuak iraindurik, egiten dituztela beren buruak txit jakintsun, aundi, eta men; baña ez dira asko oarketutzen aizatsu gizagaxo oek, enzule guzien ikusguñ agirikoan gelditzen zaiozkatena beren ezjakiña eta prestuezeria.

Gipuzkoako itz neurtularien artean badirade mutillak, eskolatu gabekoak izan arren, bularrarekin batean erodiski edo mamatu zuten itz-kunza gozoan, eta beren bizimoduari dagokion edozein izkairaren gañean ariñ asko ixilduko lituzketekeanak, jakinduriaren gordeleku guziak gañez egiteraño beteak dauzkatela uste duten orietakoak.

Zenbat eta zenbat bider egondu ez naiz goragaleak emanik, iraingarri zital oek biltokietan beren erritar prestu, itz neurtulari jakintsun pozkarrien siñuak egiten ikustean? Baldin ezagutuko balute zenbateraño jakinduria aurkitzen dan, artikasi ez ezik eskolatu ere gabeko itz neurtulari oetan, nik segurutzen det ixukarik egingo ez liezaketekeana beren anaia maitatai.



Nork eta non ezagutu ditu bada Gipuzkoako nekatzalleen artean bezelako itz neurtulariak, ain supituan, ain naroro, eta ain egoki, itz neurtuak ematen dituztenak? Ez det uste inork eta inon ere arkitu duenik, eta billa lezakeanik ere, euskaldunari jostaketa bere bereki onetan alderatu zaionik.

Esan bear dizkitzutet bi itz neurtu, Zabala Amezketarrari, eta Aizarnazabalko elizaiari, bein batez, lau milla ta geiago gutxienaz, alkarri itzetik ortzera kantatu ziozkatenen artean adituak.

Elizaiarena

Aditu bear nazu
Zabala egiazki
nerezat ez dira gauza
Goierriar zazpi
amar etorriagatik
ez dirade aski,
azkenean gailldortsu
irtengo naiz naski.

Zabalaren eranzuera

Gezurrik esan gabe
mintzo naiz egian
zu bezain koplari onak
badira Goierrian.
Nai badezu bertan eta
naiz plaza erdian,
abilla baldin bazera
orain zaude premian.

Orain ogeitalau urte San Sebastian egunarekin eraman zuten Femando Amezketarra Azpeitiara, erri bereko batekin itz neurtuetan jokatzera: baña etzitzaion agertu kontra aritzallerik plazara. Egia da, bera zegoen ostatuko atarira joan zitzaiozkana gabaz desgaraiean deadarrez ta auparaka; baña ezagaturik Femandok aien asmo txarrak beraren onera-koak etziradena, utzi izan zien gau artan kantatu gabe, eta bidaramunean ikusi zuenean karrikan igarotzen bere kontrario ustekoa, bota zion aurke, beste anitzen artean, itz neurtu au:

Lagunak arturikan
guzizko tirrian
nere billa enbillen
bart gauerdian,
erronkak botatuaz
prestuezkerian,
ez dik ongi ematen
nork bere errian.
Egunazko argian
Euskara garbian
jokatu nai nian
bañan ez nauk ifini
inon premian.

Zazpi ots ideko edo konsonante berdiñakiko itz neurtu mota oek kantatzea usuan jarririk dago Gipuzkoako itz neurtulari bikañen artean.

Tolosako erri leñargitiko batzartar jaunak 1802garren urteko inñauterieren, azkenengo arratsaldean, biribillatu zituzten lau itz neurtulari, Gipuzkoan aurki al zitezkean onenak: Zabala, Fernando, Txabalategi, eta Altamira, lauak letra bat bakarra ere ezagutzen etzutenak.

Plaza zarreko baranda banatara igorik kantatu zuten arratsalde guzian bi bitara. Ain atsegintasun aundikoa ta pozkidatsua izandu zan arratsalde gogoangarri ura ezik, illunduta gero ere, deadarka zeuden enzuleak aurrera ere kanta eragiteko, eta uste det, baldin eguna zabaldu arterañoko guzian ere ari izandu balira kantari etzala aldonduko enzuleen artekorik inor ere.

Egiazki, zer izango da Gipuzkoatarrentzat jostaketa pozgarriarrik, eta naiaragokorik beren anaia prestu jakintiak plaza agirikoan kantuz eta supituan ain itz neurtu egokiak ematen dituztela ikustea baño?

Artikaste aundiakiko gizon jakinti askori aditu izan diotet esaten, guziz ikaragarria dala eskolatu gabeko itz neurtulari oen alainzo edo talentu jakinduriazkoa.

Izanik bada jostaketa gaitzik gabeko au Gipuzkoatarren ain naiararria, pozkarria, eta beren berekia, ez da mingarri, orrako eskuan darabilten zigor biguñ ura zertarako artzen duten ez dakiten zenbait alkate kas-kabel, plaza agirikoan itz neurtulariak kantuz asi orduko ixill eragiten ikustea? Alkatearen izen ondragarri ura onkai edo merezi ez duten anitz ezagutu izan ditut nik griña berekoak; baita zuek ere.



Gipuzkoako erri leñargiti askotan ikusi izan ditugu (joistallu egune-tan ala ere) itz neurtularien kanta otsa aditu bezin laister, korrika beren gañera dijoatzela, eriotza etoikiro edo alebosaren batzuek egiten ari bali-rake bezalako beakin edo prekauzioakin.

Zigor suabe biguñ ura nai baño nekezago eskuetaratu oi duten gizon bidage, gogor, ekai gaiztoakiko oek, arrokeriaz beterik begietatik sua ta garra dariotela, ibilli oi dirade etxerik etxe, zokorik zoko, bazterrik bazter muturrak ausitzeko zorian, nondik eta nola beren errietako biz-tanle maitagarriakin presoindegiak beteko ote dituzten pozez zoraturik. Eta azkenik ikusi ditugu, jai gaubean bere etxera bidian, irrintzi edo oju pozkarri bat egin izan duen nekatzalle gaxoa, bidaramunean presoinde-gira sarturik, bederatzi urrenean bertan idukitzen. Lotsatzen naiz, eta ez gutxi ala ere, gure errian gertatu izan diradela gisa onetako lankaitzak esa-tea. baña ezin nengoke, aurrera alkate izan bear dutenai premiazko oar-keru au egin gabe, gisa bereko bidegabekeriarik inoiz egin ez dezaten.

Amezketan zillegi da itz neurtuetan kantuz aritzea, eta beragatik irteten dirade andik, ainbeste itz neurtulari, eta ain egokiak. Auzo errie-tan ere bere bat izango lirake, baldin kantatzea lokabe balute.

Esan bear dizkitzutet Gipuzkoatar batek euskaldunen animen one-rako jarritako ogei ta sei itz neurtu amardun:

1

Nere kristau maiteak,
jakiñean gaude,
Jesukristo degula,
gure jaun ta jabe.
Bizi gaitezen beti,
Fedearen alde,
gelditu diradenak,
au sinistu gabe,
infernuan saturik,
erretzen oi daude.

2

Erioak jotzean,
estu, eta larri
anima egongo da,
gutziz arrigarri:

Lendanaz bekatuak,
gogora ekarri,
bat ere utzi gabe
konfesatu garbi!
Luziferren mendean
ez gaitezen jarri.

3

Jesukristo izanik,
aiñ gizon noblea,
osakaia daduka,
guretzat gordea:
Anima sendatzeko,
ezin da obea!
artzen badu, damua,
eta dolorea,
sartuko da zeruan
naiz izan pobrea.

4

Dirurik eman gabe,
auxen baita ditxa!
Bañan kosta zitzaion,
Jesusi bizitza:
Geroztikan etsaiak,
arrantzan dabilta.
Ornitua nai duenak,
Bautismoko itza
gusto lizun guziak,
arras utzi bitza.

5

Jaunaren arpegia
nai bada ikusi,
ibilli bear degu,
gustoen igesi.
Alderatzen bazaizku
begi biak itxi,



mundu triste onezaz
obe degu etsi!
Infernuko leizera,
ez gaitezen jetsi.

6

Munduan atsegiñak,
dituen gorputza,
geldituko da bada,
zuloan lur utsa:
Anima infernura,
Luziferren poza!
Arren urtu dezagun,
negarrez biotza!
Gure ondoren dabil,
beti eriotza.

7

Naigaberik ez eman,
Jaungoiko jaunari,
gorputz ustel au degu,
zapoen janari:
Illta norako geran,
oroitzen danari,
biotza triste, eta,
anima txit larri,
batere duda gabe
bear zaizka jarri.

8

Adiskide maiteak,
izan arren milla
ildakoan ez asi,
bakar baten billa;
Apenas izango du,
ura ere piña,
sentitzen dutelako,
usaia egiña,
guziak aren iges
ibilliko dira.

9

Ill bezin laister ditu,
maitati berriak,
usai zikiñarekin,
liztor ta euliak:
sartzen zaiozkalarik,
abotik erdiak,
beste gañerakoak,
jan bear begiak,
Frai Eusebiok dizku
esaten egiak.

10

Iltzen danaren alde
guzien ansia,
etxetik botatzeko
balego janzia:
Ojala ura ere,
ez balu ausia!
Iru edo lau atsok
nolanai josia:
Zuloratuko dute
gauza itxusia.

11

Maitatu arren askok,
lenago kalean,
gutxik egon nai oi du,
illaren aldean.
Ezkutatuko dute,
zulotzar batean,
bañan ez lagatuko
an ere pakean,
zapo ta arratoiak
dana jan artean.

12

Zabalera iru oñ,
luzetara zazpi,



bizi leku txatarra,
izango du lazki;
sagu ta arratoiak,
zapoakin nasi,
ardura asko gabe
ongi edo gaizki,
an sartu bearko du,
naiz ezurrak ausi.

13

Ill arterañokoa,
esan det nola dan,
gero ere badago
eskuak bete lan:
Larri egon bear du,
animak orduan,
sartuko dan zerura,
edo infernuan:
Gaiztoa izan bada,
erre bear du an.

14

Juzgatzeko pixua,
daukate jarria,
anima gaxoaren
arako larria:
Txit izango du, langai,
ikaragarria,
betiko pena, edo
betiko gloria;
Diferentzia ori,
guziz da lodia.

15

Gizon jakintsun anitz
ibillitu dira,
diferentzia lodi,
andi orren billa;
Ongi ezagaturik,
animaren miña,

izkribatu ere bai,
ipuiñ asko milla:
Orien birtutez gu,
onduko bagiña.

16

Kondenatuen penak,
aiñ dira andiak,
ezin agert litzake,
nere memoriak;
Batez ere guziak,
aiñ gutxi erdiak,
bañan ez da faltako,
nork esan egiak,
sendatu nai badira
anima eriak.

17

Gure animak dauzka,
igaro bearrak,
zubi altu luzeak;
eta txit melarrak;
Erorten baldin bada,
sasiakin larrak,
kiskaldu bear berriz,
suak eta garrak:
ez du asko balio,
orduko negarrak.

18

Erretzea utsa da,
ez baliz geiago;
bañan beste pena bat,
gaiztoa an dago:
Naiz ditzala urteak,
milloika igaro,
eta gertatu, beste
ainbeste milagro,
bein ere irteteko,
usterik ez dago.

**19**

Guzia iristen du,
 Hai ura labea!
 Tormentu izugarri,
 kaburik gabea:
 Artifizio askoz,
 daukate parea,
 Luzifer dutelarik,
 maisu ta jabea;
 nori egingo zaio
 arako-zalea?

20

Emengo atsegiñak,
 ez du an balio,
 animak izango du,
 bere kontrario:
 Zein aldetatik zuen,
 munduan bizio,
 serpienteak andik,
 itxatsiko dio.
 Ala esplikatzen da,
 Aita Eusebio.

21

Tiraka sartuko du,
 kueba batera,
 tormentu jenerorik,
 asko ematera,
 iges egin nai arren
 leku apartera,
 an irtengo zaiozka,
 dragoiak batera;
 Ez diteke sekulan,
 kanpora atera.

22

Luziferrek berekin,
 leizera ezkeru,

kanpora irteterik,
 ez du zer espero:
 Artu bearko ditu,
 otzak, eta bero,
 nai ez duela, zenbait
 tormentu jenero;
 Orain ontzen ez danak,
 damuko du gero.

23

Infernua, da guziz,
 toki bat illuna,
 ez egin, Luziferrek,
 esaten diguna,
 Etorri bear zaiku,
 oraindik eguna,
 Jauna ofenditua,
 damuko deguna,
 animari lenbait len, eman osasuna.

24

Konfesioa dago,
 artako jarraia,
 urtu bedi biotza,
 ez bada arria;
 Ill bear deguna da,
 fedeko egia,
 beragatik, anima,
 ifini garbia,
 gozatu nai duenak,
 betiko gloria.

25

Arretaz bear degu,
 egin esamiña
 orobat konfesatu,
 bekatu egiña
 Infernuko su, garraz,
 oroitzen bagiña,



naiko genduke, ongi,
sendatu anima;
Izan ez dezakegun,
sekulako miña.

26

Ar gaiztoa da guziz,
animako kezka:
Bekatuan beñere,
bizi bear ez da:
aixa ill dezakegu,
maiz konfesatu ta,
orain degu denbora,
baita ere beta.
Kanta oen egille,
Ni naiz IZTUETA.

Aita Meagerrek jarritako itz neurtuak

1

Ni naiz txit gauza gozoa
eta pozkida osoa
beltza naiz ta zuria
illuna eta argia.
Indarra det eta garboa
eta izena det ardoa.

2

Noe gizon aditua
zedorren pensamentua
izan zan gauza andia
ipintzea mastia
zu zaitugu ardoaren autore,
oh zorioneko NOE!

3

Edari maitagarria
tristearen alegria

dezu alaitzen begia
kentzen melankonia
mutuba ipintzen kantari
eta errena dantzari.

4

Ausi, atera, ebakia
llaga dala, edo zauria
kuratzeko belarra
klareta edo nafarra
moskatela edo malaga
edozeiñ ardo ona bada.

5

Pasatzen du aste osoa
aitzurtzen batek soroan,
nekaturik guztia
dariola izerdia.
Laster legoke au galdurik
ezpalu jaiean ardorik.

6

Jateko ez bada gogorik
eta eziñ egin lorik
eritasun oben
edo beste edozeñen
kuratzeko balsamoa
da mats onaren zumoa.

7

Ardo gabe ez da funziorik
ez mezarik eta eztairik
bada au faltatu ezkerro
ez da arkitzen gero
baizik naigabeko tristura
illuntasuna ta malura.

8

Galenoren medezinak
ta farmazia guztiak



du botikik onena
ardoaren taberna.
Todo lo sana guztia
ardo ona daukan zagia.

9

Barbero mediku guztiak
erremedio aundiak
dituzte besterentzat;
Baña bada berentzat
erremediorik oberena
ardo zarrik dan onena.

10

Ardoa eranik neurritz,
beñ illa pizten du berriz,
baña bada asitzen
belaunak limuritzen
eta irakiten buruban,
ez da gauza onik orduan.

IDI APUSTUAK

Guzizko eresia dute Gipuzkoatarrak idi tema oetara. Urte guzietan izan oi dira, onkarri edo interes andiko joka aldiak. Anitz bider ikusi ditugu ogeina onza urreko, apustuak eta gañera milla otxiñean igarotzen diraden trabesak. Diru multsu andi oek guziak izaten dira, jendella neka-tzallearenak.

Uztar-idi aldia batek erabilli izan ditu 70 kintal andi arrastean, zeñean diraden 420 arroba: baita beiak ere 360. Beragatik dute Gipuzkoatarrak txit beroitza andiko griña, abelgorriak ain ongi bazkatzeko. Ezta urte asko gizendu zuela Hernanin Inazio Goikoetxeak, bere beargai guziak egiten ziozkan idia, pisatu izan zituena aragi garbitan, 1070 libra, eta 230 peita edo zebotan. Aditu izan diotet gizon jakintsun, artarako diraden anitzi, baldin idi au izan baliz ezurraz ain andia, nola Franziaiko zenbait, pisatuko zituela 1880 libra.

Orain dalarik 30 urte gutxi gora beera, jokatu zuten Billarrearen 20 gizonek, uztar-idi aldiarik onenaren kontra tiraka; baita irabazi ere. Beasaingo Leundak eraman ,zituen ordu erdi baten barruan, bere erriko plazatik Billafrankako- ezkaraz edo portalera, amar anega gari gurdi batean tiraka, zeñean irabazi izan zuen onza bat urre, apustu berean. Ikusi det Azpeitian, Abitaiñ esaten zaion baserri bateko mutilla, plazaren goenetik barreneraño bizkarrean eramaten 24 arroba burni.

Elgoibarko anai arreba batzuek jaso izan zituzten, orain sei urte, zortzi anega gari, onza bat urre apustura egiñik: lurretik lepora lau anega ta erdi anaiak, eta iru ta erdi arrebak.

ARI APUSTUAK

Ari temaetara ere, guziz itxutuak eta txit etziñak dira Gipuzkoatarrak; zeñean jokatu oi diraden plaza agirikoan (baita lenago izendatu ditudanak ere), alkate jaunak aurkezean daudela.

Ikusi izan ditut ariak, alkarri ematen diozkatzen kolpe indartsu ubariakin, adarren ondoetatik kea botatzen dutela. Baita, lendabiziko kolpean, beraen danak, gogorragoa ezagaturik, beragana geiago joan nai ez duela ere.

Orain 12 urte Bidanian izan zuten ari txiki txiki bat guztizko jokotri edo astuzia andietakoa. Bi urteren barruan jokatu zan gutxienaz amar aldiz, bera alako bi andi ziradenakin, eta guzietan irabazi zuen, bere jokotriaz baliaturik, txit aixa.

Kolpea emateko denbora berberean altxatu oi zituen burua, ta aurreko beso biak, eta nola kontrarioak arrapatzeko uste oso osoan bere indar guziak gastatzen zituen beingoan, uts eginik, beaztopatu ta sartutzen zan beraren sabelpera, eta orduan zanpatzen zuen gain-bera, jokatriak.

MAKILLURRUTILARIKIN, SALTALARI ETA TXINGOLARIKIN

Arzaiak dirade txit eresiatuak iru jostaketa oetara. Makill urrutian tiratzen dute, eskuiko eskuaren aurrenengo iru beaztakin erdi erditik artu, ta besagaintz txit bide luzean.



Ikusi ditut artzai-mutillak 60 laurka edo kuadroan makilla botatzen dutenak. Nere gogoanean izandu dan tiratzallerik andiena zan, Mitxelto esaten zioten bat. Besteak besagain aurrera begira bezala, onek tiratu oi zuen derrebes, atzeraka.

Santa Luzia egun batez, Billarrearen jokatu zion Mitxelto onek Bizkaitar bati onza bat urre, zortziña tira aldietara, eta azkenengoan bota zuen makilla, ikusle guzien gañetik txit urruñ. Begira, aurkitzen ziraden rmillaka gizonak, eta guziak gelditu ziran arriturik, geiegiko tiratze arzaz.

Iñon ere ez da agertu izandu, makiilarekin saltatzen euskaldunari alderatu zaionik. Ezagutu izan det nere jaioterrian Antonio Irastorza, anka bakarrarekiko gizona, zeñari suge batek eldu ziolako zortzi urte zituen denboran, moztu zioten bestea, eta ala ere, saltatu oi zituen makiillarekin salto bakarrean aldatuta, 31 oñ, eta txingo bi ta saltoan, 58.

Badira Gipuzkoan artzaiak, gaurko egunean ere, makillaren gañean korputza airean dutela, lurrik oñekin ukitu gabe, 80 laurka edo kuadroan joango lirakeanak. Urreta esaten zioten Amezketar bat ikusi izan det, opajuntuan eta esku utsik, amairu oñean saltatzen; baita beste bat ere erri berekoa, txingo bi ta saltoan, ogei ta amar oñ igarotzen zituena; eta abiadurarekin, ogei ta emeretzi.

MAKILKARIAK

Gipuzkoan beti izan dirade makilkari azkarrak, eta txit sendagaill edo balore aundikoak, ala beren artean nola Alfajedunen kontra, eta oekin peleatu izan diraden guzietan irten dirade garaitpenarekin.

Orain dalarik ogei ta sei urte gutxi gora beera, bi gudari edo soldaduk bagajian zerametela Jose Domingo Barrendaingo Beasaintarra bere idiakin, Tolosarañoko ustean, andikan ere aurrera artu zuten gogorrean; baña illuntzearekin batean, bide aundiaren erdian, gordotzkerarako beren alfajeak izan arren biak, akulluarekin galanki jiponaturik etxera zan, eskuan ebaki txiki bat beste zauririk gabe.

Azkenengo franzestean, Ernialden bizi zan Bautista Bidanitarri johan zitzaizkan bere etxe-atarira Tolosatik, bi franzes gudari ollo lapurretara, beren alfaje aundiakin, eta bien kontra peleatu zan portizkiro Bautista, makillarekin. Alfajeaz ematen ziozkaten kolpeakin txit moztutzeroño ekarri ziotenean makilla, ots egin omen zion emazteari, bota zegoia anka tartera gelako atearan atzean zegoen beste makilla lodiagoa,

eta onek aren esana egin bezain laister, eskuetan zerabillen moztua etsaien batari begietara tiraturik, bestea anka tartetik altxatuta, berarekin zatitu omen zituen ezur ta mami franzes biak, lurretik jekitzeko gai etziraden moduan, zeñean iges egin bearra izan zuen Bautistak bere emazte eta umeakin al zuen tokira, ondoreatze gaiztoen beldurraz.

Ez da oraindik iru urte, bi gudari agintari zaldiz, eta beste bat oñez, beren alfajeakin Tolosatik Donostiara zetozela, Billabonarekin Andoain bitartean, Juan José Iguaien Zizurkiltarrak irurak zatitu zituela makillarekin, ezerezkeriaren baten gañean aserratu ziradelako; zeñean, gudariak ondorean aztarrenak aterarik, nor, ta nongoa zan jotzalea, Tolosako presoindegira eramane, sei illabetez idukitu zuten, baita sakela ongitxo ziska erazi ere, baldin andik irtengo bazan; eta ala ere gaitz erdi, geiagoko gabe lokabetu zanean.

PALANKARIAK

Gipuzkoan ezagutu ditut nik palankari gain gañekoak. Nere denboran agertu diraden guzien artean onena izandu da Juan Bautista Mendizabal Zaldibiatarra. Bost palanka partidu sonatu jokatu izan ditu Zaldibiatar onek agertu zaiozkan andienen kontra, eta bostak irabazi, aixa aski ala ere; zeñagatik esan ditekean ez duela ikusi bera ainbatekorik.

Egia da Mendizabal au irten ez dana Gipuzkoatik kanpora palankan jokatzeri; baita ere inor etorri etzaiona berari arpegi ematera. 1793garren urtean bere erriko irurki edo terzioen buruzari Irunen zegoela, jokatu nai izan zion ogei milla ta geiago gizon kanpotarren artetik atera nai zuen onenari; bañan etzitzaion irten kontra aritzallerik.

Amabost librako palanka, ixuririk gabeko toki zelaiean bota oi zuen zuzenkara edo apetxo, irurogei ta bost oñean; jira erdian edo amedia bueltan, irurogei ta amar oñean, eta zankape berrogei ta amairuan.

Esnea ta arto utsarekin azi ta bizi zan mutill, egun guzietan atxur lanean portizkiro ari bearra izaten zuen batentzat ez bait dira marka txikiak. Janari oek indarririk ez dutela esan oi duten aietakoak ikusi nai nituzke nik, zenbat geiago botatuko ote luketekean.

Gipuzkoako nekatzalleen aurrenengo janariak esnea ta artoa badira ere, berakin azi ta bizi oi dira orube maitagarri onetan, iñon ere bezain mutill mardul, guri, eder, galant, pizkor, indartsu, sendagall, azkar, arin, jostati, pozkarri, zentzu aundiko, jakintsun, beargilletsuak.



Euskerarekin euskaldunen atsegin leloak zortzikoan

1

Bukaera nai diot
eman obra oni,
bai eta hororeak
kantuz euskarari:
Ikusi ditu onek
zenbait egun gorri,
bañan garaitpendurik
txit dago gaur ongi.

2

Gure euskara maite
jakintsun ezitia,
aienatu nai zuten
arrotzak guztia;
Iguñ badute ere
bera ikustea,
urteak joan arren
txit dago gaztea.

3

Erdaldun mingain latzak
oraiñ zenbait urte,
euskara gaztetzetik
ez baitzuten uste:
Alegiña aundiak
txit egin dituzte,
galduko dutelako
bañan ezin dute.

4

Bere seme prestuak
ongi apaiñdurik,

agertu da euskara
aitz zuloetatik;
Sasoikoa dago ta
pizkorra oraindik:
ez da itzkuntza bat au
berdintzen debanik.

5

Gozoa dalarik da
guzizko zintzoa,
izkera guzietan
lendabizikoa.
Beraren egille zan
gure Jaungoikoa,
argatik da euskara
aiñ gaiñ gañekoa.

6

Nagusi eta buru
dala egiazki,
egiñ izan diote
ixekarik aski,
erabilli ere bai,
etsaiak txit gaizki,
bañan oraiñ guziak
azpian daukazki.

7

Euskararen etsaiak
dirade argiro,
Mayanekin Llorente
eta Osorio:
Asmatu arren zenbait
gezur ta sesio,
aien esker gaiztoan
gañera da igo.

8

Beste anitzek ere
txarkeria asko,



esan izan dituzte
euskararentzako:
Batzuetan inki ta
besteetan mako,
izuturik txokoan
egongo dalako.

9

Mayans eta Armesto
gorputz bat egiñik,
ari ziran euskara
puskatu eziñik:
Jo ezak andik eta
jo ezak emendik,
moldatu baitzituen
Aita Larramendik.

10

Uste etzuten gauza
zitzaien gertatu,
etzekiten lanean
ziralako sartu;
Asi baziran eta
bai aiei damutu,
astin aldia txarrak
etzituzten artu.

11

Maitaro naiko zuten
euskara ikusi,
baldin bear bezala
balute ikasi;
Ezagutzen ez ta
mendekatzen asi,
nola nai zuten bada
baza irabazi?

12

Ondoren agertu zan
Don Joaquin Traggia,

naspillatu naiean
euskara garbia.
Aotan artzen zuela,
Nafarren erria,
ustez etzuelako
izen berekia.

13

Gutziz gauza aunditzat
Traggiak esanak,
desegindu zituen
Astarloa jaunak:
aiñ ziraden traketsak
eta txit baldanak,
ezagutu ditzake
eroa ez danak.

14

Astarloaren obrak
dira agiriko:
alakorikan iñon
ezta nerekiko;
Mingaiñ latz arro zenbait
astotzar lapiko,
ixilduko dituzte
sekula betiko.

15

Mundu guzi guzia
jakiñean bego,
biziko da euskara
oraiñ eta gero;
Beraren aundizkatzen
gogaltsu ta bero,
itzkribatzen ari da
aspaldian Erro.

16

Atera ditu onek
bi obra berriak,



esaten dituela
beretan egiak,
Aiek irakurtean
etsaien erdiak,
ezur uts egin ditu
sabel arrabiak.

17

Txoriburu puztu bat
egiñik txit aundi,
etsai irten zitzaion
gure euskarari;
Apez janzian zuen
izena estali,
aditu baitzituen
berek eta bi.

18

Luma lodi zatar bat
zorrotzurik gaizki,
asi zan itzkribatzen
arroturik lazki,
Euskara ixilltzeko
asmoetan naski,
erronkak botatzea
eztordea aski.

19

Kakoa ortik eta
emendik makoa,
esaten zuen zala
Montuengakoa:
Uste bazuen ere
zala goapoa,
astin bat artu zuen
ha zer nolakoa!

20

Euskara piztea da
erdaldunen miña,

ez dakit nondik duten
orrelako griña;
Mundu guzian dago
sustraiak egiña,
itzegin oi zalako
bera txit anziña.

21

Naiz joan batera ta
naiz joan bestera,
non nai aurkituzten da
argiro euskara;
Eman bear diogu
zor zaion eskerra,
bestela gu beraren
semeak ez gera.

OARKERA EDO ADBERTENZIA

Obra onen zatirik geienetan agindu deran bezala, jarriak neuzkan soñu zar gogoangarren itz neurtuak, baña Korrejidore jaunaren agindua egitearren (beraren lizenzian ikusiko dezuten bezala), ez ditut ezarri.

Gisa berean eskañi det soñu beran otsakinda edo musika, zeña arkitzen dan moldizki edo prensan, eta argitaratuko deran egun gutxiren epean.

Nere naikida zan obrarekin batean musika ere ematea, bañan ainstesterañokoa izanik otxandiki edo publikoaren eresia lenbaitlen agertatzeko, beartu naiz bakarrik ura, au baño lenago ematera.



EUSKALDUN ANZIÑA ANZIÑAKO

**Ta are lendabiziko etorkien Dantza oniritzi, pozkarri,
gaitzik gabekoen Soñu gogoangarriak,
beren itz neurtu edo bersoakin**

DONOSTIAN

Inazio Ramon Barojaren Moldiztegian
1826 garren urtean egina.

M.N. Y M.L. PROVINCIA DE GUIPUZCOA

Ha llegado por fin el momento en que uno de los mas respetuosos y adheridos hijos de su V.S. puede presentarle el primer egemplar de la coleccion de canciones bascongadas que acaba de imprimirse con las licencias necesarias. El celo del distinguido profesor de música D. Pedro de Albeniz, no satisfecho con haber ajustado á las reglas del arte los cantares que improvisaron nuestros Abuelos en las cimas y desfiladeros de las montañas Guipuzcoanas, ha aprovechado esta ocasion para establecer en nuestro país el método de imprimir los caracteres músicos, que es un ramo del arte tipográfico muy poco estendido en España, y que puede ser muy util en este suelo que produce con abundancia la primera materia que se emplea en este ramo de industria. Bien se deja conocer que su establecimiento ha debido costar mucho tiempo, y esto disculpa la tardanza que se ha experimentado en la publicacion de esta obra que esperaban con ansia todos los Guipuzcoanos. Pero aunque parezca tardía no puede ser mas oportuna esta publicacion; nunca podrían entornarse con mas oportunidad los himnos de triunfo inspirados á los antiguos Bascongados por el genio de la Patria que cuando acaba de asegurarse la victoria de los Fueros que nos legaron, por los esfuerzos de sus mas nobles y dignos descendientes; nunca será mejor ocasion de expresar el respeto debido á las autoridades, consagrado en sus cantos por nuestros Trasabuelos, que cuando nuestro amado y justo Soberano acaba de ofrecernos el mas relevante motivo de gratitud, ratificando las franquezas que tiene juradas observar, é imponiéndonos con estos un doble y especial vínculo de obediencia; nunca por fin resonarán en nuestros profundos y risueños valles con mas alegría las cantinelas amorosas que en ellas se oyeron por primera vez, que cuando nuestros robustos y bulliciosos mancebos son escitados á unirse al bello sexo, por la idea de dar el ser á unos hijos que han de recibir intacto el patrimonio de sus ascendientes, y han de servir para conservar las inmunidades de su Pais . Llega pues muy en sazón á los Procuradores de Guipuzcoa la coleccion de canciones vascongadas, su título es la mejor recomendacion con que puede presentarse en el Congreso de los Guipuzcoanos mas ilustres por su amor á la Patria; y como nada mas hay mio que el cuidado de recoger



estas canciones, me prometo que la ofrenda que presento, será aceptada por V.S., por cuya prosperidad quedo rogando á Dios.

Bizi bedi Gipuzkoatarren biotz biguñetan beti betiko sarturik aurkitzen dan Errege on Fernando zazpigarren maite maitagarria. Bizi bedi doatsueraz betetako gure ama Gipuzkoa oneski gozatsua. Bizi bitez batzarre aundientsu orretan jaioterriko oitura gogoangarriak irozotzera baturik dauden etxejaun prestu leialak.

San Sebastian, 2 de Julio de 1827

Juan Ignacio de Iztueta

De los diferentes pueblos que componen la Península, el bascongado es uno de los que mas se distinguen por la antigüedad de su raza, por la de su lengua, por la naturaleza de sus fueros, y por el espíritu nacional que le anima. Varios autores notables como Garibay, Sandobal, Moret, Oyenart, y literatos distinguidos como el Bachiller Zaldivia y los doctores Isasti y Camino, se han ocupado en escribir sobre él bajo estos diferentes aspectos, pero especialmente sobre su idioma, el Padre Larramendi, los Señores Astarloa y Erro, españoles, y el Señor D'Iharce de Bidassouet que ha publicado en francés la Historia de los Cántabros. Allí pueden hallarse y consultarse datos muy interesantes que servirán para comprobar cuan fundado es el apego de los bascongados á todo lo que les concierne.

Si cada Provincia de España tuviese hijos ilustrados que se dedicasen á conservar sus fastos particulares, el orgullo nacional de toda la Monarquía se apoyaría mas en estas glorias parciales; y acaso la union política sería mas fuerte, por que la rivalidad de méritos suficientemente averiguados serviría para establecer entre todos los españoles un aprecio recíproco y duradero.

La disposición de los bascongados para todo es inegable. En su carácter, en sus hábitos, en las circunstancias mismas locales, encuentran todo lo que puede hacerles aptos para las ciencias, las artes, la industria, la navegacion y las armas.

Mientras los autores que van citados, han desenvuelto con erudicion y acierto esta opinion fundada en hechos, yo he creido contribuir á perfeccionar sus trabajos haciendo la presente coleccion de cantos propios del pais, y especialmente de la Provincia de Guipuzcoa.

Los historiadores en general, se han detenido casi siempre mas en la relacion de batallas, de empresas aventuradas, y cuando mas de ciertos

atributos característicos de la indole de los pueblos, que en el exámen de sus costumbres privadas, de sus diversiones domésticas, y de la espresion vulgar de sus sensaciones.

El estudio sin embargo de estas particularidades no es indigno del filósofo y del historiador. Y así como de la comparacion de las lenguas y de las legislaciones se deducen antiguas comunicaciones entre pueblos muy lejanos unos de otros, de la comparacion de sus hábitos familiares, de sus danzas y de sus cantos podrían deducirse tambien nuevas consecuencias que contribuirían eficazmente á perfeccionar la indagacion de sus conexiones primitivas.

Bajo este punto de vista la coleccion que doy al público podrá ser de utilidad inmensa, cuando este egemplo sea imitado en otras partes y existan medios de comparar las tradicciones musicales de los pueblos. Aun prescindiendo de esta mira que tal vez parecerá demasiado elevada y filosófica, siempre creo haber hecho una obra grata al pueblo bascongado, librando del olvido estas canciones de que seguramente una gran parte cuenta siglos de antigüedad.

Pretender en los cantos vulgares las convinaciones sublimes del arte, sería un error grosero; pero cuando en medio de su sencillez y abandono tienen el mérito de la espresion, de la analogía con el objeto, y segun el asunto, de la *sensibilidad peculiar* á él, si puedo espresarme así, ya entónces puede inferirse la disposición de los pueblos para el arte encantador de la armonía y aun hasta cierto punto, *su modo de sentir*: y de aplicar la melodía á la manifestacion de sus afectos y de sus sensaciones.

En las diversas composiciones que he reunido, se descubre el amor del pueblo bascongado al bello sexo; pero de un modo que sin salir de los limites de una decorosa moderacion, previene en favor de la genialidad de sus habitantes.

En el canto en que se figura que el pueblo pide permiso al Alcalde para divertirse, se nota la respuesta de este al concederle, recomendando el órden y anunciando la intervencion de su autoridad si se perturba. Este espíritu nacional de respeto á los magistrados que aun por este medio se grava en la mente hasta de las ínfimas clases de la sociedad cuando en sus mismas tareas entonan sordamente estas palabras y estas cadencias, contribuye á mantener en estas Provincias el culto que se rinde á las leyes y sus egecutores, y es tal vez una de las causas mas poderosas de la estabilidad de nuestras instituciones forales.



En la música que publico, ya con palabras ya sin ellas, y aplicada especialmente al baile, se notan un giro y una animación que indican la agilidad y vigor de los habitantes de estas montañas.

No diré que todos los retazos que he reunido sean de una remota antigüedad, pero muchas, es evidente que la tienen, y conviene no perder de vista que algunos son marchas guerreras que acaso inflamaron el ánimo de nuestros mas remotos antepasados y acompañaron sus esfuerzos para repeler el yugo extranjero y transmitirnos la dichosa independencia y paternal gobierno de que gozamos.

De las composiciones que pueden calificarse de modernas, la de *Ondarribia chiquia* recuerda la época de la llegada de Felipe V á España, de su advenimiento al Trono, y del amor con que fue acogido por los Guipuzcoanos este Monarca, primero de su augusta familia en España, y Bisabuelo del Señor DON FERNANDO VII á quien tantas pruebas ha dado de lealtad la Nación entera, y cuyo bien y prosperidad apetece tanto este Soberano.

Estas canciones populares no bastarían á probar el genio de los Guipuzcoanos para las composiciones mas sublimes de música, pero que la tienen, es innegable; y en prueba de esta asercion permítaseme citar, entre otros, los nombres del célebre y de ilustre memoria Conde de Peñaflores (abuelo del actual) fundador de la Real Sociedad Bascongada, la primera del Reino, quien entre varias obras compuso una ópera en bascuence que demuestra su genio y su inteligencia; de D. Manuel de Sagasti autor de otra que agradó mucho en Madrid y de una misa de *Requiem* que ha sido comparada con la de Mozart; de D. Fausto Corral, aficionado muy distinguido; de D. Joaquin Yun que hizo revivir el gusto de la música en esta Provincia y que conocía lo mas selecto de los mejores autores. Entre los profesores no puedo menos de hacer mencion en el género religioso ó *canto llano*, del Padre Sostoa del Orden de San Francisco, natural de Elgueta, el cual ha dejado obras verdaderamente magníficas. Tambien recordaré á Vicente Ibarburen músico juglar ó tamborilero en la ciudad de San Sebastian. Sobresalió en el instrumento peculiar de los bascongados llamado *silvo* que es la famosa *tibia vasca* tan conocida entre los *Vascongados* desde remotos siglos aun por los Romanos, y en él, á pesar de no tener sino tres ahugeros, ejecutó un concierto de violín que gustó muchísimo en Madrid. Ha dejado composiciones de un mérito eminente.

A todos estos sugetos que he indicado y que ya no existen, podría añadir otros que viven aun, tanto aficionados como profesores, que en

nada desmerecen de aquellos; pero no nombraré, por no ofender su modestia.

Seria sin embargo injusto si no manifestase que mi idea de imprimir una obrita sobre el modo de bailar las canciones que publico, reuniendo á varios que las cantasen, y la laboriosidad del organista de Hernani D. Manuel de Larrarte, proporcionó al distinguido profesor D. Pedro Albeniz la ocasion de escribirlas y ordenarlas, formando así la coleccion que ofrezco al público, y que no debe mirarse solo como un objeto de pasatiempo, sino como un verdadero monumento nacional que tiene y debe tener mas importancia que la que acaso a primera vista parece.



1. KUARRENTAKO ERREGELA

Kuarrentetikan
nai nituzke nik
nere ixil gauzak
argitaratu.
Nere Jangoikoa,
zuk erakustazu
zer egin,
nola itz egin.

Laga nituen nik
nere ixil gauzak
maitetxo batengan:
saiatu bear det
jakitera
mudatu ote dan.

Triste daukat biotza,
nere laztana,
zugaitik
zer egin ez dakit,
erremedia nazazu
pena onetatik.

Aingerutxoa,
jarri ziñaden
biotz nerean betiko
ala deritzat nerekiko.

Damu det bestek eramatea
zu biotz neretikan
ez deritzat mudatuko zerala
oraingo fedetikan.

Aingerutxo oni
esanaz nago beti:

biok alkarrekin
bear degula bizi.

Sartu zat biotzean neurgana
eta ezin apartatu;
zer egin
erakustazu.

Egin det alegiña
sartu zat zure miña
egun da santa sekulako,
nere aingeru piña.

Ai! au penaren aundia!
esan dezadan egia,
zabala dago zure begia
nere pena guzien konsolagarria.

Erramuren mezpera ezkerotzitan
etzerade nere maite polita
beiñere ateratuko
neronen biotzetikan.

Biotzean sartuta
ezin apartatu
arren, konsola nazazu,

Beti penaz, Oi! nago urriki,
el zaizkit Zeru altua;
zerorrek ondo dakizu
nere trabajua.

Nere buru guzia
galdurikan
ni emen nago;
erremedio on bat, arren,
indazu niri
ill baño lenago.



Esperantza dadukat nik,
maitea, zugandik,
sendatuko nazula
miñ onetatik.

Nere maiteak
ezagutzen bait du
daramaizkidana
pena andiak;
aditzera ematen
asi dirade
noizbait aren begiak.

Nere maitea ez bada, arren,
geiago egin negarrik;
zure suspirioak neuri
biotza erdiratzen dit.

Bostetan esan dizut
nik zuri
biotz nereko berri.

Nere itzaren jabe nago ta
badakizu ez dirana bi;
beragatikan zor diskiratzu
graziak partikulariki;
aspaldi da esan nizula
zuretzako nengoela ni.

2. SAN SEBASTIAN

Ardoak para gaitu
kantari bi eta dantzari;
ez gaituk mutillok egarri
ez ori segurki.

Gure kondizioak beti
tabernarako
eskean gure finak
berdin bearko.

Ezin faltatu,
kondizioak guk
onak ditugu.
Goizean joaten gera
tabernara
eta arratsean
beranduan etxera
gerok joaten gera.

Bañan alere betor ardoa,
edan dezagun
eta gauden alegere.

Atzo eta egun
ta eranegun ere bai
izandu diagu
errian jai.

Tabernan beti
sarturik gaude
edanaz ardo gorriti
orditu gabe, zuti.

Arropea zar
eta eztarria garbi
zorra franko bai
baña artzeko gutxi.

Bart gure etxean aserre
batzuetan bai neur ere;
ez orain bere;
gauden alegerementean,



egongo geraden artean,
leku batean,
pitxar aldean,
berdin gure fiñak
bearko dik
hospitalean.

Au da San Sebastian
orain dantza gaitean,
ia goaz erdian aurrera.

Dantzan dabilenak
arin zetik oñak
baldin ezpaditu oñak ariñak
ez du luzitzen,
bañan orrek ederki dik dantzatzen.

Ardoaren bentajak
ain dirade aundiak guretzat
gure biotzak
ardorikan edan gabez
zeauden otzak.

Atzo goizean tabernan
ongi neurria
edan nuen
txopiñ erdia.

Esan bear det egia.
Arretzek ill ziran
neuri egarria.

Zorionean nintzan
mundura ni jaio
zergatik deran naiago
ardo gorri nafarreti
andrea baño.

Ardoa ta kartak
ditut adiskide;
ez det nik
beste maiterik.

Ez det bearrerako
afiziorik, alerik:
ardoak naduka
enamoraturik.

Ardorik ez bada
neronen biotza
gelditzen da motel
eta ill otza.

Luzatuko liket
biziak
neretzat balira
ardo guziak.

3. GALANTAK

Dama gazte galant bat
ekusi det bart arabaketan
engañatutzen nauela
bere ustetan,
ez naiz fiatuko berriz
arren itzetan.

Maite nauela aniz
esan izan dit asko aldiz.

Dama gazte galant oni
nai izan diot ongi oraindañoan:
gau eta egun idukitu det gogoan.



Maite ninduzula aniz
biotz biotzetik;
esan didazu askotan
zerorrek jakingo
bait dezu zergatik.
Aingerutxoa, nai dituzu
besteak bat bezala zuk bi.

Nai badezu egin
maite biren jabe
gelditu zintezke
bada bat ere gabe.

Galai alai nik naia.
—zerade zu beti—
iduripen gaiztoak
kendu bear dira burutik:
munduan diraden gizonak
utziko ditut nik zugatik
baldin nai banazu ni.

Galai gaztea,
zu penaturikan ikustea
badakizu dala
neretzako illzea
egizu gauza oek
burutik uztea.

Atoz,
nere aldamenera zaita
biotzetik etzaitut
utziko nere maitea.

Dama gazte, begi argia
esaten banazu egia
zurea izango naiz beti
itza ematen banazu
biotzetik;
begira ordean

niri besterekin ibilli jostatzen
alakorik etzait gustatzen.

4. TXANTXAKAK

Txatxantxo gazte polit bat
maitatzen det aspaldian
bera bezelakorikan
ez dago errian.

Gorpuz galanta du egokia,
illea guziz lodia,
begi beltz alaiak, gerri lirain,
ezpaña, txit gorria.

Galai gazte aniz
damatxo onen ondoren dabiltz
gau ta egun;
beste bat alakorik
ez bait dago iñun:
ederra da segurki,
berak ere badaki;
bizia galdu lezatke
edozeñek argati:
engañaturik gaduzka
beste asko eta ni.
Gaztetanik du aingerutxo onek
guztiz asko ikasi
aldamenean, beti nai ditu
aberatsak ikusi.

Aingeru au eta
beste lau galai gazte
arrats batean
polikitxo eta gozotxo
zeuden alkarren aldean.



Itz egin zioten ederki,
bañan ez dakit
maite ote duten biotzeti.

Zure ondorendik
dabiltzan galai gazteak
baldin badirade
etxe oneko semeak
beren idekoak
naiko dituzte emazteak.
Zu utzirik artuko dituzte besteak.

Maite zaituztela
esanagatikan zuri
juango zaizkitzu
itzuli.

Ezkonzeko firme
eman arren itza
galai aberatsakin
kontuz zabilta.

Izan zenzake miña,
orain ez bada ere bai gero
adiskide oriek egiña.

Nai dizutela asko
esango dizute beti
bañan ez nik bezala
biotz biotzetik.

Galai maitagarria,
iru urte ontan
badakizu bai
nere barrengo berria.

Nai ditut asko
biotz biotzetik
ez det iñor
zu beste maiterik.

Gau eta egun beti
zauzkat gogoan
zu beste maiterik
ez det munduan.

Galai aberats guzi
guziak ditut utzi,
zergaitik nai dedan
zurekin bizi.

Oroitzen naiz ongi
nola esaten nizun
arrats batez geundela
bakarrik
itz egiten gelan
zu ta ni,
beste guziak baño
askoz maiteago
izango zinduztala
beti, beti.

5. EUN DUKATEKOA

Eun dukatxo
banituen bada nik
orain bi urte
nere aitak emanik.

Erdiak maiteari
niozkan eman
eta beste erdiak
edan eta jan.

Ez det orain bat ere:
orreatikan maiteagana
joan ninzan bart ere,
joango ere bai



nere maite politik
baldin badu nai.

Nola naiko ez det bada nik,
maitea, etorzea zu
baldin zuretzako
izan bear banazu.

6. BETRONIO TXIKIA

Betronio,
zu diruak aituagatik
maite zaitut bada
biotz biotzetik.
Baldin zuk ni ala
nai banazu izan
Jainkoaren legeak
agintzen duen gisan
zure emaztea izateko
jaio ninzan.

7. BETRONIO AUNDIA

Betroniok
Papatxori
dio
biotzetik amorio.

Zu zara Betronio aundiaren
txatxantxo piña.
Bestek eramatia
izango nuke nik miña.

Aurra maitea,
zerorrek dakizuna da

gauzarikan oberena
dala gizona,
indarrak berak dituana,
badakizu bada
nai izateko dana,
argatik dizut nik
aditzera ematen
bizi bear degu
alkar amatzen.

8. AZALANDARE

Azalandare saltzera,
maitea,
ziñan etorzen,
begiak argi eta
kolorea gorri.

Naitasun aundia zeñidala
sinistu nuan egia zala,
bañan geroztikan jakindu baitet nik
bestegandikan ixillik
ez dirazula naiko
ezpadet dirurik
banekike segurki
ori dala egia,
penaz ill naizala ni
zenduke berria.

9. ERREGELA ZARRA

Atsekabe gaizto bat
dadukat biotzean;
eritzen nau, maite,
zuzaz oroitzean:



Egunaz eta gabaz,
ordu guzietan,
nai nuke kendu baña
gelditzen zait bertan.

Ar gaizto au portitza da
zulatutzen nau lazki;
urtebete onetan
narabil txit gaizki.

Eziñ jan, eziñ edan,
eziñ lorik egin,
nere barrengo korde
guzietan det miñ.

Gaitz au kentzeko zera
maitia sendakin.

Aingerutxo, badakizu
min au nondik datorren
senda egidazu arren.

Len baño len,
guztia ezpada
erdia bederen.

Ill bear det bestela
egun gutxi barru,
aurkitutzen naiz ia
ez mami ta ez larru;
ainbeste biguntasun
nere maiteak al du,
muga aldia on au
galdu naiko ez du,
beretzat izateko
usterikan badu.

Zuri itz egin eta laster
esan nioten Aita Amai

zu bear zinduztadala,
baldin bazuten nai.

Bata bezela minzatu
zitzaidan bestea,
zu izango ziñala
nere emaztea.

Aien borondatea zala,
zuk nai bazenduen ala.

Adieratzo nizunean
nik aien borondatea,
naitasuna agertu zeñidan,
nere maite maitea.

Gerozti izan dezu
aldaira aundia,
nai badezu esan egia,
orduau alaiago zenidan
ifinten begia,
besteri nai diozula
artu det berria.

Utsik aurki geldi zintezke,
aingerutxo gaztea,
ni seguru naukazularik
nai badezu bestea.

Esan behar dirazu bertan egiazki
baldin nai badirazu niri,
eman bear diozu
etsimena besteari;
ezin izan zinzeke
iñolaz ere bi.

Galai gaztea engañaturik
aurkitutzen zerade,
ez det maite iñor besterik,
zu zerade nere jabe.



Iduripenak dizkitzu
eman naitasunak;
ez det maiterik iñon
baizik ezagunak;
iñoiz egiñagatik
oekin jardunak,
badakizu dirana
zure gazte lagunak.

Izan zaitez gizon,
zu anbat maite deranikan
ez det bada nik iñon.

Uste baldin badezu
besterena naizala,
engañaturik zaude,
ez naiz bada ala.

Itza eman nizun
ta nai nuke ornitu,
jostaketara ez naiz oitu;
ain gutxi bestek itza
zuk baizik kojitu.

10. EUN DA BIKOA

Soñu onen puntubak
dira eun ta bi.
Adizkide bati
beste ainbeste dukat
emanik nago ni.
Nere ustez aurkitzen da
pagaturikan ongi;
geiago bear baldin badu,
esaten diot orri,
eskatu nai badio
baduela nori:

langai orretatik libre
arkitzen naiz ni.

Naitasunik baldin badio
badu biderikan aski,
ematen badizu nik ainbat
ezta izango txit gaizki.

Nai dezunean atoz
artzekoen eske;
nik badet ainbeste,
bidezkoa dezula
baldin badezu uste,
zorrak geroko utzi gabe
pagatu nai nituzke;
lengoak eman nizkitzula
oraintxe da bi urte;
etxean baneuzka gaur
naiago nuke:
ala ere beti
izango zaitut maite.

11. AMOREA MARGARITATXO

Amorea, Margaritaxo,
nola zagoz tristerik,
zagoz alegererik!

Zu orrela ikustea
ez det nik atsegin,
nai badezu jakin.

Atsekaberik asko
zu ikustean nik,
oi daramat maitea,
biotzean ixillik.



Bañan alferrik.
Jakinean aurkitutzen naiz
etzaudela nerezat
bañan ezin aztu zat.

12. PUNTA MOTZ

Gure akerrak ditu
punta biak motzak,
zerren galdu ziozkan
neguko izotzak.

Aker galanta da ta
guziz egokia;
damurik ikusten det
puntak ebakia;
alferrik ematen diozkat
jana ta jakia.

13. ERRIBERA

Erriberaren alaba
kolore gorria,
ederki dantzatzen dezula
zabaldu da berria;
plazan ekusi nai zinduzket
txatxan maitagarria.

Deituko zaitut bada
urrengo jaiean
serbitu nai banazu
bear dan gaiean
nere pozkida aurkitzen da
dama, zure naiean.

14. ONDARRABIA AUNDIA

Ondarrabian daude
dantzari bi ederrak;
ezagutzen ditu Bernardak;
dantzara ezpadute
eramaten berak
gajo onek egiten ditu
benazgo negarrak.

Bata da Martin
eta bestea Patxiko;
au ekusi gabetanik
ez luke etsiko.
Soñu zarretan ere
dantzariak dira;
zoraturik dago beti
Bernarda oiei begira.

15. ONDARRABIA TXIKIA

Felipe Bostgarrena
zanean etorri
Españiara agintari,
Irunen dantzatu zan
Patxiko txikia;
arritu zuen jende guztia.

Arren dantzatzeko
jakinduriak,
pozkidatu zituen
Españiako gizon aundiak.
Errege maite du Ondarrabiak.



16. NAPARTXO

Naparroatik etortzen da
ardo gorri gozoa;
artxek konsolatzen dit
niri biotz gaxoa.

Bizikai ona baita guztiz
erosteko dirua balitz
edango nuke asko aldiz
naiz etxera eraman zaldiz.

Ez det abererikan,
dirurikan ain gutxi,
bañan, adiskide
tabernako Luzi,
ez nezake bada nik
edan gabe utzi,
zergatik berak nauen bizi.

Ardorik edan gabe
nagoen eguna
eduritzen zait bada niri
dala guziz illuna.
Pitxarra ongi bete bedi;
eta sarritan eman
edatera niri;
biotza aurkitzen zat
motel eta eri.

17. ORMATXULO

Ormatxulo batetik
gau batean igesi;
arratoi beltz andi bat
nuen nik ikusi;

Zijoan pizkorki.
Noranai saltatzeko
etzegoen gaizki:
bañan atzaparra zion
katu batek ezarri.

Umildu zan sarri.

18. UPELATEGI

Edan ezak goizean
txuritik onetik,
arratsaldian
gorritik, obetik.

Ala egiten oi diat nik;
eta ik egik albadagik;
on egingo dik.

19. TXIPIRITONA

Plazaren erdira irtenik
andrea ta gizona
dantzatu bear dute ongi
biak txipiritona;
anziñako usuario au
txit da ona.

20. ERREBERENZIA

Erreberenzia
Gorputz egunean
Elizan sarturik
Jaunaren aurrean,
ezpata birekin



laudatuaz gure Jauna
badakigu dantzatzan dana.

Onestasan guziz andiarekin
lendabizi Jaunari agur egin;
ala agintzen baitigu legeak
zeren gaituen guztiok bereak.

21. TXAKOLIN

Txakolin, txakolin
txakoliñak on egin:
Maritxo, arintxo da Martintxo.

Ase naiz nafarrez:
txuri gorri ta beltzez
jarri naute miñez,
gabe ere onik ez.

22. MIZPIROTZ

Zure aitak esan dit,
nere maite polita,
mispirak dauzkatzula
ustelzen jarrita.

Janari gozoa
da guziz mizpira;
otz ustela
plazan salduzen zaudela,
begira erosleai
benaz eta ernai,
galdua zera bestela.

Salmenta txarra dute
mizpira zimurrak,

bigundu arteraño
mami ta ezurrak.

Salmenta onekoak
badira mispirak,
erosi gabetanik
gelditzen ez dira.

Gozoa eta piña
egutera egiña,
ez da izango miña.

Ikaratzen baditu
agin eta ortzak
jaten asi orduko
mizpira ustel otzak.

Gozoa dalarikan
ditu bere tatxak
arantzakin ostu txit latxak
zimurtu ezkeroztik
elkor ta minkatxak
badakit dirana gaitzak.

Kuidado andia bear du
zerren eltzen da txit berandu,
sosoia egiñ arte
elduegia ere
ez bait da on beñere:
arretaz kontu egin
bear zaio mispirari;
lanik asko izango baita ala ere.

Esaten dizut
zure onerako,
etzaizu bada
sekulan damutuko.



23. GRAZIANA

Amorioak nauka
biotzetik eri;
esan gabetanikan
ezin nengoke ni.

Pena bat, oi, daukat biotzean gorderik.
Graziaia ikusi nuen ezkeroztik.

Ai! au pena ta naigabea!
maitetxo, Graziana,
zureganako miña
sartu zat nigana.

Badakite zeruak
maite zaitudala;
nere poza lizake
baninduzuala;

Zuregan dago
nere ona eta gaitza
eman biar dirazu itza
bestela ill bear det,
nere maite biotza.

Maite izango zaitut beti,
zuk ala biotzetik
baldin banazu ni.

24. BELAUN TXINGOA

Euskal errietako
soñu ezti,
izan dana beti
guzien gañetik,
billatu det lurpean sartua

bai eta aztua
zeren dan zartuba.

Ateratu bear nuke plazara
nerekin dantzara;
oraindik gauza da,
ikusiko da
zein atsegiña;
bizarra urdiña
baña txit ariña.

25. GIZON DANTZA (hitz neurturik gabe)

26. GAZTE DANTZA (hitz neurturik gabe)

27. ETXEANDRE DANTZA (hitz neurturik gabe)

28. GALAIEN ESKU DANTZA (hitz neurturik gabe)

29. NESKATXEN ESKU DANTZA (hitz neurturik gabe)

30. EDATE DANTZA (hitz neurturik gabe)

31. EZPATA DANTZA

Gaur ezpata dantzari
aurren azkendari
Korpus da San Juan
dituztela gogoan,
Zaldibiatarrak



gazte eta zarrak
oi dabilza dantzan
beren Erriko plazan.
Gozo edo mina
Martin danboliña
arturik berekin
Errikardorekin
dantzari ariña
omen da kapagiña
Juan Martin,
nik ori ongi jakin.

Geldi, geldi, geldi,
Berdillariri
erabili konpasa,
ez dakion pasa,
Mariñek badaki
nola erabaki
aren zortzikoa;
ez du lendabizikoa
Diego Beltza
asko oi da altxa
arturik ezpata,
dantzari polit bat da.
Iru txiki eta
txiki-txiki
geienez aurrean,
biak alkarren parian.

Ah! nolakoa olakoa
dantzatzen ezpata bi
ikusirik nago ni;
aren anka eta planta
ez da itxusia,
plaza asko ikusia.

Zubieta
badu beta
dantzatzen zortzikoa,
guziz da pijoa;

ermentaria
zer dantzaria!,
eta Longinos
ikusi dut iñoiz.

Ettxerik etxe
an ta ementxe
gizonak eta mutillak.

Salto ta brinko
egiñik pijo
ustutzeituzte botillak.

Zeñek atxi
olako Patxi
erabilten ezpata.
Zankoak arin
orain baldin
arras galdu ezpada.

32. BROKEL DANTZA (hitz neurturik gabe)

33. PORDON DANTZA (hitz neurturik gabe)

34. JORRAI DANTZA (hitz neurturik gabe)

35. AZERI DANTZA (hitz neurturik gabe)

36. BIZKAI DANTZA (hitz neurturik gabe)



37. BIGARREN ALDIAKO ZUBIAK EGITEKO SOÑUA (hitz neurturik gabe)

38. DANTZA BUKATZEKO SONUA (hitz neurturik gabe)

39. ALKATE SOÑUA

Alkate jauna, bedori
ezagutzen degu agintari.
Jostaldiatu nai genduke
bedorrek atsegin baluke,
naierara ta garbi.

Iñori ez gaitzik egin
izan ez nezakean min:
atsekaberik ez eman niri;
jostatu zaitetze emeki,
Erria pozkida dedin.

40. PROZESIOKO SOÑUA

Gure Jaungoiko maitatia
izanik ongille aundia
zerutik etorri zan,
bai, lurrera.

Adanen bekatu gaiztoa
sendatutzero
bestela ginjoatzen galtzero.
Guztion Jaun ta Jabe Zu zera.

41. ALBORAETAKO SONUA (hitz neurturik gabe)

42. BUKAERA (hitz neurturik gabe)

43. EZKON BERRIAK LOTARATZEKO SOÑUA

Ezkonberriak
pozkidaz daude,
pozkidaz daude,
egin diralako gaur
alkarren jabe
elizan:
gauza ederragorik
ezin izan,
Hai! orain banego
ni zuen ditxan!

44. AUR TXIKIAI LO ERAGITEKO SOÑUA

Aurtxo txikia negarrez dago,
ama emazu titia;
Aita gaiztoa tabernan dago,
pikaro jokularia.

45. AITA SAN INAZIOREN MARTXA (hitz neurturik gabe)

46. KANTA URIAKO MARTXA (hitz neurturik gabe)

47. ZEZENAN SONUA (hitz neurturik gabe)

48. ZAPATAGILLEN SOÑUA (hitz neurturik gabe)



49. ESKU ALDATZEKO SOÑUA (hitz neurturik gabe)

50. AITA MEAGERREK ARDOARI JARRITAKO ITZ NEURTUEN SOÑUA

Ni naiz txit gauza gozoa
 eta pozkida osoa:
 beltza naiz ta zuria,
 illuna ta argia,
 indarra naiz ta garboa
 eta izena det ardoa.

51. NESKATX GIZONKOTIAK ERRITIK BOTATZE-KO (hitz neurturik gabe)

52. GORPUTZ GOIZEKO SORTZIKOA (hitz neurturik gabe)

ERANSKINAK



GIPUZKOA TXIT LEÑARGITI ETA GUZIZ LEIAL ILLEZKORRA

Ama oneski maite maitagarria: lau milla ta berrogei urte igaroak dira mundu osoak ezagutzen zaituela argiro, zeure siñale seguru garbietatik; non Gipuzkoaren izen ondrosoa enzun bezin laister oroitzen diren guziak, zure izaera doatsu zorionekoaz. Eta, zergatik ori? Ez bestegatik ez bada, ainbeste jasogogor, eraso portiz, eta ausi abartza gaiztoren erdian gordakaiatu dituzulako garbiro, zure jaiotzako itzkunza jakintsunarekin batean, era bereko lege zuzen eta oitura gogoangarriak. Ez etsai gutxiren esker gaiztoan!

Zirikatu zinduzten Fenizioak, kaltarriatu Kartagoak, eraso Erromatarrek, atsekabetu Godoak, sumindu Arabeak; bañan zu ama illezkorra, izanik ain irmoa eta sendotasun andikoa, arpegi guziaz eman ez ezik, burutik beera portizkiro erasorik, galanki zatitu, ta arras urraturik uxatu izan dituzu arin aski zure etxapera etorri zaizkitzun era guzietan.

Ez litzake arkituko ain mingain zorrotz, me, eta argirik, zure azaña aundi, eta garaitpen gogoangarri guziak bear bezala azaldu litzakeanik. Ala ere, etorri zaidanean eskura atsegingarrizko teretxa egoki au, ezin utzi nezaque sonatuenetako bat berriztatu gabe zure pozkidaroko.

Mundu osoa, Euskal erriaz kanpora, azpiratu zuen Augusto Erromatarra iru martizdi edo exerzito eskarga arturik etorri zan Italiatik Gipuzkoara. Tubalengandik 2160 garren urtean, eta 26 urtez Jesukristo jaió baño lenago, jende mulsu ain ikaragarria ikustearekin beste gabe lur piska au menpetatuko zuelako uste osoarekin, baña txit irten zitzaion ustela bere ustea.

Itxasoz ta leorrez jarri zizun, ama Gipuzkoa, esi txit estu gogorra. Eraso zizun alde guzietatik bat batean, su ta gar, barautsa ta pitxa zerio-la leiói amorratuaren gisa; bañan zu ardura aundiko ama, iñoren uztarri-peian etsitzera oitu gabekoa zeraden bezala, baztertu ziñan zure seme pizkor ta indartsu txit azkarrakin Ernioko mendi tantaiera, nondik asko malmetituko gabe ixekatzen ziñan Augustoren arrokeria eta indar guziaz.

Bost urte igaro zituen bere alegin guziak egiñaz zuri jarraika, etsi zuen arteraño txit alferrik zebillena. Berrogei ta bi urte artan irabazi zituen batalla guziak etzeuzkan ezertan, menderatu ezin zuelako zure lur piska. Ernegaturik erori zan gaxo, eta beartu zan aitortzera zuri, ezin zuela ezer egin zure seme azkar ta pizkorren kontra mendietan, eta

errierta luze ain kaltarki au bukatzeko atera zintezela ibar zabal batera. Eta, zer eranzun zenion zuk? Atsegin aundiarekin jetxiko ziñala Errazillko zelaiera, buruz buru.

Esan ta egin, irureun Erromatarren kontra irten ziran zure irureun seme, iskillu edo armaz aiek bezain ongi janziak egon gabearren.

Batalla asitzerakoan zure seme argiak lendabizi egin zuten lana zan, eskuiko oñetako abarkak erantzirik jarrea, oñ berakin lurrean obekiago irmoturik, indarraz ongi baliatzeko. Modu onetan erromatarrai portizkiro egiñik, ordu beta erdigarrengo urratu zituzten guziak, eta gelditu ziran zure seme indartsuak garaitpenarekin.

Arriturik gelditu zan Augusto, mundu guziari ikara sartu zioten bere martizdi gogorra ain aixa azpiratu zituzten Gipuzkoatar sendotasun aundikoak ikustean, eta eskatu zien mesedez, gizon prestu gisa, egin zegiote-la atsegin eun oetakok berarekin batean Erromara joateaz, senaduari sinisterazo zegoen arkitu zana iñon ere bezalako martizdi edo gerreroakin.

Etzioten ukatu zure seme prestuak Augustori bere eskaria, zeñarekin batean joan ziran pozkidaz beterik Erromara, eta iristean esan zion senaduari Augustok, *ona emen non dituzun mundu osoan arkitu dituran gizonik sendotsuenak, eta beren jaioterriarekin toki bereko oitura gogoangarriak bizia baño askoz ere maiteago dituztenak.*

Eranzun zion Augustori senaduak, ezin emango ziola sinistmenik aren esanari, alik eta eun Gipuzkoatar oen kontra beste eun erromatar peleatzen bere begien aurrean ikusi zitzaion artean.

Ainbeste milla gizonen artetik beresitu zituen senaduak eun, billa al zitzakean indartsu eta sendoenak, Gipuzkoatik joan ziraden eunen kontra peleatzeko, eta siñalatu ziezaten batallarako tokia Trans Tiber esaten zaion urbitarte bat, zeñetara ezin igaro zitekean berreunak besterik, senaduak agindu zuenez.

Lendabizi igaro ziran eun erromatarrek barku batean, eta gero Gipuzkoatar besteak. Oek, aurrenengo egin zuten lana zan, Tiberko ibaia igarotzean, berak eraman zuten barkua ondo botatzea, esanaz *ez degu onen bearrik, zergatik guretzat geldituko dan erromatarrena, eta bera asko degun ostera biurtzeko.*

Pelearako zuzendurik aurkez aurke jarrita, siñalearekin batean alkarri eman zioten lendabiziko kolpean bota zituzten ill otzik larogei erromatar, eta eriturik utzi beste ogeiak. Gipuzkoatarretatik etziran erori ogei baizik, eta larogeiak gelditu ziran garaitpensu ta zauri gabe, asi ziranean baño indarsuago.



Erromako senaduak ikusi zuenean bere begiaz, argiro, Gipuzkoatarren sendotasun ain eskargea, esan zien berai, *Zuek zerate munduko gizon guzien artean maiten zaituzteranak. Egia onen argibiderako enango dizkitzuet nere alaba oniritzi aurrenen aurrenengoak zuen enaztetzat, baita ere batalla ain sinistgaitza irabazi dezuten Trans Tiber-ko tokia betiko zuentzat, zuen ama prestu Gipuzkoari utziko diot pakean bizi derin, bere oitura gozoetatik puskarik txikiena ere kendu gabe; eta zuek gelditu bear dezute landareztat Erronran, odol garbiko zain itxaskor indartsu orietatik ugaritu derin Gipuzkoatarren arraza piñ ondrosoa.*

Ikusirik erromatarren amodiozko naitasun bero, bizi, gartsuarekin, eskañi ain prestua, gelditu ziren larogei Gipuzkoatarrak Trans Tiberen, alaba goienengo senadutarrenakin ezkondurik.

Gure erritar maitagarri oek ziran Lartaun, Ursuan, Sabelino, Murutar, eta beren lagunak: oen jatorriak egiñak arkitzen ziran orain irureun urte Trans-Tiberren, bost milla etxetaraño, beren biztanle edo familiarakin. Nork ez daki izen oetako gizonak izan diradena mundu guzian sonatuak? Eta, zein ausartatuko da esatera izen berak euskaldunak ez dirala? Egia onen argibidea arkitzen zaiku begien aurrean.

Oiarzungo Lartaungo semea zan, Erromara joan ziran eun Gipuzkoatarretan buruzari edo kapitan, eta nola zekiten onen ondorengo semeak beren aitaren jaiotetxearena zana erri bereko elizaren Torrea, eta beragatik izena zuela eliza onek San Esteban de *Lartaun*, egin zuten zorioneko seme doatsu oek eliza bat Erroman, zeñari ifini zioten izena San Juan de Letran de *Lartaun*, mundu guziak jakin zezan Gipuzkoako balleira leial Oiarzungo jatorriak ziradena. Orra nolako seme bikañen jabe zeran ama Gipuzkoa.

Urteak millaka igaro arren, aixa aski ezagutzen dituzu, non nai, zure ume gogaberiak beren izen egokietatik, nola *pedra*, *iman*, *burnia*, ikusi orduko billatzen duen. Zertatik eta nola ordean? Ez bestetatik, ez bada zure izkuntza jakintsunetik eta oitura gozoetatik.

Zenbat eta etsai asko eta gogorrek agertu izan zaizkitzun zure itz-kuntzarekin oitura gogoangarrien galtzalle, ainbat eta seme ugari eta indartsuagoak azi ditu zure bular guri, mardul, gozoak, guziak zatiturik ixiltzeko. Beragatik arkitzen zera gaurko egunean ain txukinki, janzi eder galantakin apaindua, goienengo mallara seme maiteak igo dizuten zure euskara ederrarekin oitura maitagarrietara begira, pozkidaz beterik; ikusten dituzulako oen etsai aundi izan diradenak, gaurko egunean begirune alaiz begiraturik dabiltzana bazter guzietatik zure zati gozoen billa.

Ezagaturik ongi zein baliosoak diraden (askok ala uste ez badu ere) zure puskarik txikienerañoak, or biraltzen dizut liburutxo bat zure atsegiñerako; zeñetan arkituko dituzun ogei eta amasei dantza mota, beste jostaketa asko zeure zerekin.

Ama maitatia, badakit zugandik gozatzen nagoen doatsueraz betetako zorion guzien alderako, nere eskaña txit ezer gutxia dana; baña uste det ezagutuko dezula, geiago al banezake, egin gabe utziko ez nizukeana. Egiazko sinistmen onetan gelditzen da zeruari oroituaz, gorde zaitzala sekula guzian zure oitura gogoangarrietatik puskarik txatarrena ere galtzera utzi gabe, zure serbitzari, onetan muñ egiten dizun seme,

JUAN IGNACIO DE IZTUETA
Donostian 1824garren urtean, urriaren 12an egiña



GIPUZKUATARREN KONDAIRA ERROMATARREN DENBORAN

Iztuetako Juan Inaziok
ogei amarreko aunditan ipiñia

1

Ogei eta sei bat urte alde
Jesus baño lenagotik,
etsai gogorrek etorri ziran
Gure kontra Erromatik;
Bildur aundirik ustez etzuen
bada izango gugatik;
Asmo gaiztoak kontrara ziran
egiñal egiñagatik,
Euskaldunak bai garailariak
len eta orain ta beti.

2

Antistio an eta Firmio
an Marko Agriparekiñ,
Oktabiano buruzaria
ere an zuten berekiñ:
Iru talderi etorri ziran
lau nagusitzar oiekin,
banidadea aren banderan
ongi zabalduarekiñ,
modu onetan sartu ziraden
ausardi gogorreakiñ.

3

Lenengo lana atiak itxi
itxasoaz eta legorrez,
bañan etziran luzaro egon
arpegi eman bildurrez:
loa gabeen ariña, eta
begiak allert egunez,
bereala ziran balienteak
asi galdetzen lagunez,

aitaren seme irten ziraden
orain leitutzen degunez.

4

Gogoan gorde leikeana da
seme orien esana,
«Erromatarrak or datozkigu
peleatzera gugana;
Al dan guzia biribillatu
bear degu alkargana
bildurrik gabe sartu aurrera
gogor etsaiarengana
benzu dezagun indarrarekin
onuntza agertzen dana».

5

Uste etzala samiñdu ziran
Erromatar oien farrak.
Gipuzkoako mendi mutillak
ziradelako azkarrak:
Buruzariak ere etziran
orientzako aiñ txarrak,
oñak ariñak, gorputz lirañak,
gogor berriz atzaparrak.
Ainbeste milla gizon mende
gure probinzi bakarrak!

6

Asi ziraden etor berrian
Erromatarrak gogorki.
Bost bat urtean zenbat pelea
galdu zituzten nork daki?
Alegiñ asko egin det, baña
nik au ezin erabaki:
gerraren gura baziran ere
aspertu ziran ederki,
soldadu arro orgullosoak
jolastun egonagati.



7

Izu-ikaran arkitzen zala
etsaiaren talderia,
Oktabianok atera zuan
erritarretan berria;
Nolabait ere edertu naiez
bere guda galgarria:
batalla onradu bat egin eta
batak besteri legia,
al zan lenena bukatu zedin
Kantabriako gerria.

8

Euskaldunaren agintariak
ori enzutearekiñ,
eranzun zion «konforme gera
gu zure esanarekiñ;
Irureun mutill eskojituak
emen dauzkat nik nerekiñ,
azken batalla nai badezute
onela egin gurekiñ,
buruz buruan etor zaitezte
soldadu onenarekiñ».

9

Bear bezala kunplitu zuten
beren itz onorezkua,
señalaturik zegoan bada
batallarako lekua,
Gipuzkoaren onra andirako
zelai bat *Errezillgua*,
makiñaren bat Erromatarrek
bizia utzitakua;
egun beretik da erri ori
esan dan izenekua.

10

Ordu ta laurden iraun zuan
gauzak gutxi-gora-bera,

eta batalla beti bezala,
mendi-mutillen aldera;
Erromatarrak ia guztiak
erori ziran lurrera.
Oktabianok ekusirikan
bere jendeen galera,
zer gertatzen zan laixter biraldu
zuan Erroma aldera.

11

Albista ori juan eta laister
an Erromako errian,
Senadu danak erantzun zuan
guziz kolera aundian;
«Pelea ori irabaz dute
txit errez beren errian:
guk ere ori egingo degu
nai bada geren lurrian:
gizonez gizon, euskaldun oiek
etorri nai dutenian».

12

Uste gabeko eranzuera
arrokerizko orrekiñ,
Euskal mutillak berotu ziran
onran nai aundiarekiñ;
Oiarzumen zan jauregi-etxe bat;
Lartaumen izenarekin;
ango galai bat giari berriz
eun mendi mutill onakiñ
peleatzeko pozez juan ziran
bada danak alkarrekiñ.

13

Erroma ondoko Tiber zeritzan
ibai zabalen erdian,
zelai polita antxe zegoan
arras leku ederrian,
exola-esiya zeukan egiña
guziz arreta aundian:



berreun gizon peleatzeko
itxitu orren erdian,
iges lekurik inora ez ta
etsaiak berriz aldian.

14

Erromatikan irten ziraden
batallarako lurrera;
Kantauritarrak arrimatuaz
ibaiaren bazterrera,
beren gabarra zulatu eta
bota zuten ondarrera:
Erromatarrak ekusten zeuden
mendi mutillen sarrera;
salto ta brinko igaro ziran
zelaitxoaren gañera.

15

Erromatarrak albora ziran
etorri galdetutzero,
«Ea zergatik botatzen zuten
ontzi ura bazterrera».
Kantauritarren buruzariak
erantzun zien ostera:
«Lenengo lana orain goazen
zelaian peleatzera,
eta ondoren zuen gabarran
an gera beste aldera».

16

Noizbait bear da, bildu ziraden
peleara alkarrekiñ,
bi aldetako buruzariak,
eun bana gizonekin:
lizar makillak orduko armak
puntan burni zorrotzekiñ,
biotzak salto egingo zien
ori ikustearekin;
Erromatarrak geienak iltzen
lenengo golpearekin.

17

Ogei eta bat gizon ziraden
illak Kantauritarrari,
larogei eta geiago berriz
oiek Erromatarrari;
Euskaldunak an irabazirik
batalla sonatu ori,
une artantxe eldu zioten
etsaiaren ontziari,
eta betiko berendu zuten
Transtiberiko lur berri.

18

Erromatarren presidenteak
Senaduko itzarekiñ
Euskaldun aiei au esan zien
frankeza guztiarekiñ;
«Alkardadean bizi nai degu
orain aurrera zuekiñ,
seme ordeko nai badezute
izan ill arte gurekiñ,
egingo degu guren alabak
emazte emanarekiñ».

19

Euskaldun aiek animaturik,
guztiak baten itzera
erantzura au esan zioten
jaun prestu aiei ostera:
«Jarriko gera zuen alabak
gure emazte izatera,
pake gozoan gerta gaitezen
gu alkarrekiñ aurrera;
anaiatasun guziarekiñ
Erroman biziko gera».



20

Bi erri oiek pake gozoan
orduti ziran gelditu:
ter gertatu zan, orra nik esan
iñork nai badu aditu.

Gipuzkoa onak bere fueroak
egundaño gorde ditu:
probinzi onek seme leialak
oraindaño izan ditu;
aurrera ere ala dezala
beti dan arte segitu.

Amen.

KARTA

EGITEN DIONA D. JUAN INAZIO IZTUETAK

APEZ D. JUAN JOSE MOGELI,

Aita beakurtsu fraile Santa Teresakoak

Plauto euskaldunaren izenarekin izkidatu duen
obratxoaren ganean, zeña argitaratu duen Mogel berak.

BEAR DAN ESKUBIDEAREKIN

DONOSTIAN,

Inazio Ramon Barojaren moldiztegia,
1829 garren urtean

On Juan Jose Mogel-eneko jauna.

Nere nagusi ta jabea: irakurri det oarrez ta artezaz *Plauto eskalduna*-ren izenarekin, eta Mr. Leclusek Baiona Franziaikoan moldizki erazo zuen euskaldun izkuntzarekiko obraren esamesanagaz bedorrek azaldu duen liburutxo.

Guziz asko ta txit begirakizun andikoak dira egin nitzakean oarke-rak, ala Plautoren amar itz neurtuetan ikusten ditudan josiaskatuen aldean, nola euskarazko obraren esamesana bedorrek deitzen duenaren gañean, baña lagatzen diodalarik egiteko oni gizon jakintsunen iritzira egin dezaten esan dan nekeaz bear dan onesbedatzea, eta Mr. Lecluseri legezko eskubidea adiarretu dedin, aita fraile Bartolome Santa Teresako beakurtsuarekin ongien derizkion moduan, mugartuko naiz eskudatzera ukitzen zaidan zatian, ikusteragiten diodalarik bedorri, txit pisu gutxi edo batere ez duela izan bear euskaldun jakintsunen begietan, aita fraileak Mr. Leclusen obrari egiten dion erizmateak.

Txit gaitz anditzat artu du fraile Bartolome jaunak Leclusen euskarazko obrari nik egin diodan andigotzea eta agertaratzen du begirunezkoak ez diraden itzakin izendatzen badu ere Astarloa jakintsunaren modera egokidea, zeña begirakizun guztiaz bear zuen irudikatu doaiñ eder onetan. Egia da errazago dana asko: ere ala onetan nola gañerako eginbide prestuetan mirestea, ezen ez irudikatzea. Mr. Leclusen obra andigotzeaz ez det egin besterik ez bada Gipuzkoar egiazkoa naizan aldetik biotzari dirakiona mingañaz jalkitzea, ikustearekin atzerritar argi-



dore bortiz darraikari bat aini gogotsu ekinik nekeaz ere oroitu bage ari dala, zeña iritsi dan zainik meenetañokoak ezagutzera bere oarkera ta zentzu garbiko argitasuna beste laguntza bagetanik, beragati egiten dala mundu izkerazkoa miresteko diña, eta euskaldun bere erria ta erriko izkuntza maite dituzten guzien onesbedagarri.

Bereala igarotzen da aita karmentarra nik 1824garren urtean *Guipuzcoaco dantza gogangarren condaira edo historia, beren soñu zar ta itz neur-tu edo versoen* izenarekin argitaratu nuen obrari txirola jotzera, eta itztxo bat bakarra ere dauzkanetatik esan bage, egiten dalarik goz-itztun, gozo bage badarauski onela «Erakidatzen naiz ni (esan bear zuek zertan) Iztueta jaunari menturaz gaintemango diozkala bere obra dantza... joku...-etakoagatik ezarpe beakurtsuak arako jende dantzari, ipintzirudi, eta ergel buruzpide berezkatura jaiera duen ark, eta ez du egilleak bere obragatik zer uste izan beakurtza geiago Euskal erri donedati oneskia-gandik. Galde zaiezu beraren erritarrai esan dan obra dantzetakoaz age-riak eraztu duen ustegoa, eta ekusiko dezu engañatu ez naizana nere zentzuan».

Zenbat eta nola engañatzen dan bada aita beakurtsua! Ezagun da beraren mesedea dana arako aizebelatskiro itz egin oi duten aietakoa, ezkillak enzun jakin bage nun, eta nere obraren berririk geiago ez duela ez bada izena bakar bakarrik debede edo fallo gogorak bota dizkidana. Irakurri izan balitu oarrez ta artezaz Unzeta beakurgarriaren eta apez Elorza jaunaren ontzate edo aprobazioak, ikusiko zuen argiroki nolako begiruneaz etartua izan dan nere obra, non eta aita karmentarrak ukatu nai ez dien bi osansi oek nere obra doaingoakin ontzat eman duten Gipuzkoatar argidotar biai. Eta, zer esango du aita Bartolomek jakiten duenean Probinzia Gipuzkoako leñargitiak eta bere Ekautuak gallaldiatu nautela, lenengoak bere guziakiko Batzarre Bergarakoan erabakitzen zuela biral zekidala, igorri zitzairan bezela, esker-onezko itzkida bat nere obrari egin zion onesbedatzearen oroitzagarri, eta bigarrenak agintzen due-larik, Unzeta jaunak bere ontzatzetean oartarazitzen duen bezala, Gipuzkoako orubean diraden erri guzietako gordeleku bakoitzean ifiñi derilla obra beraren araua edo ejenplar bat asaba maitagarriak erakutsi zizkiguten oitura gogoangarren oroitzapenerako? Donedatizat eta oneskitzat dauzka edo ez fraile Bartolomek Gipuzkoar leñargiti au eta bere Ekautua? Nor atzematzen du orain bete betean aita Karmentarrak irugarrengo kantaren bukaeran ezarten duen Iriarteren ipuñetako itz neurtuak?

*Gorde beza bere erregalotzat
Debede au Aslea batek
Jakintsunak ezbadauka ontzat
Barbullariak olagaratzea obe ez dek.*

Nere obraren ontzatzetzalle Probinzia Gipuzkoakoa, bere Ekautua, eta aita Bartolome Santa Teresakoaren artean, nor da jakintsuna, eta zein barbulloa? Nik esan degiokedana da Mogel jaunari atsegin andietan arki-tzen naizala aita karmentarrak olagaratu ez nauelako.

Nere jakinduriaren gañean baldin aita Santa Teresakoak debedeak bota baño lenago irakurri balu nere obraren itzaurrea bederik ikusiko zituen argiroki gai onen aldean nik ditudan goitristeak. Mr. Leclusez itz egitean esaten du aita fraileak 105 eta 106 garren orrietan: «*Egiazki baldin euskarazko obraren asiera ezarri balu egilleak adieraki au, lagatzen det biotzetik erizmatara bigarren zati au, esaten zuelarik, bigarren zatieren orde, esku-garri edo manual euskarazko itzkuntzaren au, ezagutuko zuten jakintsunak beraren tolesbageko senzildea, eta enzungor egiñik beraren utsaldi zuzenkaitzaz, esker onduko ziozkaten bere fede ona eta ekai ontagitua, jakintzara duen amodioaren onesbedeagatik*». Ezarri det bada nik, ez nere obraren asieran, baizikian beraren itzaurrean tolesbage ta buru makurtze guziarekin nere ezjakiña. *Nola da bada aita beakurtsuak nerekin izatea aini barkazio gutxi? Zergatik tratatzen nau ainbeste gogortasun eta urruñekin? Baldin beraren mesedea urritu baliz ukatzer a niri beakurtzarekin jakintiaren izena, zeñarekin ondratu nauen Mr. Leclusek onkai ez derala, ez nuen izango zer esanik, aitorturik daukaralako artoatzen daran bezala nere ezjakiña, tolesbage ta lokaberik andie-narekin, baña aita fraileak segurutu bedorri eta bedorrek moldezko letran agertaratu duelako ez derala onkai beakurtzarik, eta ain gutxi nere obrak erritar oneski donedatien onesbedatzerik, ezin utzi izan det orj isillik igarotzen, zergatik eritzen nauen portizki nere arimako zatirik miñberae-nean.*

Esan diot Mogel jauna bedorri aita Bartolomek Mr. Leclusen obran egiten dion erizmateak txit pisu gutxi edo batere ez duela izan bear euskaldun jakintsunen begietan. Eta badaki nondik igarten diodan? ez izatetik aita fraile ez igaburtari edo sumulista ez itzen jaiotza ezagutzen duena, ez edolarik erdalduna. Goazen ikustera.

Darauskgun librutxoaren 80 garren orrian aita Karmentarrak itz egiten du Mr. Leclusek euskarazko izkuntz guzieraokoaren kontra ateratzen duen jarraikida txit txatar eta arkisuri batez; edota ni najz asto andi bat, edo aita Santa Teresakoa da ezjakin bat, zergatik jarraikida txit txa-



terra eta arkisuria ateratzen duena ez dan Mr. Lecluse, baizikan beraren mesedea: Mr. Leclusek ez du esaten beste gauzarik ez bada berak irakurri dituen euskarazko 16 garrengo bersikuloan lendabiziko kapitulu san Matiasenean ondoreatzen dala sentidu illun bat, edo okertu bat fraileak nai duen bezala, eta eraisten dio aitak «Da esatea Mr. Leclusen iritzian ez duela euskarazko itzkerak itzik sentidu argian iraulkeratzeko esan dan beretitz edo testo San Matiasena». Esan begit arren Jaungoikoagatik Mogel jauna zein da emen somagetzen duena? Mr. Leclusek itz egiten du bi iraulkera ikusi dituenengatik, eta dio ezik aurkeztutzen dutela sentidu illun bat; aita fraileak berriz ateratzen du jarraikida ezen Mr. Leclusen iritzian ez duela euskarazko izkuntzak itzik sentidu argian iraulkeratzeko esan degun beretitz San Matiasena. Nork zilibokatzen du emen Mogel jauna? Eukidatu beza farra al badezake!

93 garren orrian dio aita Santa Teresakoak, ezik izkuntza euskaraz dakiten guzien artean dala ezaguna *janaioztaren* boza, eta ez neolajikoz dakitenetan; ederra dek auxe! Nik diot, etzuen ezagutzen aita Larramendik *janaioztaren* boza, beraz aita Larramendik etzekien izkuntza euskaraz, ez bada neolajikoz. Zer derizkio Mogel jauna? Zeñek ezkai-ro itz egiten du emen? Ni ote naiz edo aita Santa Teresakoa ote da? Aita Larramendik boz au ezagutzen etzuen ikusteko, aski du beraren Hiztegia irikitzea, eta irakurri itz *tenedor para comer*, zeña dan aita karmentarrak *janaioztari* ematen dion senantza itxurarik gabe.

Ipuintzat dijoa au Mogel jauna eta enzun begit gogoz ta donarioz zerren dan goz-itxto jostallua. Bedorren liburutxo irakurtzen ari nintzala nere aldamenen mullo iruten arj zan atso zar ortz gabetu batek, nere irakurritik entzutean maisarditxoari deitzen diola aita beakurtsuak *janaioztza*, algara andi gozo luze bat egin ondoan esan zuen onela: *maisarditxoari deitzen dio aitak janaioztza?*

*Ha nere zorion ta poza
bat bederik banu zorrotza!
Esatea ere ez da lotsa
(Dana dala)
asmatu duen kalpar motza.*

Oroitzen naiz ni enzun izan dedala milla aldiz, izaerak ematen ez duena Salamancak biurtzitzen ez duela, eta ez dala ere asko oialuzeak arrastatzea eta jakintegietan anitz *ergotizatzea* ongi aritaditzeko, eta beatu beza emen gure aita frailea bere txintzarri guziakin, eta librugillearen izen

andiagaz agertzen dala sumulista txit urri bat. Ote da suertez ere itzen jaiotza obeki ezagutzen duena? Ikus dezagun.

93 garren orri eta darraizkionetan itzegiten du aita karmentarrak sardia eta sardiskaren itzengatik, eta Mr. Lecluseri txirola jotzen diolarik txit agitz, ta maisuaren gisa dio ezik «*Sardia da boz sinkopatu konpondua bi aditza edo berbo euskarazko oekin "sartu" eta "atera", eta esan nai dute lenengoak "entrar" eta bigarrenak "sacar". Beraren usua da ziertzak errazkiro sartzea*». Engañatzen da bada erdi erditik aita beakurtsua. Emen bai esan neza-keala nik beraren mesedek Mr. Lecluseri baño zerbait bide geiagorekin «*Au da ez jakitia euskararen lendabiziko ezagipenak*». *Sardia* ez da konpon-tzen *sartu* eta *ateratik*, baizikan *sartu* entrar eta *di* silaba frekuentatibatik, eta esan nai du "sartu usuroro" eta ez "errazkiro" aita fraileak segurutzen duen bezala. Bestela or dago bere erritar Astarloa jakintsuna, zeñak ez nauen gezurtatuko Apologiako 76 garren orrian.

Sardiskaz itzegitean esaten du aita beakurtsuak «*Iduki ezazu aurkezean ez dala sardiska euskara, zergatik ska ez dan gure izkuntzaren azgarria*». Gerta diteke ez izatea aita Bartolomeren euskararena, inñolaz ere bear duelako izan txit urria, baña euskararen itzkuntzakoa dana ontzatetzera noakio bedorri Mogel jauna. Esan begit, euskarazkoak dira edo itz oiek *aska, arraska, piska, biska, kezka, eska, neska?* Baietz esango du bedorrek, baña aita Santa Teresakoak esango du ezetz, zergatik *ska* ez dan gure izkuntzaren azgarria; dionez, euskarazkoak dira edo ez *kaska motz naskagarria, irriska ari, milliska zak* eta beste berreun bedere gaiari dagozkion bezala ezarri nitzakeanak? Ala izango dira bedorren arauz, baña ez dira izango bedorren adiskide karmentarraren arauera, zergatik *ska* ez dan beraren itzkuntzako azgarria.

87 garren orrian esaten du aita karmentarrak «*Yanaldia vuelta de comer... Yanaldiak ez du esan nai ez birunka ez iraulka ez oen antza duen beste gauzarik, baizikan jaten dagoeneko egoitza edo denbora*» Auxen bai auxen! Ezagun da aita Santa Teresakoak aditaratzen duena frantsesez, euskara ta gatzelaniaz bezala. Bada jauna *tour de manger* ez da buelta jatekoa, baizikan jateko aldia, eta ori bera esan nai du errazkiro. *Yanaldia* dator de *yan comer y aldia bez*, ez bada ikusbide Larramendiren Hiztegia bi itz oetan, egia da aita karmentarrak 72 garren orrian dionez Hiztegi Larramendirena arkitzen dala gabendaz betea, eta ala gai onetan nola gañerakoetan izango du menturaz obetandutzeko asmoa.

Bedorrek galdetzea nai nuke nik Mogel jauna bere adiskide Santa Teresakoari zer esan nai duten oraingo *juan aldian, etorri aldian, ibili aldian, joan aldi bakoitzean, etorri aldi bakoitzean, ibili aldi bakoitzean?* Ikusi nai nuke



nik nola iraulkeratzen dituen itzera oek, zer moduz konpontzen ote duen beren egoitza, aditza mugikor oekin. Baña zer iraulkera ta zer konpontza al dagike itzen jaiotz-billatzalle aini urri dan batek? Ikus dezagun edolarik ote dan erdaldun ohea.

77 garren orrian esaten du aita fraileak «Beñiere ez bukatzea litzake baldin tratatuko banuke nik egitera "un detalle por menor" (gutxizka pis-kazka) *Mr. Leclusek bere obran ixuri dituen erratu ta utsune egoparrena, batez ere gramatikarren gañean, non ikusten ditudan ainbeste manierarik bagekoak nola oker esan ta jakinezak, itzegiten duen gaiaren gañean*». Segurutzen diot bedorri Mogel jauna izango litzakeala ere beñiere ez bukatzea baldin nik naiko banuke egin adierazte bat bakarrik bedorrek azaldu duen librutxoaren utsaldi zuzenkaizt gramatikarren gañean, beragatik asiko naiz bakar batzuek siñalazten *detalle por menor*etik zeñari gaztelarrak esan oi dioten *albarda sobre albarda*, eta guk berriz

Txalma txalma gañean
Arto lizundua maiean
Atorra zikiña jaiean
Eta neska zarra ezkondu naiean
Ez datoz eder gaiean.

Ez det arkitzen Hiztegi Ikasolakoan itz *inconocible*, zeñegaz aita fraileak usu egiten duen 49 garren orrian, beraz boz au irten da beraren burutik, beraz aita frailea da boz-asmatzallea edo neolojista, beraz eri da ta mintsu alere Mr. Lecluse jakintia tatxatu nai izan duen zaiñ utsaldietakoan, berriztatzen duelarik nazkatzerano esan dan boza berarekin arpegian emateagatik.

81 garren orrian Mr. Leclusez itzegitean, esaten du «*Quien le metio en maestro*». Nork sartu zuen maisuan. Esan bear zuena *maestro* maisutzan. Ez bada ikus dezala gramatika Ikasolakoan.

118 garren orrian «*La descripción que hace (Abade Bidassouetek) con título de geografía está muy ignorante*». Onela itz egin oi dute franzes paziagille ta txikiratzalle gure errira datozenak zu *dago txist asko jakina jauna, ni dago ezjakin batere*. Beraz erdara mordollo.

70 eta 71 garren orrietan «*Con unos sales ironicos*». Gatza emagokia da gaztelaniazko itzkuntzan Gramatika ta Hiztegi Ikasolakoak diotenez. Beraz maisu andiari utsaldia arrapatua. 74 garren orrian «*Pues dígame Vmd. que las lea la gramática y vocabulario doble...*». Beste utsaldia bat mendia ainbategoa. Badakustgu bada Mogel jauna, aita karmentarra ez dana erdal-

dun ohea sumulista eta itzen jaiotzbillatzallea baño, ote du suertez ere bere itzegiteko moduan begirunearekin kortesiaren onkairik? Asitzen nain irakurtzen irugarren karta bedorri itzkidatu diona eta arkitzen naiz itz eztsu gozoeekin 117 garren orrian «*Y á saber que Vmd. me había de incomodar tanto con sus impertinentes preguntas y superiores pretensiones á mis facultades*». Zer iritzi Mogel jauna? Zer goxotasun aita frailearena! Zer eran-zunkida gutunekoaren modera dan berarena!

Begien aurrean dakusku argiro aita fraile Santa Teresakoa dana billegidari guziz txarra, euskara ezagutzen ez duena ta are gutriago erdara, ez edolarik bere eranzunkidan duela itzkera begirunezkoa ta kortesa, zeña arkitu oi dan azkera sarritango ta traturik gutxiena ere jende ongi aziakin izandako edozeñegan, beragatik da bedorren adiskidea jakinez bat izateaz gañera, moldakaitz andi bat. Esanik dago beraren erizmateak utsbetatu dezakean lekuan Dieronde edo Republika asko jakinekoan. Bedorrek Mogel jauna inolaz ere eresiarik onenakin eta ekasi senzildez-koagaz animaturik nai izan ditu argitzera atera aita fraileraren txintxarriak, eta ikus beza otseztatzen dutena dumba zarren gisa. Sinistu ere du bedorrek etzala inor ausartatuko txist bat egitera ere guzia jakintsun dan baten erabaki ezarkatsien kontra, baña oroitu bear zuen bedorrek ez dala aski itzkidatzea, ez moldeari izer eragitea, begirunezko izen ondroso au onkaitutzeko, badirala ere jakintsunen izenekoak jakintsunak izan bage-tanik nola deitu oi diegun ille bagekoai kalpar motzak, eta

Soillki atze epakiak mandoai

Euliak zerekin kendu ez dutenai.

Bedorrena da beti, eskuetan muñ egiten diolarik